

UNIVERZITA PARDUBICE
Filozofická fakulta
Kulturní dějiny
Dějiny literární kultury

**Komparace pověstí o bílé paní v českém
literárním kontextu**

Autor práce: Bc. Barbora Lánová

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.

Pardubice 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury.

V Pardubicích dne 20.4.2020

Podpis.....

Declaration

I hereby declare that, this thesis was written and completed by me. I also declare that all the sources and information used to complete the thesis are included in the list of references.

In Pardubice date 2020-04-20

Signature.....

Anotace

Cílem této diplomové práce bude analýza a detailní popis bílé paní, zmíníme také způsoby zdomácnění literárního kontextu v českém prostředí a konkrétní regionální výskyt pověstí o této postavě. Pozornost bude věnována také jiným kontextově zvoleným pověstem, které se týkají bílé paní, a taktéž dojde k jejich přiblížení a analýze. Teoretické znalosti budou uplatněny v závěru práce a dojde k jejich potvrzení či vyvrácení. Cílem práce bude vytvoření obecného modelu bílé paní v širších středoevropských podmínkách.

Klíčová slova

Bílá paní, Perchta z Rožmberka, pověst, lidová slovesnost, komparace, atributy

Abstract

The comparison of legends of White lady in the Czech literature

The aim of this thesis will be an analysis and detailed description of the White Lady, we will also mention ways of domesticating the literary context in the Czech and the specific regional occurrence of rumors of this character. Attention will be also paid to other contextually chosen legends that relate to the White Lady, and they will be approached and analyzed. The theoretical knowledge will be applied at the end of the thesis and will be confirmed or refuted. The aim of this work is to create a general model of a White Lady in wider Central European conditions.

Keywords

White Lady, Perchta von Rosenberg, legend, fol literature, comparison, attributes

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury.

V Pardubicích dne

Podpis.....

Declaration

I hereby declare that, this thesis was written and completed by me. I also declare that all the sources and information used to complete the thesis are included in the list of references.

In Pardubice date

Signature.....

Ráda bych poděkovala PhDr. Miroslavu Koubovi, Ph.D., za odborné vedení práce, připomínky, rady, trpělivost, vstřícnost a čas, jež strávil nad touto prací. Dále bych chtěla poděkovat svým prarodičům, kteří o mně nikdy nepochybovali, své mamce a nejlepším přátelům, kteří stojí po mém boku za každých okolností.

Obsah

Úvod	1
1 Metodologie	3
1.1 Komparativní metoda.....	3
1.2 Metodologická východiska	6
1.3 Ústní lidová slovesnost	9
1.4 Pověst jako epický útvar.....	10
1.4.1 Dělení pověsti	12
2 Kdo je to bílá paní	14
2.1 Bílá paní jako fenomén.....	21
2.2 Meluzína	26
2.3 Die Weisse Frau.....	30
2.4 Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže	33
2.5 Teofila z Działyńskich.....	36
2.6 Levočská bílá paní.....	37
3 Historická fakta vs. fikce	39
3.1 August Sedláček – Bílá paní hradecká a telčská (1895), Bílá paní krumlovská (1895)	39
3.2 Eda Kriseová – Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní (2001).....	41
3.3 Alois Jirásek – Staré pověsti české (1894).....	46
3.4 Adolf Wenig – Pověsti o Hradech (1907).....	49
3.5 Jan Kvirenc – Trápení Bílé paní (2017).....	51
3.6 Matěj Mikšíček – Moravské a Slezské národní báchorky, Karolinka (1897) 54	
4 Bílá paní v kulturní krajině Českých zemí	58
4.1 Jihočeský region – Bílá paní rožmberská, Bílá paní Vítkovců	69
5 Bílá paní jako předmět pověsti	81
5.1 Atributy.....	82
5.2 Bílá paní v ikonografii.....	85

5.3	Ideální model bílé paní.....	88
6	Výklad pověsti o bílé paní	90
	Závěr	97
	Resumé	101
	Seznam použité literatury	102
	Prameny.....	102
	Sekundární literatura.....	103
	Internetové zdroje	107
	Zdroje obrazových příloh	108
	Seznam tabulek	109
	Obrazová příloha	110

Úvod

V předkládané diplomové práci se budeme zabývat komparací pověstí o bílé paní v českém literárním a kulturním kontextu. Pro tuto práci jsme vybrali pověst Bílá paní ze *Starých pověstí českých* od Aloise Jiráska,¹ dále knihu *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní* od Edy Kriseové,² pověsti *Bílá paní hradecká a telčská* a *Bílá paní krumlovské* ze zápisu Augusta Sedláčka,³ *O bílé paní krumlovské* a *O Perštýně* ze zápisu Adolfa Weniga,⁴ článek *Trápení Bílé paní* od Jana Kvirence⁵ a báchorku *Karolinka* ze spisu Matěje Mikšíčka.⁶ Tato zvolená díla budou tvořit materiálový základ pro srovnání s dalšími vybranými prameny. Jedná se o srovnání několika nejznámějších a nejvýznamnějších pověstí a románových fikcí, zabývajících se tematikou postavy bílé paní.

V prvních kapitolách bude konkretizována metodologie, opírající se o komparativní a srovnávací metodu výzkumu, přičemž budou zároveň vymezena metodologická východiska. Nejprve podrobně charakterizujeme ústní lidovou slovesnost, v jejímž rámci se bude pozornost soustředit na pověst jakožto epický útvar, který předpokládá bližší klasifikaci, o níž pojednává následující podkapitola. Poté obecně charakterizujeme fenomén bílé paní, pozornost se soustředí na její vývoj a proměny, ale také na její místo v širších sociokulturních kontextech. Zajímat nás budou také charakterové rysy, které jsou pro tuto postavu typické, stejně jako její přesahy do jiných zemí. V těchto podkapitolách se budeme podrobněji věnovat typologicky blízkým postavám jako je Meluzína, německá Die Weisse Frau a Krásná Olivie, bez povšimnutí nezůstane ani polská verze bílé paní, ale také slovenská bílá paní z Levoče. Materiálovou rovinu pro tuto část diplomové práce

¹ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*, Praha: Nadační fond Česká knihovna, 2019, 318 s. ISBN 978-80-88183-16-7.

² KRISOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, 197 s. ISBN 8071853437.

³ SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. 5. vyd. Praha: Melantrich, 1998, 345 s. ISBN 8070232803.

⁴ WENIG, Adolf. *Pověsti o hradech*. 3. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997. ISBN 80-7207-073-8.

⁵ KVIRENC, Jan. Trápení Bílé paní. Jan. Kvirenc. In: *Přísně tajné!: literatura faktur*, Praha: Pražská vydavatelská společnost č. 6 (2017), s. 27–36.

⁶ MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské a Slezské národní báchorky*, Praha: I. L. Kober, 1897, 242 s.

budou tvořit *Středověký mýtus o Meluzině a rodová pověst Lucemburků* Martina Nejedlého,⁷ některé pověsti z knihy *Sagen des Elsasses nach August Stöber* od Guntera Lipowskeho a Daniela Morgena,⁸ zastupující německý okruh pověstí o bílé paní, *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže* od Prokopa Šedivého,⁹ či *Zamek w Kórniku* od Rózy Kasinowské¹⁰ a *Bílá paní levočská* od Móry Jókai,¹¹ představující příklad sledovaného fenoménu v někdejších Uhrách.

V další části se pokusíme podat podrobný literární rozbor již zmiňovaných vybraných textů. Hlavním cílem bude vysledovat a následně interpretovat jednotlivé proměny této postavy z hlediska lidové slovesnosti, jejích zápisů i autorské literární tvorby. Na základě komparace by měl poté vzniknout obecný model bílé paní – jednak jak tuto postavu pojal Alois Jirásek, August Sedláček, Eda Kriseová, Adolf Wenig, Jan Kvicenc a Matěj Mikšíček i jak je zobrazována v jiných textech. Tyto texty byly vybírány tak, aby danou problematiku dobře reprezentovaly a nutno podotknout, že byl tento výběr vytvářen převážně za pomoci působení náhody, jelikož jsme se chtěli vyhnout subjektivitě, která by mohla tuto práci zkreslit. Při výběru se tedy neuplatňovalo žádné subjektivní hledisko.

Bílá paní bude tedy analyzována a detailně popsána, zmíněny budou také způsoby zdomácnění literárního kontextu v českém prostředí a konkrétní regionální výskyt těchto pověstí. Zde bude pozornost věnována ostatním kontextově zvoleným pověstem, které se týkají bílé paní, a taktéž dojde k jejich přiblížení a analýze. V praktické části předkládané práce budou teoretické poznatky uplatněny a dojde k jejich potvrzení či vyvrácení. Tyto získané poznatky budou komparovány a v závěrečném shrnutí zobecněny, jelikož cílem práce bude vytvoření obecného modelu bílé paní v širších středoevropských podmínkách.

⁷ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzině a rodová pověst Lucemburků*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 11.

⁸ LIPOWSKY, Gunter a MORGEN, Daniel. *Sagen des Elsasses nach August Stöber*. Strasbourg: Jerome Do Bentzinger Publisher, 2009, 423 s.

⁹ ŠEDIVÝ, Prokop. *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže*. Praha: Krameriusovým nákladem, 1798, 51 s.

¹⁰ KASINOWSKA, Róza. *Zamek w Kórniku*. Kórnik: BK PAN, 1998, s. 278 s. ISBN 83-85213-21-X

¹¹ JÓKAI, Mór. *Bílá paní levočská*. Praha: Fr. Borový, 1938, 461 s. ISBN (Váz.).

1 Metodologie

1.1 Komparativní metoda

Metoda komparační neboli komparativní analýza je výzkumné hledisko, jež postupuje mnoha vědními disciplínami. Jedná se o jednu z nejdůležitějších výzkumných metod, která se využívá v sociologii, historiografii, antropologii, výzkumu mezinárodních vztahů, ekonomii atd. Touto metodou lze srovnávat dva různé jevy, systémy či díla. Obvykle se rozlišuje mezi jednoduchým srovnáním dvou a více historických jevů a využitím komparativní metody, jelikož srovnání samo o sobě není komparací nýbrž technikou práce. Komparace je postup s propracovanou teorií, kdy základními pravidly jsou a) definice objektu komparace, b) určení cíle komparace, c) stanovení kritérií pro vlastní analýzu zvolených objektů a vymezení vztahu komparace k časové ose.¹²

V komparativní analýze musí existovat dva a více „N“ jevů, jež sdílejí dostatečný počet společných znaků, aby byly srovnatelné, a v určitých parametrech se odlišují.¹³ V případě tohoto kroku si musíme určit, jaké hodláme komparovat jevy. Otázka přesné definice je zde primární. Druhou potřebnou podmínkou je stanovení zkoumaného rámce neboli určení definice cílů. Zde se budeme komparativní metodou snažit rozpoznat shody a rozdíly mezi objekty komparace. Zkoumaným rámcem může být historické téma, problém či teorie, jež poskytne zkoumání potřebnou souvislost, na základě které, je pak možné určit relevantní kritéria, podle kterých bude objekt zkoumání hodnocen a srovnán. Zpravidla platí, že čím početnější je soubor komparovaných jevů či procesů, tím méně početný je soubor kritérií, podle kterých komparujeme. Porovnáním relací dochází k ověřování hypotéz, analýza ovšem může vést i ke vzniku hypotéz nových či k objevu nové teorie.¹⁴

¹² *Úvod do studia dějepisu*. 1. díl. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 68.

¹³ COLLIER, David. *The Comparative Method, In Political Science: The State of the Discipline II*, edited by Ada W. Finifter, Washington, D.C.: American Political Science Association, 1993. s. 105-118. [cit. 6.3.2020] Dostupné z:

<http://polisci.berkeley.edu/sites/default/files/people/u3827/APSA-TheComparativeMethod.pdf>.

¹⁴ Tamtéž, s. 105-118.

Ve spojitosti s hledáním kritérií se v sociálních vědách používá termín „ideální typ“, kterým se myslí žádoucí stav. Tomuto žádoucímu stavu se snaží přiblížit reálné jevy a procesy, pokud v reálných podmínkách nemůže existovat.¹⁵

Komparace se dále rozlišuje na diachronní a synchronní. Diachronní komparaci myslíme takovou komparaci, jež je vázaná na myšlenou časovou osu, dokáže lépe postihnout dynamiku dějin, jejich vývoj, ale je považována za obtížnější, jelikož je nutno rozhodnout o mnoha faktorech, které tento vývoj ovlivňují. Synchronní komparace je snadnější, jelikož vychází z analýzy zvolených materiálů v jednom konkrétním, zpravidla velmi krátkém časovém období. Umožňuje vymežit rozdíly spojené s prostorovým výskytem daných prvků, ponechává ovšem stranou pozornosti řadu jevů, které představují specifikum užití komparativní metody.¹⁶ Vztáhneme-li tato teoretická východiska k našemu sledovanému tématu, budou rámec synchronní komparace představovat kupříkladu vybraná literární zpracování pověsti o bílé paní vznikající koncem 19. století. Naproti tomu diachronním přístupem je samotné pozorování atributů, jež jsou ve středoevropském kolektivním vědomí tradičně spojovány s obrazem bílé paní.

Lijphart definuje komparační metodu jako analýzu malého počtu jevů obsahujícího nejméně dvě pozorování, avšak příliš malého, aby mohlo být použito statistické analýzy.¹⁷ Odlišuje ji takto od experimentálních a statistických metod, ale také od případových studií. Díky malému počtu zkoumaných vzorků je možné kvalitativně analyzovat ještě více do hloubky. Komparační metoda tedy pomáhá systematicky srovnávat a prezentuje detailní informace, které jsou velmi důležité, jelikož díky nim roste počet „N“ případů, a zvyšuje se tak validita výsledků bádání.¹⁸

Na závěr této podkapitoly nutno zmínit také literární komparatistiku. Jedná se o literárněvědnou disciplínu, jež se specializuje na porovnávání literatur v internacionálních souvislostech. Důležitým dílem, jež nabízí pro interpretaci takových nadnárodně vystupujících fenoménů, jakým je i postava bílé paní, podnětné úvahy, je *Česká škola literární komparatistiky* Slavomíra Wollmana.¹⁹ V monografii předkládá komplexní výklad

¹⁵ ŠANDEROVÁ, Jadwiga a MILTOVÁ, Alena. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 70–73.

¹⁶ *Úvod do studia dějepisu*. 1. díl. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 69.

¹⁷ LIJPHART, Arend. *Comparative Politics and the Comparative Method in American Political Science Review*, Vol. 65, no. 3, 1971, s. 682–693.

¹⁸ LIEBERSON, Stanley. *Small 'N's' and Big Conclusions: An Examination of the Reasoning in Comparative Studies Based on a Small Number of Cases*, Vol. 70, no. 2, 1991, s. 307–320.

¹⁹ WOLLMAN, Slavomír. *Česká škola literární komparatistiky*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, 138 s.

vývoje, současné problematiky a přínosu českého komparativního uvažování. Zmiňuje a přibližuje také zahraniční komparatistické školy a českou komparatistiku mapuje od doby cyrilometodějské až do poloviny 80. let minulého století. Podle Wollmana „z kritiky postupů a kritérií komparatistiky 19. století vyrůstalo zde zaměření k srovnávací tvaroslovné (eidologické) analýze, která se snažila překonat výkyvy a jednostrannosti různých, často protichůdných hypotéz a vedla zejména ke studiu slovesných druhů, k němuž ukazovaly už podněty Veselovského a k němuž se ovšem směřovalo také v jiných zemích, najednou ve vzájemné spolupráci. Analýza vývoje slovesných druhů dovozovala komplexně uplatnit genetické, kontaktové a typologické hledisko a vedla konečně k systémovému chápání vývoje žánru a pak celé ústní a písemně zafixované slovesnosti, k poznání genetických, migračních, slovesně paradigmatických i antropologicky a historickospolečensky analogických momentů v jejich dialektické jednotě. V tom zejména je jádro komparatistické tradice, k níž se hlásíme.“²⁰

²⁰ WOLLMAN, Slavomír. *Česká škola literární komparatistiky*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 104.

1.2 Metodologická východiska

Jedním z výchozích zdrojů pro tuto diplomovou práci bude pověst *Bílá paní*, kterou sepsal a roku 1894 vydal ve *Starých pověstech českých* Alois Jirásek.²¹ K dalším zdrojům předkládané práce patří povídky českého historika Augusta Sedláčka – *Bílá paní hradecká a telčská* z roku 1895, *Bílá paní krumlovská* taktéž z roku 1895,²² kniha *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní* od prozaičky Edy Kriseové,²³ jež byla vydána v roce 2001, dále pověsti *O bílé paní krumlovské* a *O Perštýně* z díla spisovatele a překladatele Adolfa Weniga, které bylo vydáno roku 1907,²⁴ článek Jana Kvicence z roku 2017 s názvem *Trápení Bílé paní*²⁵ a báchorka *Karolinka* od Matěje Mikšíčka z roku 1897.²⁶

Hlavní metodu, kterou budeme v této práci využívat, je metoda komparativní, jež vychází z detailní deskriptivní analýzy vybraných materiálů. Při výběru podkladů pro tuto práci jsme záměrně zvolili texty, které pojednávají o postavě bílé paní. Při psaní této práce budou využity informace získané z odborné literatury vztahujících se k tématu a dalších sekundárních zdrojů, v závěru práce veškeré tyto poznatky shrneme a objasníme.

Důležitým sekundárním zdrojem pro tuto práci bude spíše popularizační publikace *Přehled hradních a zámeckých strašidel* od Karla Březiny,²⁷ dále také *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků* od Martina Nejedlého,²⁸ dílo *Sagen des Elsasses nach Augustus Stöber* od Daniela Morgena a Guntera Lipowského.²⁹ Pramennou povahu má pojednání *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže* od Prokopa Šedivého,³⁰ k širším střeoevropským kontextům míří *Zámek w Kórniku* od Rózy Kasinowské³¹ a

²¹ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*, Praha: Nadační fond Česká knižnice, 2019, 318 s. ISBN 978-80-88183-16-7.

²² SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. 5. vyd. Praha: Melantrich, 1998, 345 s. ISBN 8070232803.

²³ KRISOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, 197 s. ISBN 8071853437.

²⁴ WENIG, Adolf. *Pověsti o hradech*. 3. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997. 129 s. ISBN 80-7207-073-8.

²⁵ KVIRENC, Jan. Trápení Bílé paní. Jan. Kvirenc. In: *Přísně tajné!: literatura faktur*, Praha: Pražská vydavatelská společnost č. 6 (2017), s. 27–36.

²⁶ MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské a Slezské národní báchorky*, Praha: I. L. Kober, 1897, 242 s.

²⁷ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel: Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera, 2007. 445 s. ISBN 978-80-85763-35-5.

²⁸ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha: Scriptorium, 2007, 503 s. ISBN 9788086197814.

²⁹ LIPOWSKY, Gunter a MORGEN, Daniel. *Sagen des Elsasses nach August Stöber*. Strasbourg: Jerome Do Bentzinger Publisher, 2009, 423 s.

³⁰ ŠEDIVÝ, Prokop. *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže*. Praha: Krameriusovým nákladem, 1798, 51 s.

³¹ KASINOWSKA, Róza. *Zámek w Kórniku*. Kórnik: BK PAN, 1998, 278 s. ISBN 83-85213-21-X.

Bílá paní levočská od Móry Jókai.³² Tyto vybrané publikace budou důležitou součástí podkapitoly, jež se zabývá typologicky blízkým postavám k bílé paní. Dále budeme čerpat z odborných publikací, týkajících se charakteristiky pověstí, legend, folklóru a folkloristiky například z knihy *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století* od Františka Kutnara a Jaroslava Marka,³³ důležité pro nás budou také knihy *Folklór a folkloristika* od Oldřicha Sirovátka a Milana Leščákem,³⁴ *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie* od Ladislavy Lederbuchové³⁵ či *Encyklopedie literárních žánrů* od Dagmar Mocné a Josefa Peterky.³⁶ Využijeme také knihu Ernsta Roberta Curtia *Evropská literatura a latinský středověk*,³⁷ která v literatuře založila novou disciplínu – topologii.

Mezi další pramenné zdroje, které nemůžeme v této podkapitole opomenout, patří *Rozmanitosti z historie Království českého* od Bohuslava Balbína,³⁸ *Listy bílé paní rožmberské* od Anny Skýbové a Jaroslava Poráka,³⁹ *České pověsti* od Adolfa Weniga a Cyrila Boudy,⁴⁰ kniha *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie* od Vladimíra Vondráčka a Františka Holuba,⁴¹ *Labyrintem míst klatých. Přízračnou krajinou českých zemí* od Martina Stejskala.⁴² V kapitole, jež má za úkol charakterizovat postavu bílou paní, budeme používat naučné slovníky. Pro tuto diplomovou práci jsme zvolili *Ottův slovník naučný*:

³² JÓKAI, Mór. *Bílá paní levočská*. Praha: Fr. Borový, 1938, 461 s. ISBN (Váz.).

³³ KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Druhé přepracované a doplněné vydání. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 1065 s. ISBN 80-7106-252-9.

³⁴ LEŠČÁK, Milan a SIROVÁTKA, Oldřich. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, 259 s.

³⁵ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, 355 s. ISBN 8073190206.

³⁶ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 697 s. ISBN 807185669X.

³⁷ CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998, 738 s. ISBN 80-86138-07-0.

³⁸ BALBÍN, Bohuslav, KOMÁREK, Stanislav a CÍLEK Václav. *Rozmanitosti z historie Království českého*. Praha: Academia, 2017, 614 s. ISBN 978-80-200-2637-8.

³⁹ Z ROŽMBERKA, Perchta 1429-1476, PORÁK, Jaroslav a SKÝBOVÁ, Anna. *Listy bílé paní rožmberské*. Praha: Panorama, 1985, 126 s. ISBN (Váz.).

⁴⁰ WENIG, Adolf a BOUDA, Cyril. *České pověsti*. 2. vyd. Praha: Olympia, 1975, 195 s.

⁴¹ VONDRÁČEK, Vladimír a HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. 3. vyd. Bratislava: Columbus, 1993, 324 s. ISBN 80-7136-030-9.

⁴² STEJSKAL, Martin. *Labyrintem míst klatých. Přízračnou krajinou českých zemí*. 1. vyd. Praha: Eminent. 2011, 1008 s. ISBN 978-7281-415-2.

ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí,⁴³ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*,⁴⁴ *Příruční slovník naučný*⁴⁵ a *Národopisnou encyklopedii*.⁴⁶

Dále v této práci vycházíme z předpokladu, že v jednotlivých pověstech o bílé paní nebude docházet k výrazným odchylkám, že zapisovatelé těchto pověstí dbají na základní charakteristiku dané bytosti. Cílem práce je především potvrdit pravdivost těchto předpokladů a zjistit, k jakým odlišnostem dochází v jednotlivých textech, ale také vytvořit jednotný koncept této postavy.

Mimo tyto stanovené hypotézy se pokusíme odpovědět na následující otázky. Jakou nejvýraznější odchylku jsme zaznamenali v osobnosti bílé paní v jednotlivých pověstech? Existují znatelné rozdíly mezi *Bílou paní* Aloise Jiráska a ostatními? Ve třetí otázce nás bude zajímat, zdali je bílá paní spojována pouze s určitým prostorem, tedy tíhne postava bílé paní ke konkrétnímu jazykovému prostředí či oblasti?

⁴³ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 8. díl, Dřevěné stavby - Falšování. Praha: vl. nákladem, 1894, 1039 s.

⁴⁴ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 2. D-G. V Praze: Československý Kompas, 1926, 1098 s.

⁴⁵ PROCHÁZKA, Vladimír. *Příruční slovník naučný*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, ISBN (Váz.).

⁴⁶ BROUČEK, Stanislav, ed. a JERÁBEK, Richard, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007.

1.3 Ústní lidová slovesnost

Zásadní součástí tradiční lidové kultury je ústní lidová slovesnost, jež je spjatá převážně s venkovským prostředím. Tuto literaturu charakterizuje anonymní tvůrce, ústní podání textu a pamětní fixace. Tematicky je folklor velmi obsáhlý a náleží k němu několik žánrů, například „*pohádky, pověsti, historky, anekdoty, ale také přísloví, pořekadla, pranostiky, říkadla, písně, ukolébavky, koledy, balady a lidové hry*.“⁴⁷ Podle Dagmar Mocné jsou typickými znaky lidové slovesnosti kolektivnost, variabilita, tedy časová a místní modifikace variant a synkretismus, což je prolínání uměleckých a mimouměleckých forem. Převládá zde krátká forma a jednoduchá konstrukce, opakování ustálených formulí a symbolů. Důležité je zapamatování při ústním předání.⁴⁸

Nutno podotknout, že v Českých zemích se objevil zvláštní zájem o lidovou slovesnost v době evropského romantismu, tedy v prvních fázích národního obrození, na přelomu 18. a 19. století. Právě díky národnímu obrození byla velká část lidové tvorby sebrána a zaznamenána písemně. Mocná mezi významnými sběrateli lidové slovesnosti v Českých zemích explicitně jmenuje například Karla Jaromíra Erbena nebo Boženu Němcovou, kterým vděčíme za to, že se mnoho z nehmotného kulturního dědictví zachovalo dodnes.⁴⁹ Důležitost a význam má lidová tvorba i pro současnou mladou generaci, jelikož pohádky jsou v moderní době využívány pro pobavení dětí, neplní však již svůj původní ideový smysl, pohádky mají i přes to svou důležitou výpovědní hodnotu. Dříve se lidé řídili pranostikami, a právě v pohádkách bylo zjevné soužití člověka s přírodou, koloběh, každodenní úsilí o zajištění živobytí, zbožnost, svátečnost obřadů a skupinová či regionální izolovanost, která je typická převážně pro pověsti místní.⁵⁰ V dnešní moderní společnosti nelze folklor chápat pouze v souvislosti s tradičním prostředím, je její součástí i dnes, i když je podle Mocné vytěšňován technickými médii. Podle Pohunka dnešní sdílení těchto příběhů pomáhá vytvářet a zachovávat identitu sociálních a etnických skupin a odlišných generací.⁵¹

⁴⁷ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, s. 336.

⁴⁸ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 206.

⁴⁹ Tamtéž, s. 206.

⁵⁰ Tamtéž, s. 207–208.

⁵¹ POHUNEK, Jan, VOTRUBA, Adam a JANEČEK, Petr. *Metodická příručka ke sběru folkloru: Metodický materiál s návodem ke sběru folkloru 20. století pomocí rozhovorů s pamětníky*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2014, s. 5.

1.4 Pověst jako epický útvar

Od středověku téměř až do konce 18. století rozmýšleli kronikáři o kterékoliv pověsti jako o pravdivé události. *Dalimilova kronika* Václava Hájka z Libočan, jež byla vydána roku 1547 je nejstarší česky psanou veršovanou kronikou, která byla sepsána podle kmenových, místních a erbovních pověstí.⁵² Je třeba mít na paměti, že pověst svým obsahem nemusí odpovídat historickým skutečnostem. Existují výzkumy, ve kterých vědci dospěli ke zjištění, že se pověst liší od historie, ačkoliv se v nich odráží skutečnost, konkrétní lidé či místa. Hájkova kronika, která se dostala do širokých lidových vrstev, byla v 18. století napadena Gelasiusem Dobnerem ohledně smyšlenek a nepodložených pověstí. Oproti tomu představitelé romantismu nahlíželi na význam pověstí jako na svědectví lidí o dějinných událostech.

V prostředí širších společenských vrstev se vyprávění pověstí spojovalo s pravidelnými činnostmi, jakými bylo především draní peří, nebo tvořilo součást nejrůznějších besed. S rozvojem vědy se však začaly vytrácet z běžného života a dnes pověsti nejčastěji slyšíme ve školních lavicích jako součást historie. Nutno ovšem podotknout, že každá doba má svou lidovou slovesnost, byť její místo a význam v každodenním životě může být v moderní době odlišné. Příkladem soudobého folkloru a jeho funkčních rovin může být *Černá sanitka*.⁵³ V osmdesátých letech minulého století populární fáma o záhadném černém sanitním voze, který po nocích jezdí městy a unáší děti a mladistvé, jejichž orgány prodávají únosci po usmrcení zbohatlíkům na Západ, dala vzniknout celému souboru urbánních legend.

Termín pověst je odkazem na tradiční vyprávění týkající se osob, míst či událostí na základě historických faktů. Dříve se pověsti přenášely pouze ústně, od počátku 19. století byly předmětem zájmu formující se folkloristiky, přičemž jeden z prvních soustavnějších zápisů lidových písní, pohádek i pověstí pořídili v roce 1816 bratři Grimmové.⁵⁴

⁵² ČAPEK, Jan Blahoslav, MARALÍK, Milan. ed. *Dalimilova kronika*. Praha: Nakladatelství ELK, 1948, 227 s.

⁵³ JANEČEK, Petr. *Černá sanitka: To nejlepší: ze současných pověstí a fám*. Praha: Plot, 2009, 302 s. ISBN 978-80-7428-014-6.

⁵⁴ LEŠČÁK, Milan a SIROVÁTKA, Oldřich. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 54.

Sirovátka a Leščák ve *Folklóru a folkloristice* vysvětlují pověst jako pravdivou či pravděpodobnou událost.⁵⁵ U pověstí je většinou známo místo nebo čas kde se odehrává, má pevný vztah ke skutečnosti. Oproti tomu pohádka se nesnaží o věrohodnost ani o pravdivost reality, jde především o poutavý smyšlený příběh, kterému lidé nevěřili. Základními vlastnostmi pověstí jsou epickost, důraz na postavy a zaměření na lidovou morálku. Objevuje se v nich motiv lásky, nenávisti, odměny a trestu. Má jednoduchou podobu i stavbu, obsahuje pouze jednu dějovou linii s úzkým okruhem postav, prvotní funkcí je informovat posluchače. Pověsti se zpravidla dělí do čtyř základních kategorií – historické pověsti, regionálně diferencované pověsti, démonologické pověsti a pověrové povídky.⁵⁶

Lederbuchová hovoří o pověsti jako o výpravném žánru ústní lidové slovesnosti, ve kterém jde zpravidla o smyšlenou historku s fantaskními motivy.⁵⁷ Podle Mocné jde o krátký prozaický žánr, jež je v mnoha případech tematicky vázaný k reálnému místu, osobě či události. V pověstech je skutečný svět od smyšleného jasně odlišen, přeludy, ke kterým v příbězích dochází, slouží k vysvětlení nejrůznějších „vybočení z fyzikální reality“.⁵⁸ Tímto termínem Mocná myslí například, když ďábel upustil kus skály a v přírodě tak vznikl podivný útvar. Právě v tomto případě dochází k odlišení od pohádky, která bývá na rozdíl od pověsti vnímána jako celkově vymyšlený příběh s typicky zdárným koncem. Občas dochází také k záměně s mýtem, který ovšem pojednává převážně o zrodu jistého společenství či národa.

Podle Mocné patří pověst společně s mýtem k nejstarším literárním žánrům ústní slovesnosti, jelikož se objevovala již v pradávných lidských společenstvích. Nutno podotknout, že i stavba babylonské věže či dobytí Jericha, tedy příběhy ze Starého zákona, mají charakter pověsti. S tímto útvarem se však setkáváme již v antickém dějepisectví (pověst o založení Říma), i ve středověku, kdy vznikaly obsáhlé cykly mytologických pověstí s protagonistou, který vládne nadpřirozenou silou či magickými schopnostmi. Mezi nejznámější cykly patří pověsti o králi Artušovi z britských ostrovů, o kouzelníku Merlinovi či o rytíři Lancelotovi, dále francouzské legendy o Karlu Velikém či původně

⁵⁵ LEŠČÁK, Milan a SIROVÁTKA Oldřich. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, 259 s.

⁵⁶ Tamtéž, s. 186–191.

⁵⁷ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, s. 336.

⁵⁸ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 510.

antické příběhy o Trojské válce či Alexandrovi Velikém, které se těšily bohaté recepci a motivické vitalitě i v době středověku.⁵⁹

Jelikož se v pověstech vyskytují odkazy na skutečná fakta, vyvstává zde otázka věrohodnosti. Není totiž vyloučena vazba pověstí s historickou skutečností. Podle Martina Stejskala má pověst rozumové jádro, je ovšem skryté pod opakujícími se symboly.⁶⁰ Z pověsti by se měla vyčíst převážně informace o období jejího vzniku a o mentalitě lidí dané doby, což nám pomůže pochopit jednání našich předků a přiblíží způsob jejich uvažování. Dnešní doba skrývá pravdivost v pověstech pod nánosem fantastiky, symbolů a postav, kterými jsou příběhy rozšířeny. Nelze vyloučit zachycení reálného příběhu v základu pověsti, je ovšem velmi složité dohledat historicky přesný výklad událostí.

1.4.1 Dělení pověsti

Pověsti se třídí podle kritérií, jež vycházejí vstříc zejména jejich množství a motivické pestrosti. Nejčastějším hlediskem v této klasifikaci je téma dané pověsti. Kupříkladu Ladislava Lederbuchová v základním dělení člení pověsti na národní a regionální.⁶¹ Naproti tomu Dagmar Mocná se v klasifikaci pověstí shoduje s Oldřichem Sirovátkem, přičemž pověsti dělí na pověsti historické, místní a démonologické.⁶²

Historické pověsti obsahují dějinné události v jejichž centru stojí vždy konkrétní lidé se svými významnými skutky, například Václav IV., jenž podle lidového podání navštěvoval v přestrojení obyčejné lidi. České historické pověsti se týkají válek, poddanství a roboty, lidových revolt, ale také přírodních katastrof, epidemií či konkrétních situací spjatých kupříkladu s životem ve městě. Specifickou podskupinu tvoří tzv. staré pověsti české, vyprávějící o nejstarších dobách českého národa. Podle Mocné jsou tyto pověsti velmi důležitou oporou národní kulturní tradice.⁶³

Místní pověsti se vztahují vždy ke konkrétní oblasti a týkají se magické moci či skrytého tajemství daného místa. Mocná tyto pověsti dělí na etiologické, etymologické,

⁵⁹ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 511.

⁶⁰ STEJSKAL, Martin. *Labyrintem míst klatých. Přízračnou krajinou českých zemí*. 1. vyd. Praha: Eminent. 2011, s. 15.

⁶¹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, s. 250.

⁶² LEŠČÁK, Milan a SIROVÁTKA, Oldřich. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 81.

⁶³ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 510.

genealogické, heraldické a legendární. Etiologické vysvětlují vznik či zánik neobyčejných přírodních památek, etymologické se týkají původu místního názvu, který s pomocí lidového příběhu vysvětlují, například Strašnice, místo, kde straší. Genealogické pověsti objasňují historii šlechtických rodů, heraldické poté líčí původ jejich erbů, znaků či znamení. Pověsti legendární se týkají založení klášterů či vzniku zázračných pramenů nebo studánek.⁶⁴

Pověsti démonologické či také pověrečné se týkají příběhů o střetnutí člověka s nadpřirozenými bytostmi, jakým je například vodník nebo polednice, dále také příběhů o nevysvětlitelných úkazech, tajemných událostech či lidech s výjimečnými znaky a osudy. Tyto pověsti byly ovlivněny dřívější pověřčivostí a náboženským světonázorem.⁶⁵

Podle Jana Pohunka lze vymezit ještě jednu skupinu, a to pověsti současné, které se vyskytují po celém světě a jsou spojeny s dnešním folklorem. Jde o krátké příběhy ze soudobé historie související s konkrétním prostředím, místem či osobami, které jsou předávány ústně, pomocí internetu či médií. Bývají humorné, varovné, mysteriózní a se zřetelnou pointou, například duchařské historiky, příběhy kastelánů či mrtvých vojáků. Na závěr nutno podotknout, že i když jsou výpovědní hodnota, obsah i způsob prezentace odlišné od pověstí tradičních, potřeba šířit zajímavé či neobvyklé příběhy přetrvává i v naší současnosti.⁶⁶

⁶⁴ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 510.

⁶⁵ Tamtéž, s. 510.

⁶⁶ POHUNEK, Jan, VOTRUBA, Adam, JANEČEK, Petr. *Metodická příručka ke sběru folkloru: Metodický materiál s návodem ke sběru folkloru 20. století pomocí rozhovorů s pamětníky*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2014, s. 15.

2 Kdo je to bílá paní

Úvahy o bílé paní a snahy tento fenomén přiblížit v širších sociokulturních i literárněhistorických souvislostech je třeba odvíjet od toho, jakým způsobem byly v konkrétních údobích definovány démonologické jevy, zejména pak strašidla, k nimž je postava našeho zájmu tradičně přiřazována. Strašidlo je bytost, jež se naprosto vymyká racionálnímu pojmání světa. Za strašidlo může být označena jednak inteligence přírodních živlů, které znaly a uctívaly již předkřesťanské kultury, ale také duchové zemřelých osob, nesoucí nějaké břemeno. Podle Březiny je pojem „strašidlo“ nepřesný, jelikož vyzdvihuje subjektivní vnímání neznámého z hlediska svědka.⁶⁷

Vondráček a Holub v knize *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie* říkají, že nadpřirozené jevy a strašidla byla v minulosti pokládána za naprostou realitu a popisována jako přírodní jevy.⁶⁸ Existoval právní řád, který radil, jak správně postupovat v případě koupě domu, ve kterém straší, byly podávány návody, jak se ke strašidlům chovat. Dřívější pohanští bohové se díky vlivu křesťanství stali strašidly.⁶⁹

August Sedláček v díle *Hrady, zámky a tvrze království českého* hovoří o dvojitě klamání smyslů. Jeden způsob klamání je tzv. nepravé, kdy dochází k situacím, ve kterých se jeví věci jinak, než jaké ve skutečnosti jsou. Tomu se říká mámení, šálení či iluze. Druhý způsob jsou přeludy, příšery a přízraky, což lidé označují jako halucinace. V tomto případě jde o vidinu či slyšinu, při které si představujeme věci, které mimo nás nejsou. Podle Sedláčka jsou takto klamáni lidé, kteří trpí velkým zármutkem, utrpením či duševní poruchou, ale také opilci a lidi s příliš živou povahou. Právě zjevování příšer a mámení lidí vedlo ke vzniku víry ve strašidla a duchy.⁷⁰

Většina starších českých naučných slovníků z 19. a 20. století pojem strašidlo neobsahuje, pojednávají spíše o jejich konkrétních příkladech. Například heslo „Perchta“ či „bílá paní“ se objevuje častěji než samotné heslo „strašidlo“. Termíny „duch“ a „duše“

⁶⁷ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 11.

⁶⁸ VONDRÁČEK, Vladimír, HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. 3. vyd. Bratislava: Columbus, 1993. ISBN 80-7136-030-9.

⁶⁹ Tamtéž, s. 55.

⁷⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí Budějovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1884, s. 165.

jsou obsaženy, jelikož jsou ale mnohovýznamové, připomenu zde pouze ty, které se vztahují bezprostředně ke strašidlům. *Ottův slovník naučný* uvádí, že duch

*„nevzniká ani nezaniká, nemá tělesného nějakého orgánu, sám nestrádá, ale arcitím, že vchází do duše jednotlivcovy, zakouší též změn stavů duše“.*⁷¹ Duše je zde charakterizována jako „substrát dění vnitřního. Psychologie učí, že člověka dříve poutá svět vnější než vnitřní, ač noeticky jest svět vnitřní prius [...] krátce život a duch jsou mu totožny.“⁷²

Masarykův slovník naučný z roku 1926 uvádí, že duch je

*„nehmotná bytost (např. andělé, duchové spiritističtí) [...]“*⁷³ oproti tomu duše „představována byla obyč. jako duch, tj. duplikát lidské podoby, avšak povahy stínu, páry, schopný tělo opustiti, žíti mimo ně, rychle se přenáseti prostorem a zjevovati se ve snu i za bdění. K této představě vedlo pozorování různých úkazů [...]. Podobné představy se udržují dodnes mezi prostým lidem. Jsou v podstatě materialistické, byť látky užito co nejjemnější [...]“⁷⁴

Průruční slovník naučný z roku 1962 charakterizuje duši jako

*„jednu z představ vlastních – animismu, náležející k fantastickému, falešnému odrazu světa v hlavách lidí, podle které lidé, zvířata, rostliny i neživé předměty obsahují v sobě jakýsi aktivní princip, oddělený od materiální skutečnosti a nezávislý na ní. – Spolu s jinými animistickými představami přešla představa o d. do všech náboženství jako velmi podstatná složka jejich ideologie, pak i do idealistické filosofie. Zprvu byla považována za zvlášť jemný duch hmoty (dech, stín apod.), oživující tělo. Idealističtí filosofové později dokazovali, že je nehmotná i nesmrtelná, což pak převzala teologie.“*⁷⁵

⁷¹ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 8. díl, Dřevěné stavby - Falšování. Praha: vl. nákladem, 1894, s. 128.

⁷² Tamtéž, s. 230.

⁷³ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 2. D-G. V Praze: Československý Kompas, 1926, s. 422.

⁷⁴ Tamtéž, s. 451.

⁷⁵ PROCHÁZKA, Vladimír. *Průruční slovník naučný*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, s. 620–621.

Duch je zde popsán jako

„vlastní podstata světa, která je nezávislá na hmotné přírodě a vůči ní prvotní (objektivní idealismus). Ve starší filosofii a psychologii byly označovány jako d. vyšší poznávací, zvláště rozumové, schopnosti, na rozdíl od ‚duše‘ jako souhrnu, popř. substrátu, celkové duševní činnosti, obzvláště její citové stránky. Věd. poznatky potvrzují správnost tezí materiál. filosofie, že žádný d. odděleně a nezávisle na hmotné realitě neexistuje a že to, co se nazývá d., je jen nejvyšší produkt hmoty, funkce našeho organismu.“⁷⁶

Podle uvedených charakteristik je tedy patrné, že „duch“ a „duše“ jsou dva odlišné termíny. Duchem rozumíme nehmotnou bytost s vnější tělesnou schránkou, která si je vědomá svých stavů a pocitů, oproti tomu duše je vnitřní část člověka, jež může opustit tělo a žít mimo něj, jelikož na něm není závislá.

Vondráček s Holubem tvrdí, že duchové se lidem zjevovali proto, aby napravili, co oni nebo jejich blízcí spáchali. Někdy konali dobro, varovali před nebezpečím, oznamovali smrt či neštěstí. Zemřelý člověk má dojít klidu a neměl by zasahovat mezi živé, dnešním lidem přijde nepochopitelné, proč by se měl mrtvý na svět vracet. Tehdejší lidem to přišlo přirozené, jelikož nešťastníci zemřeli v hříších a bez pokání.⁷⁷

August Sedláček v *Ottově slovníku naučném* charakterizoval pojem bílá paní následovně:

„Bílá paní – osobnost vymyšlená a bytost mythická, kteráž má původ svůj v mytologii německé (viz Berchta). U nás udržela se pověst o Bílé paní na zámcích některých, zejména Hradci Jindřichově, Telči a Krumlově, u obou prvních patrně proto, že tam přinesena byla skrze manželky prvních pánů Hradeckých, které byly rodu německého. V pověstech líčí se bílá paní jako postava bílým rouchem oděná, kteráž se ukazuje, jen když rodu hrozí nějaké nebezpečí, nebo je-li nebezpečí, že by se některému z nich něco státi mohlo (na př. když chůva u dítěte usne apod.). Zejména na Hradci byla tato pověst živá,

⁷⁶ PROCHÁZKA, Vladimír. *Příruční slovník naučný*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, s. 610.

⁷⁷ VONDRÁČEK, Vladimír, HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. 3. vyd. Bratislava: Columbus, 1993, s. 57.

poněvadž od svého založení dědil se jen v krevní posloupnosti. Balbin seznává nešťastné manželství Perchty z Rožmberka (†1476) a snad i Bílou paní slyše »Perchtou« jmenovati velice přispěl k tomu, že osudy obou byly spleteny v novou pověst. Toto chybné sloučení obou velmi často bylo předmětem mnohých sepsání, až pak podrobné prozkoumání paměti středověkých ukázalo, že Perchta Rožmberská v žádném spojení nikdy s Hradcem nebyla. Starou pověst, že bílá paní za svého živobytí nad dělníky v Hradci pracujícími dohlížela a rozdávání sladké kaše zavedla, vykládal Th. Wagner, archivář třeboňský, tím, že se tu míní Markéta Hradecká z Maidburka (†1369).⁷⁸

Vondráček a Holub píše o bílé paní:

„Nejrozšířenější a také literárně mnohokrát zpracovaná fabule o pramáti, matce rodu, význačné ženské postavě rodiny, jež se i po smrti po staletí stará o rozkvět rodu. Je zpravidla rodu vznešeného, zjevuje se na rodových zámčích a svým zjevením zvěstuje buď štěstí nebo neštěstí. Pečuje o své žijící praprapravnuky a sama je v noci kolébá místo nedbalých chův. Stará se, aby členové rodu nezemřeli bez posledního pomazání. Trestá škůdce rodu a osoby, které se jí, jako ochránkyni rodu, rouhají.“⁷⁹

Národopisná encyklopedie Čech hovoří o bílé paní následovně:

„Bájně zjevení ženy, zařazované mezi noční přízraky; neklidná duše, která v hrobě nenachází pokoje, jindy kající duše nevinně zavražděné ženy, předzvěst smrti, někdy také ochránkyně rodu. Zvěstuje štěstí a neštěstí, pečuje o šlechtické děti v rodových sídlech; trestá škůdce rodu. Pověsti b. p. se zařazují mezi tzv. omina (předzvěsti). B. p. jako patronka šlechtických sídel je patrně německého původu, do Čech a na Moravu se dostala asi v 16. stol.“⁸⁰

⁷⁸ Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 4. díl, Bianchi–Giovini – Bžunda. Praha: vl. nákladem, 1891, s. 49.

⁷⁹ VONDRÁČEK, Vladimír, HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. 3. vyd. Bratislava: Columbus, 1993, s. 196.

⁸⁰ BROUČEK, Stanislav, ed. a JERÁBEK, Richard, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 53.

Uvádí se zde, že se bílé paní zjevovaly převážně na neobydlených místech, ale také na místech nešťastných událostí. Byly strážnými duchy pokladů či zakletými bytostmi. Dle encyklopedie šlo nejpravděpodobněji o personifikaci přírodních jevů, ale i o víru v existenci duší, jelikož bílá paní patří k pověstem o mrtvých. Má však i věšebný charakter, jelikož ve východomoravské pověsti se jako bílá žena zjevuje smrt – „*je ne-
zvykle vysoká, bývá dovezena povozem na svatbu nebo donesena na zádech před dům umírajícího.*“⁸¹

Národopisná encyklopedie také uvádí, že bílá paní není specifickou českou pověstí a není ani vázána pouze na sídla spjatá s Rožmberky. Jedná se o příběhy, které jsou vyprávěny v západní Evropě, ve Velké Británii, Francii či v Německu, kde je nejznámější ta z rodu Hohenzollernů. Tento rod je spřízněn s Rožmberky skrz Sofii, dceru kurfirta Joachima II. z Brandenburgu (1505–1571).⁸²

Masarykův slovník naučný definuje Perchtu (Berchtu):

*„...v germánském bájesloví nadpřirozená bytost, [...] chodící po domech a dohlížející na pořádek. Známa i Slovanům, sousedícími s Němci. V Čechách sluje též Peruta, Paryta. Objevuje se jako bílá paní nebo jako zlá stařena, již se mají obávat ti, kteří se na Štědrý den nepostili. Na Moravě sluje Šperechtta, u Slovinců Pehtra nebo Vehtra baba. Totožná s italskou Befanou a u Slovanů s Luckou.“*⁸³

V Českých zemích patřila k nejčastěji se vyskytujícím strašidlům na tvrzích, hradech a zámcích právě bílá paní a duchové. Duchové jsou nejčastějším strašidlem zjevujícím se na určitém místě objektu v určitou dobu, či prochází budovou nebo určitou trasou. Podle Březiny se předpokládá, že duch znal za svého života objekt, kterým bloudí, a je mu tedy dobře známým prostředím.⁸⁴

Mezi duchy patří bílá paní, jejíž pověst se do Českých zemí dostala pravděpodobně od německy mluvícího obyvatelstva. Březina uvádí, že se lze jen těžko dopátrat

⁸¹ BROUČEK, Stanislav, ed. a JEŘÁBEK, Richard, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007, s. 53.

⁸² Tamtéž, s. 53.

⁸³ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 5. N-Q. V Praze: Československý Kompas, 1931, s. 616.

⁸⁴ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 22.

původu této prastaré legendy, jelikož sahá až daleko před vznik prvních zámků, do dob gotických hradů, jejich předcházejících tvrzí a počátek je zakryt temnotou raných dob.⁸⁵

Nutno podotknout, že podoba bílé paní se v průběhu staletí měnila. Bílá barva byla dříve barvou smuteční, její bílé šaty jsou tedy šaty vdovskými či mají nějaký důvod k zármutku. Černá barva se stala smuteční barvou až o mnoho let později, z tohoto důvodu zřejmě máme také pověsti o černých paních, které můžeme s pověstmi o bílých paních do značné míry ztotožnit.

První písemné zmínky ohledně bílé paní existují již z konce 15. století, přesněji z roku 1486, ze kterého pochází písemná zpráva o zjevení bílé paní po smrti kurfiřta Albrechta Achilla z Brandenburku na starém zámku v Bayreuthu. Pověst byla po mnoho let ústně předávána i písemně zaznamenávána, což posilovalo její oblibu. Na konci 18. století jsou tyto pověsti již rozšířeny po celé Evropě. Bílá paní může být hodná a nápomocná, podle některých pověstí se pouze zjevuje. Může být smutná či může strašlivě řádit, její zjevení předpovídá dobrou či zlou zprávu, v některých případech také její spatření zabíjí. Vždy záleží, o kterou bílou paní se jedná. V této diplomové práci budeme rozlišovat psaní s velkým počátečním písmenem, a to v případě jejího pojmenování, pokud není užito křestního jména, a psaní s malými počátečními písmeny v ostatních obecných případech.

Nejznámějším českým hradním a zámeckým strašidlem je jindřichohradecká bílá paní, která je podle Březiny špatně označována jako Perchta. Jedná se o skládanku několika jiných bílých paní, která se po staletí pospojovala dohromady.⁸⁶

V 17. století Perchtu představil Bohuslav Balbín a jeho zásluhou došlo k identifikaci Bílé paní jindřichohradecké s Bílou paní rožmberskou Perchtou a dalšími. Nejčastěji se vyskytovala na hradech Jindřichův Hradec a Český Krumlov, tedy na sídlech dvou sousedících a spřízněných rodů, jejichž společným předkem byl Vítek z Prčic.⁸⁷

Jak si ovšem vysvětlíme, že někteří lidé vidí duchy a strašidla? Vondráček a Holub definují pojem halucinace, což je vjem bez zevního podnětu, o jehož realitě jsme přesvědčeni. Zde se jedná o zrakové halucinace, které podle autorů nemusejí mít ráz úplné reality.

⁸⁵ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 23.

⁸⁶ Tamtéž, s. 25.

⁸⁷ Tamtéž, s. 25.

Lidé vidí přírodní jevy, části postav nebo také celé postavy, nadpřirozené bytosti či průvody. To je dle nich způsobeno drážděním optického systému, díky čemuž vznikají zra-
kové fenomény, ty ovšem nejsou pravými halucinacemi.⁸⁸

⁸⁸ VONDRÁČEK, Vladimír, HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. 3. vyd. Bratislava: Columbus, 1993, s. 39–45.

2.1 Bílá paní jako fenomén

Pověsti o bílých paních jsou starodávné a mají celoevropský charakter. Do povědomí okolo pánů z Rožmberka se dostaly z bezprostředního sousedství s německými zeměmi. Podoba a role bílé paní byla většinou rozdílná a tento duch nebyl vždy pouze dobrotivý. Objevovala se u studánek, hlídala poklad, chránila rodinu, ohlašovala radostnou události či smrt, válku, hladomor, hlídala a konejšila děti, trestala viníky či rozdávala jídlo potřebným.

Bílá paní se zjevovala na sídlech pánů z Rožmberka a byla ztotožňována s dávnými hradními paními. Od 13. století rozdávala bílá paní v Jindřichově Hradci sladkou kaši, později se zjevovala na Krumlově, ale také v Třeboni. Řada hradních pověstí je svědectvím o zjevení bílé paní.

V polovině 17. století působil na jezuitské koleji v Jindřichově Hradci významný český barokní historik Bohuslav Balbín (1621–1688), který se systematicky zajímal o českou minulost. Prozkoumával mnoho významných šlechtických i církevních archivů a sám publikoval mnoho prací a pramenů. Když působil v jižních Čechách, setkal se s pověstí o rožmberské bílé paní, ale také s konkrétními úkazy zjevování strašidel v Jindřichově Hradci. Tyto pověsti vznikly mnoho let poté, co slavný jihočeský rod Rožmberků vymřel, a právě Balbín měl zájem záhadu pověsti o bílé paní rozřešit. Při bádání v rožmberském archivu objevil neporušenou korespondenci Perchty z Rožmberka a jiné důkazy, které vypovídaly o jejím nešťastném manželství. S využitím nevědeckých postupů, avšak ve shodě s lidovým vyprávěním a tradicí sloučil vymyšlenou, ale zjevující se bílou paní rožmberskou s reálně existující dcerou Oldřicha II. z Rožmberka, Perchtou. Své smýšlení podpořené studiem i jiných pramenů zveřejnil ve svém spise *Miscellanea historica regni Bohemiae I.*⁸⁹ Zaslouhou tohoto jezuitského historika vstoupila nešťastná Perchta z Rožmberka do historie jako Bílá paní rožmberská.⁹⁰

Bílá paní se věnuje i Martin Stejskal v díle *Labyrintem míst klatých. Příznačnou krajinou českých zemí.*⁹¹ Podle něho je původ tohoto zjevení u Rožmberků, odkud se později rozšířilo spřízněním s ostatními šlechtickými rody. Zjevuje se ovšem, jak sám autor

⁸⁹ BALBÍN, Bohuslav, KOMÁREK, Stanislav a CÍLEK, Václav. *Rozmanitosti z historie Království českého*. Praha: Academia, 2017, 614 s. ISBN 978-80-200-2637-8.

⁹⁰ Z ROŽMBERKA, Perchta 1429-1476, PORÁK, Jaroslav a SKÝBOVÁ, Anna. *Listy bílé paní rožmberské*. Praha: Panorama, 1985. s. 38–39.

⁹¹ STEJSKAL, Martin. *Labyrintem míst klatých. Příznačnou krajinou českých zemí*. Praha: Eminent, 2011. 1006 s.

podotýká, také v sídlech rodů, které s Rožmberky nikdy nic společného neměly, někdy i u studánek, v městech či v kaplích.⁹²

Přízrak bílé paní je nejpravděpodobněji pozůstatek z pohanských dob, ve kterých znamenal bílý oděv smutek. Objevovala se nejčastěji v noci, v dlouhém rouchu až k zemi a předpovídala Rožmberkům veselé i nešťastné zprávy. Stejskal uvádí, že její původ je nejasný, poněvadž existují dvě verze příběhu. První z nich je, že bílou paní je Perchta z Rožmberka (1420–1430), dcera Oldřicha II. z Rožmberka a paní Kateřiny z Valternberku, která byla provdána za Jana z Lichtenštejna. Stejskal se ovšem zmiňuje, že podle některých pramenů (které blíže nespecifikuje), si Perchta vzala za muže Jindřicha z Hradce. Po smrti svého muže se vrátila do rodného Krumlova ke svému bratru Jindřichovi IV. z Hradce, po jehož smrti připadlo celé panství Menhartovi z Hradce. Ten jí ustanovil poručníci svých svou dětí. Stejskal opět zmiňuje jisté prameny, jež opět nespecifikuje, podle kterých byla bílou paní Markéta, dcera purkrabího na Maidburce. Ta byla nucena strávit dvacet let svého života v Mikulově.⁹³

Nejstarší známá zpráva o bílé paní je podle Stejskala ve spise G. Richtera *Axiómata Oeconomica*, vytištěném ve Zhořelci roku 1600. Dále uvádí spis *Amuletum castirensense* jesuity A. Tannera (Ingolstadt 1620) či dílo J. Krugera *Sacri pulveres* (Litomyšl 1668). Objevuje se také v Erasmově díle *De Progides* (O divech), ve kterém autor cituje paměti říšského kancléře Viléma Slavaty, podle kterého nemohla být vykoupěna z očištěnce, dokud bude stát zámek v Jindřichově Hradci.⁹⁴

V knize *Labyrintem míst klatých, příznačnou krajinou českých zemí* je uvedeno, že bílá paní byla poručníci Kateřiny a Anny, kněžzen z Münsterberku, Petra a Viléma Voka, synů nejvyššího purkrabího Jindřicha z Hradce, a v této době se prý zjevovala nejčastěji. Rožmberský rod byl spřízněný s vladaři v Brunšviku, Brandenburku, Badenu a Pernštejnu, kde se podle Stejskala zjevovala jako pramáti rodu. Její podoba je zachycena na obrazech na zámcích v Telči, Valči a Rožmberku; v Jindřichově Hradci se podle všeho objevuje v pokoji, kde zemřela. Smrt oznamovala prý Vítkovcům, Berkům z Dubé a

⁹² STEJSKAL, Martin. *Labyrintem míst klatých. Příznačnou krajinou českých zemí*. Praha: Eminent, 2011. s. 29.

⁹³ Tamtéž, s. 30.

⁹⁴ Tamtéž, s. 30.

pánům z Lipé a Švamberkům. Obdobně se objevovala i Bílá paní žerotínská, a to převážně na zámcích ve Velkých Losinách a Bludově, podle níž měl koncipovat své drama *Die Ahnfrau (Pramáti)* F. Grillparzer. Jeho verze bývá občas zaměňována s Bílou paní landštejnskou, která se objevuje se hradě Borotíně v jižních Čechách.⁹⁵

Frank Wollman ve své *práci Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích české lidu* uvádí, že tato pověst byla předlohou pro činohru „Bílá paní z Jindřichova Hradce aneb Bloudící ochránkyně po smrti“, která byla uvedena ve Stavovském divadle 1. prosince 1844. Šlo o čtyřtakový německý originál, jež sepsal F. Feslitz. Nadcházejícího roku vyšla v Praze „Bílá paní aneb Sladká kaše“, národní fraška o jednom dějství od Hanuše Lykišky, jejíž původním autorem byl kněz Jan Vlček–Vlčovský.⁹⁶

Wollman se zabývá také zjevováním bílé paní ve volné přírodě, kdy se náhle odněkud vynoří a vzápětí se opět ztrácí, byla viděna, jak kráčí kolem vyděšeného poutníka nebo ho kus cesty doprovázela. Místa, kde se ukazovala jsou různá, šlo jak o mosty, kříže, tak i příkopy a kaple. Wollman zmiňuje Krolmuse, který prý několik takových pověstí zapsal v díle „Archaeologická cesta po Čechách r. 1854“, jež byla otištěna v Č. Lidu, V., VI., pod názvem *Z netištěných zápisků Krolmusových*.⁹⁷ V této pověsti měla bílá paní provázet tesaře, zjevila se před ním u císařského mostku a doprovodila ho až k Litovicím, kde se opět rozplynula.⁹⁸

Další bílá paní se zjevovala ve Hředí a chodila k Hudlicům při svitu měsíce. Šlo o krásnou ženu, jejíž dlouhé rozpuštěné vlasy sahaly až po kolena. Ukazuje se také mezi Neuměřicemi a Volovicemi, chodí od Bílé Hory ke studánce Markytě, podle některých pověstí se objevuje také na vrškách či horách. Z vrchů vychází a ve vrchu opět mizí. Wollman uvádí pověst, ve které panský zahradník v Břevech viděl bílou paní, která seděla za měsíčního svitu na hrušce, když začal foukal velmi silný vítr a ona zmizela. Některé pověsti se zmiňují o krásné paní, Wollman ovšem uvádí, že se jedná o stejnou postavu, jakou je bílá paní. Zmiňuje jednu z pověstí z jižních Čech, ve které vycházely tři krásné panny z Pannenského vrchu u Němčic.⁹⁹

⁹⁵ STEJSKAL, Martin. *Labyrintem míst klatých. Příznačnou krajinou českých zemí*. Praha: Eminent, 2011. s. 30.

⁹⁶ WOLLMAN, Frank. *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 146.

⁹⁷ Tamtéž, s. 158.

⁹⁸ Tamtéž, s. 158.

⁹⁹ Tamtéž, s. 158-159.

V některých příbězích bývá doprovázena i jinými výjevy, jedním z nich je například černý pes či ohnivý pes. Podle Wollmana existují také záznamy o bílé paní a valících se sudech. Z kapličky mezi Radimí a Studnami se prý občas vykutálely tři bílé sudy, na kterých stála bílá paní. Kdo šel pozdě večer či v noci kolem, toho se sudy porazila. V lípě Zantové na Březince prý zase dobrá i zlá paní žijí. Stará paní je bába a dobrá je bílá žena, která má velké jasnovidké schopnosti, někdy se ale za klekání dívá jako divá žena.¹⁰⁰

Existují pověsti, ve kterých se bílá paní v přírodě vyskytuje při různých činnostech, souvisejících například s jejím sněhobílým oděvem. Byla viděna, jak pere a suší prádlo. Na hoře Rádči ji lidé viděli v poledne s jejími třemi služkami, jak si myjí své oděvy a vysušují je mezi stromy na sluníčku. Wollman připomíná i pověst, ve které vzal ovčák bílé paní ve Valdeku její šaty, když si je sušila. Za trest mu žena ukradla dvě ovce a odmítala je vrátit dřív, než jí muž přinese zpět její šaty. Pro lidi, kteří ji v přírodě vyruší v její práci, zjevuje se jako tzv. trestající duch. Dokládá to například pověst, ve které v Rožnově u vrb stála žena bíle oblečená, ke které přišel mladík a chytil jí. Žena ho objala a on zůstal ležet ochrnutý na zemi. Třetí noc se mu zjevila ve snu a sdělila mu, aby jí již nikdy takto nerušil. Další den byl již zdrav. Další pověst hovoří o zlé matce, která se chtěla zbavit své dcerky, a proto ji posílala pro trávu na velmi nebezpečné místo. Dívka plakala, když v tom se jí zjevila bílá paní a řekla jí, aby za ní svou matku zavolala. Jakmile matka přišla za bílou paní na louku, uštkli jí dva hadi jako odměnu za pokus o její zločin.¹⁰¹

Mnoho pověstí také vypráví o zjevování se bílé paní u studánek, ze kterých vystupuje a opět v nich zase mizí. Wollman přibližuje zjevení bílé paní u tří studánek u Zvoleněvsi na Slansku, kde bílá paní chodí ze hřbitova kolem jedenácté a dvanácté hodiny v noci. Uvádí, že některé pověsti mluví pouze o krásných, čistých pannách, jejich zjev však bývá totožný právě s bílou paní. Na Rakovnicku u studánek žily tři přečisté panny, kdy jedna z nich, panna Keltna, zjevila se sedlákovi přesně v pravé poledne, na sobě bílé šaty. Nábožensky zabarvená je pověst, ve které děti pásly krávy u kouzelné studánky Klokoty u Tábora, ze které vyšla třikrát bílá paní. Lid si vyprávěl, že se jedná o P. Marii,

¹⁰⁰ WOLLMAN, Frank. *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 159.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 160.

kteřá se procházela mezi kravami, a poté ve studánce opět zmizela. Z této pověsti jasně vyplývá, že je postava a zjevení bílé paní velmi úzce spjato s P. Marií.¹⁰²

Fenomén bílé paní je populární, dokládá to i zájem mnoha historiků, literátů či jiných umělců. Na závěr této podkapitoly uvedeme další významná díla, týkající se této postavy, se kterými jsme sice v této diplomové práci primárně nepracovali, jsou ovšem zajímavá a stojí za zmínku. Jako první stojí za připomenutí kniha *Slavné bílé paní: [příběhy 7 bílých paní]: Bílá paní Markéta z Hradce, Bílá paní Perchta z Rožmberka, Bílá paní pernštejnská, Bílá paní velhartická, Bílá paní dřínovská, Bílá paní žerotínská, Bílá paní starojičínská* od Karla Březiny,¹⁰³ s jehož publikací *Přehled hradních a zámeckých strašidel* jsme pracovali. Dále ed. *Bílá paní v Jindřichově Hradci: pověst z 15. století* od Stanislavy Zábrodské,¹⁰⁴ poté *Perchta z Rožmberka, zvaná bílá paní: historický kulturní obraz* od Františka Dvorského,¹⁰⁵ která byla pro tuto práci velkou inspirací, *Bílá paní: národní pověst* od Josefa Pečírky¹⁰⁶ a *Gräfin Perchta von Rosenberg, oder: Die weisse Frau zu Neuhaus: Sage der Vorzet mit Beziehung auf ähnliche Erscheinungen zu Plassenburg, Clave, Berlin und Baden* od Václava Radomila Kraméria.¹⁰⁷

¹⁰² WOLLMAN, Frank. *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 160–161.

¹⁰³ BŘEZINA, Karel. *Slavné bílé paní: [příběhy 7 bílých paní]: Bílá paní Markéta z Hradce, Bílá paní Perchta z Rožmberka, Bílá paní pernštejnská, Bílá paní velhartická, Bílá paní dřínovská, Bílá paní žerotínská, Bílá paní starojičínská*. [Česko]: Karel Březina, 2004. 48 s.

¹⁰⁴ ZÁBRODSKÁ, Stanislava, ed. *Bílá paní v Jindřichově Hradci: pověst z 15. století*. Vyd. 1. v této úpravě, Celkově 3. Jindřichův Hradec: Epika, 2013. 43 s.

¹⁰⁵ DVORSKÝ, František Ivan. *Perchta z Rožmberka, zvaná bílá paní: historický kulturní obraz*. V Praze: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1874. 156 s. Matice lidu; roč. 8., na rok 1874, č. 2

¹⁰⁶ PEČÍRKA, Josef. *Bílá paní: národní pověst*. V Praze: Jaroslav Pospíšil, 1859. 37 s.

¹⁰⁷ KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Gräfin Perchta von Rosenberg, oder: Die weisse Frau zu Neuhaus: Sage der Vorzet mit Beziehung auf ähnliche Erscheinungen zu Plassenburg, Clave, Berlin und Baden*. Neuhaus: Aloys Joseph Landfrass, 1853. 127 s.

2.2 Meluzína

Meluzína je mytologická postava, přesněji řečeno víla, která má místo nohou hadí ocas. Vondráček a Holub o Meluzíně říkají, že patřila jak k mořským pannám, tak také k přízrakům, jelikož byla francouzskou bílou paní. Pověsti se zrodily na francouzské půdě a mísí se v nich historické a mytické živly. Podkladem pro tyto pověsti je historická postava francouzské šlechtičny, pramáti rodu de Luisignan a zakladatelky rodového sídla, zámku Luisignan. Tento hraběcí rod hrál velkou roli v křížových válkách, jméno Meluzína vzniklo z mére de Lusignan, tedy matka Lusignanu.¹⁰⁸

„Meluzína nebyla podle báje člověk, nýbrž mořská víla. Siréna, místo nohou měla rybí ocas. Přitom však byla manželkou a matkou. Protože byla tajně i Sirénou, musil jí manžel slíbit, že v sobotu nikdy nebude vyhledávat její společnost. Jedné soboty však, protože se mu doneslo, že jeho manželka ve svých soukromých komnatách uráží jeho čest, provrtal mečem dveře a spatřiv svou ženu jen od pasu nahoru, od pasu dolů že však je rybou. Dopadená Meluzína pak s velkým nářkem odletěla oknem a opustila svého manžela a děti. V noci se prý však vracela, aby nakojila své nejmladší dítě. Meluzína se pak zjevovala ve smutečném obleku, měl-li někdo z rodu hrabat de Lusignan zemřít, a vyrážela žalostné výkřiky.“¹⁰⁹

Pláč Meluzíny slyšeli pověřiví lidé v hučení, skučení a hvízdání v komíně, v Českých zemích se jméno Meluzína rozšířilo jako silný vítr a jeho zvuk v komínových prostorech.¹¹⁰

Nejstarším dochovaným textem je román Jana z Arrasu z roku 1393, který sepsal na objednávku vnoučat českého krále Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Jan z Arrasu vytvořil pro vévodu Jana z Berry, vévodkyni Marii z Baru a jejich bratrance, moravského markraběte Jošta Lucemburského vyprávění o dávné zakladatelce dynastií Valois a Lucemburků. V textu nechybí napětí, fantastika, láska a hrdinství, autentické

¹⁰⁸ VONDRÁČEK, Vladimír, HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. 3. vyd. Bratislava: Columbus, 1993, s. 96.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 96.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 96.

historické události, záhadné jevy, postřehy o smyslu lidského života, ale také důvěra ve skvělou budoucnost všech dynastií založených vílou Meluzínou.¹¹¹

Jan z Arrasu začal své dílo psát ve středu před svátkem svatého Klimenta v roce 1392, poslední slova dopsal 7. srpna roku 1393. Podle Nejedlého měl autor ohledně knihy velké obavy. Nevěděl, zda se bude dílo líbit a splní očekávání objednatelů, dělaly mu starosti také záhadné události, které se se vznikem díla pojily. Na hradě Lusignan se objevuje neznámá vysoká žena ve starých šatech, která byla spatřena u studny a stráže ji potkávali na hradbách. Veliteli hradu prý jednou v noci vnikla přes zamčené dveře až k posteli v hadí podobě. Vždy přichází se sdělením a varováním k příslušníkům rodu, které kdysi založila.¹¹²

Po prologu, který nás informuje o pravdivosti prezentované historie se setkáváme se skotským králem Elinasem, jenž se v lese střetne s krásnou vílou Présine, kterou si vezme za ženu. Král musel dát slovo, že svou ženu nebude smět nikdy spatřit při porodu. Slovo porušil a Présine se spolu se svými třemi dcerami Meluzínou, Mélior a Palestinou musela uchýlit na Ztracený ostrov Avalon. Všechny tři sestry byly obdařeny nadpřirozenou mocí, takže když dospěly, rozhodly se otce potrestat a zaklely ho do nitra kouzelné hory. Jakmile to Présine zjistila, uvrhla na své dcery kletby, jelikož Eliase i po letech milovala. Meluzína se měla každou sobotu od pasu dolů přeměnit v hada a vysvobodit jí mohl pouze člověk, který si ji vezme za ženu a dodrží slib, že ji nikdy neuvidí v sobotu a nevyzradí její tajemství. Její osud může skončit jakkoliv, vzejde z ní však slavný rod. Mélior byla odsouzena k opatrování kouzelného krahujce na hradě v Arménii. Vysvobodit ji mohl pouze rytíř, který bude vzhůru a ohlídá dravce po dobu tří dní a nezatouží ani po její lásce ani po jejím těle. Poslední Palestinu Présine zavřela společně s Eliasovým pokladem do hory v Aragonsku, dokud ji nevysvobodí rytíř z jejího rodu. Poté měl vzít poklad a použít ho k získání Zaslíbené země.

V tomto momentě vstupuje do příběhu zcela nová postava, a to rytíř Raymondin. Právě jeho otec se před lety zamiloval v lese u pramene do záhadné víly, Raymondin je nucen vyplnit předpověď hvězd, která uvádí zabití svého pána a založení přeslavného rodu. Rytíř zoufale bloudí po lese, jelikož tragickou náhodou při lovu zázračného kance zabil svého strýce a lenního pána, hraběte z Poitiers. O půlnoci u začarované Žíznivé

¹¹¹ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 11.

¹¹² Tamtéž, s. 35–37.

studánky potkává nádhernou dívku, jež mu nabízí svou ruku, obrovské bohatství a nepřemožitelnou moc výměnou za slib, že ji nikdy neuvidí v sobotu. Raymondin Meluzínin návrh přijal a velmi brzy se díky pomoci své ženy zmocnil odcizených rodových majetků a očistil pověst svého otce. Povedlo se mu také získat novou zemi, a to díky chytrosti své manželky. Raymondin požádal nového lenního pána o držení půdy, jež by se vešlo do jelení kůže. Kůže byla nařezána na drobné proužky a s pomocí kouzel bylo vytvořeno rozlehlé území. Víla Meluzína postavila hrad Lusignan a založila mnoho dalších pevností, měst a klášterů, zúrodnila půdu a porodila spoustu dětí. Na dětech se podepsaly známky nadpřirozena, téměř všechny ale čekala zdárná budoucnost. Dva synové se stali kyperským a arménským králem, třetí vévodou lucemburským, čtvrtý králem českým, pátý hrabětem, šestý zdědil po otci Lusignan. Sedmý syn se stal také hrabětem, osmý pánem, další vstoupil do kláštera. Trojokého syna Horribela nechala Meluzína zadusit, jelikož představoval zlo a nebyl schopný zapojit se do lidské společnosti.

Jednoho dne navštívil hrad Lusignan Raymondinův bratr. Když se dozvěděl, že v sobotu svou švagrovou neuvidí, namluvil svému bratrovi, že ho žena podvádí, a on je příliš zaslepen láskou, než aby s tím cokoliv dělal. V záchvatu žárlivosti vyvrtil rytíř mečem díru do dveří a spatřil Meluzínu, jak si v koupeli pročesává vlasy, od pasu dolů je ale proměněna v obrovského hada. Rytíř mlčel, když se ale dozvěděl, že jejich syn zažehl požár v klášteře a způsobil tak smrt mnoha mnichů i svého bratra, prohlásil, že Meluzína je falešný had. Tímto výrokem změnil její osud. Podle Nejedlého došlo k této její osudné proměně na hradě Mervertu, odkud víla vylétla se srdcervoucím nářkem z okna, obletěla Lusignan a zmizela.

„...v podobě hada k Lusignanu a letěla při tom vzduchem, nepřiliš vysoko, takže ji lidé toho kraje dobře viděli a ještě lépe slyšeli, protože dávala najevo takovou bolest a dělala takový hluk, že bylo strašné slyšet ji a dívat se na ni. Obyvatelé kraje tím byli zcela ohromeni. A ona takto doletěla až k Lusignanu, třikrát ho obkroužila, srdceryvně při tom naříkala a bědovala ženským hlasem. Obyvatelé pevnosti byli velmi udiveni a nevěděli, co si pomyslet: viděli podobu hada, z něhož však vycházel ženský hlas. Poté, co třikrát celou pevnost obletěla, snesla se na Poitousskou věž. Učinila to tak prudce a s tak burácivým hlomozem, že se všem obyvatelům pevnosti zdálo, že se stavba zřítí a že

*se všechny její kameny hýbou jeden po druhém. A náhle jim zmizela z očí a nikdo nevěděl, co se s ní stalo.*¹¹³

Občas v noci se vracela na hrad, kde sedávala u kolébky nejmenších dětí a plakala nad svým osudem. Raymondin již svou ženu nikdy nespatriil a jelikož ho trápily výčitky svědomí, rozhodl se, že podnikne kajícínou pouť do Říma. Žil poustevnickým životem a jednoho dne se mu Meluzína zjevila, aby mu oznámila blížící se smrt. Od té doby se víla jednou za čas objeví, aby varovala příslušníky svého rodu před blížící se smrtí a přispěla jim k udržení moci a bohatství.¹¹⁴

¹¹³ D'ARRAS, Jean. *Mélusine ou La Noble Histoire de Lusignan*. Paris: Le Livre de Ploche, 2003, s. 704–706.

¹¹⁴ NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 80–82.

2.3 Die Weisse Frau

V této podkapitole se budeme věnovat pověstem o bílé paní, jež se do českých zemí dostaly přes německé země. Nejznámější dílo *Die Weisse Frau von Orlamüde* vypráví o hornofranské hraběnce Kunigunde z Orlamüde, která žila na zámku Plassenburg v Horních Francích se svým mužem hrabětem z Orlamüde. Hrabě roku 1228 zemřel a vdova zůstala osamocená s jeho dvěma syny. Plassenburgský zámek s celým panstvím zanedlouho zakoupil Bedřich von Hohenzollern, purkrabí z Norimberka, do kterého se dle pověsti hraběnka Kunigunde vášnivě zamilovala a chtěla si ho vzít za muže. Svatbě ovšem nepřáli Bedřichovi rodiče. Hraběnka na svého milého neustále naléhala, až jí jednoho dne odvětil, že by si jí rád vzal za ženu, sňatku ovšem brání dva páry očí. Bedřich tím myslel své rodiče, Kunigunde si jeho slova vyložila špatně a rozhodla se zabít své nevlastní syny z předchozího manželství. Zanedlouho po činu následoval soud a Kunigunde byla odsouzena k trestu smrti. Pověst praví, že ani po smrti nenalezla klidu a je nucena bloudit jako duch po všech zámcích pánů z Hohenzollernu. Duch hraběnky Kunigunde z Orlamüde vždy oznamuje katastrofu či nedobrou zprávu. Zjevuje se o půlnoci oděna do bílého kostýmu vdovy v bílém závoji jeptišky, bloudí hradem a hradbami, oči sklopené k zemi, tiše oznamující smrt.¹¹⁵

Právě jihočeský rod Rožmberků je pevně spjat s rodem Hohenzollernů, jelikož si roku 1561 vzal Vilém z Rožmberka Žofii z rodu Hohenzollernů, Jáchym Oldřich z Jindřichova Hradce se oženil s Marií Maximiliánovou, taktéž z rodu Hohenzollernů. Tyto sňatky bezpochyby vytvořily podmínky pro rozšíření pověsti o bílé paní i do českých zemí.¹¹⁶

Pověsti o bílé paní je v německém literárním kontextu mnoho. Na ukázkách můžeme vidět, jak se od sebe jednotlivě liší. Stejná je vždy pouze hlavní postava, tedy zjevení bílé paní. Podání *Die weisse Frau vom Plifzburg* vypráví o ženě z Walbachu v Münsterthalu, která se jednoho dne rozhodla, že podnikne pouť. Odhodlala se, že se na cestu vydá brzy ráno, probudila se ovšem uprostřed noci. Žena si myslela, že je již den, jelikož měsíc tu noc svítil oknem do světnice velmi jasně, a tak vstala a začala se chystat na

¹¹⁵ BRUCKBRÄU, Friedrich Wilhelm. *Grain-Wittwe Kunigunde von Orlamünde, Mörderin ihrer zwei Kinder aus wahnsinniger Liebe, und ihre gespenstlichen Erscheinungen als weisse Frau*. Altötting: Lutzenberger, 1860, s. 41.

¹¹⁶ BRAUNOVÁ, Helena. *Českokrumlovské domy vyprávějí*. České Budějovice: Kopp, 2009. 193 s. ISBN 978-80-7232-380-7.

putování. Netrvalo to dlouho a své chyby si všimla, jelikož ale byla oblečená, rozhodla se pouť začít. Jakmile se přiblížila k hradu Pflixburg, uslyšela jemný ženský hlas, který se ozýval lesem a v tu chvíli uviděla bílou ženu, jak sestupuje z hory dolů. V okamžiku, kdy přízrak přišel na okraj lesa, otočil se a s pláčem vyšplhal opět k hradu.¹¹⁷

Pověst *Die weisse Dame vom Pauliner Schlösschen* vypráví o bílé paní, která se zjevuje po nocích na vinicích pod Pauliner Schlösschen poblíž Weissenburgu. Podle pověsti je možné vidět tuto dámu také za bílého dne. Je zahalena do dlouhého závoje a za opaskem má připevněný těžký svazek klíčů. Říká se, že jakmile se na přízrak někdo podívá, začne křičet a ten, kdo tak učinil, je podle pověsti od té doby neustále smutný. Pamětníci si také vyprávějí, že pokud je zrovna dobrá úroda a výborný vinařský rok, je tato bílá dáma velmi šťastná, zdraví všechny, kdož jí přijdou do cesty a spokojeně chrastí se svazkem klíčů za opaskem.¹¹⁸

Das Mädchen vom Pauliner Schlösschen je pověst o bílé dámě, a stejně jako předchozí příběh, se taktéž odehrává nedaleko Pauliner Schlösschen poblíž Weissenburgu. Mezi lidmi se povídá, že je na tomto místě velmi často slyšet jemný povzdech a pláč, a jakmile pocestný přistoupí k hradu blíž, uvidíte bílou dívku, která klečí na zemi pod lípou a po tvářích jí stékají slzy. Pověst praví, že zde děvče nešťastnou náhodou zabilo své novorozené dítě, a poté ho na stejném místě pohřbilo. Vypráví se, že muselo zůstat tak dlouho, dokud lipový strom nevyrostl a nebyl velký tak, aby se z jeho dřeva mohla udělat rakev, ve které by se dítě pochovalo. Od té doby prý dívka bloudí po nocích, aniž by našla odpočinek.¹¹⁹

Pověst *Die Dame von Greifenstein* vypráví o skláři, který chodil dlouhá léta pravidelně každé nedělní ráno na hrad Greifenstein, kde seděl na skále a hrál na flétnu. Prý se na věži, která patřila k hradní zřícenině, zjevovala bílá paní a muže při jeho hraní pozorovala. Přicházela tak často, že si sklář na její přítomnost po nějakém čase zvykl. Jednoho dne se bílá paní nakláněla přes okraj věže natolik, až si sklář myslel, že přepadne a rozhodl se na ni zavolat. Bílá paní mu odvětila, že chce ukončit své utrpení a spadnout z hradu, jelikož je velmi nešťastná. Pravila, že v hrobě nemá klid. Když byla ještě živá, byla velmi chamtivá a marnivá, nashromáždila poklady a ukryla je na hradě. Každý pátek

¹¹⁷ LIPOWSKY, Gunter, MORGEN, Daniel. *Sagen des Elsasses nach August Stöber*. Strasbourg: Jerome Do Bentzinger Publisher, 2009, s. 236., 253.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 236., 253

¹¹⁹ Tamtéž, s. 239., 255.

se proměňuje v ošklivou ropuchu, která platí za své hříchy. Ti, kdo mají odvahu jí políbit a vytáhnout zlatý klíč, jenž má v ústech, ji vykoupí. Kdo ji políbí, stane se také vlastníkem části pokladu, který je skryt ve skalní jeskyni hradu. Sklář dal bílé paní slovo, že se jí pokusí osvobodit. Objevil se další pátek ve stanovené hodině, přesně, jak slíbil. Když ovšem uviděl obrovskou ošklivou ropuchu s třpytivýma očima, ztratil odvahu a utíkal tak rychle, jak jen dokázal. Od tohoto dne se sklář na hradě Greifenstein neobjevil.¹²⁰

Uvedené příklady jsou jen úzkým výběrem příběhů o bílé paní, jejichž tematická pestrost dosahuje právě v německých zemích skutečné různorodosti. Fenomén bílé paní se vyskytuje bezpochyby v naprosté většině německých historických zemí, přičemž jednotlivé příběhy doznávají značné dějové i kontextové variability. Sjednocujícím jevem je tedy zjevení bílé paní.

¹²⁰ LIPOWSKY, Gunter, MORGEN, Daniel. *Sagen des Elsasses nach August Stöber*. Strasbourg: Jerome Do Bentzinger Publisher, 2009, s. 238., 254.

2.4 Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže

Próza *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže* vyšla v překladu Prokopa Šedivého roku 1798 s dovětkem „pravdivá historie z třináctého století“. ¹²¹ Originál napsal německý literát Christian Heinrich Spiess (1755–1799), autor gotických románů, pro které je typická hrůzostrašná fabule s tajemstvím. Tento žánr bývá většinou tvořen dramatickým příběhem s tajemstvím, odehrávající se v děsivém prostředí. ¹²²

Děj románu je zasazen do doby, kdy císař Fridrich II., který panoval v Německu, pořádal křížové tažení do Palestiny. Protagonista Vilibald, chudý rytíř, zachrání unesenou dívku, krásnou Olivii, ze spárů Turků. Rytíř se do Olivie okamžitě zamiluje, odvede ji na bezpečné místo a později se uchází o její ruku. Olivie není do rytíře zamilovaná, je mu ale vděčná za svůj život, proto mu přislíbí, že bude jeho ženou. Společně se odstěhují do Německé říše. V tento moment se dílem prolíná pověst o strašidle z věže.

„Prostíací i mnozí vzácnější lidé mluví jednomyslně, že před dávnými časy v té věži strašilo. O půl noci, jakož oni praví, strážní vojáci slychali vždycky truchlivou a pronikavou muziku a pak se ukázala žena v bílém rouše, ana vzdychající zdlouha a vážně okolo strážných se ubírala. Nikdy ale žádný neměl toho srdce, aby k ní promluvil. Ato trvalo mnohá léta, až pak jednou mladý srdnatý nováček také tu na stráži stál. I čekal s zmužilým srdcem té hodiny, v kterouž obyčejně to strašidlo přicházelo. Již mysli, že jest to jen smyšlenka, kterouž kdosi k ustrašení jiným zamysli, a tu' nenadále po třech čtvrt na dvanáctou uslyší truchlivou muziku a v malé chvíli uzří zrostlou a krásnou paní. Na bílém rouše černou obrubu měla a vlasy kaštanové barvy vysely jí přes ramena až do pat. V pravé ruce držela šátek krví zbarvený a v levé dýku. Mimo vojáka jdouc, hlasitě vzdychala a na něho s truchlivou tváří hleděla.“ ¹²³

Žena vojákovi pravila, že může být ze svého prokletí vysvobozena za předpokladu, že se od ní nechá třikrát pobodat. Podmínkou ale bylo, že voják nesmí vydat ani hlásku. Mladý hrdina dal ženě slib, že se pokusí její prokletí zlomit, třetí bodnutí již nevydržel a

¹²¹ ŠEDIVÝ, Prokop. *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže*. Praha: Krameriusovým nákladem, 1798, 51 s.

¹²² MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 219.

¹²³ ŠEDIVÝ, Prokop. *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže*. Praha: Krameriusovým nákladem, 1798, s. 7.

bolestně při něm vykřikl. Ženu rozzuřilo, že nedodržel slib, který jí dal a praštila jím o zem. Ve své rozhořčení pravila, že až dorostou tři nedaleké švestkové stromy, musí z nich voják nadělat prkénka, ze kterých později připraví kolébku. V té se bude konejšit dítě, které až dospěje, může se pokusit ženu vysvobodit. Uplynulo mnoho staletí a stále nové a nové generace mladých vojáků hlídaly stromky, ty byly ale pořád velmi malé, a ne a ne vyrůst. Žena obchází kolem věže a podle pověstí vzdychá ještě hlasitěji, než kdy dřív a čeká na své vysvobození.

Vilibald koupil hrad po starém rytíři, na kterém s Olivii žil. Dívce se v Německé říši líbilo, zvykla si na lesnatou krajinu, svého muže ale stále nemilovala. Často trávil čas mimo hrad, jelikož žili ve velmi zlé době. Všude po lesích se pohybovali loupežníci, kteří svým drancováním působili značné škody německým zemím. Vilibald nad nimi vždy zvítězil, ovšem jedné noci se na tři sta loupežníků vydalo na jeho hrad pro pomstu. Rytíř se rozjel pro pomoc k nedalekému příteli Mamertovi, díky kterému loupežníky porazil. Mamert se zamiloval do krásné Olivie a nepřál si nic jiného, než aby byla jeho ženou a její a Vilibaldův syn mu říkal otče. Mnoho dní se Mamert soužil z nešťastné lásky, až mu jednoho dne přítel Zeno poradil, aby promluvil s Olivii a zjistil, zdali k němu chová také stejné city. Dívce se mladý rytíř velmi líbil, proto se Zeno rozhodl, že jejího muže Vilibalda zabije.

Jak Zeno řekl, tak udělal – rytíř Vilibald umírá, Olivie je vdovou a Mamert se chce stát jejím manželem ihned po uplynutí smutku. Jednoho dne navštíví rytíře na jeho hradě opat, který mu zakazuje oženit se se vdovou po příteli Vilibaldovi. Opatovi se před smrtí vyzpovídal Zeno, kterého sužovala vina za jeho hříchy. Mamert Olivii velmi miluje, proto se rozhodne neuposlechnout, zabije opata a Olivii si vezme za ženu. V noci společně prchají z hradu a chtějí se dostat ze země, jelikož je povolán před říšský soud. Schovají se v jeskyni a pozorují, jak jejich hrad mizí v plamenech. Rytíř je na pokraji svých sil a rozhodne se, že zabije nejprve svou ženu a poté také sebe. Olivie však nesouhlasí a navrhuje, že dojde pro pomoc k vévodovi Adolovi, se kterým se kdysi přátelila a chce po Mamertovi, aby na ní počkal v jeskyni, než přivede pomoc. Je ovšem rozhodnuta, že se již nikdy nevrátí.

Vévoda Olivii opravdu zachrání a ona zrazuje svého muže. Vojáci jsou posláni do jeskyně, kterou určila, a naleznou Mamerta. Ten se těsně před smrtí dozvídá, že ho zradila žena jeho života, tedy Olivie, které na něm nikdy nezáleželo. Mamert dává vojákům šátek

potřísněný svou vlastní krví, jež dostal před lety od Olivie jako příslib sympatií a chce, aby jí ho předali. Poté umírá.

Olivie žila šťastně u vévody několik let, dostala krásné komnaty, účastnila se hostin a slavností, rozhazovala jeho peníze. Poddaní jí neměli v lásce, nezmohli však proti jejímu postavení vůbec nic. Po nějaké době ji vévoda prohlédl a začal ji nenávidět. Když později na slavnosti poznal krásnou mladou ženu, osud Olivie byl zpečetěn. Nemohla se smířit s tím, jak se vévoda zachoval a že jí chce ze zámku vystrnadit, velmi se urazila a začala mu vyhrožovat. Vévoda se rozčílil a nařídil poddaným, ať Olivii zavřou do věže a naloží s ní, jak sami uznají za vhodné. O půlnoci zavřeli vojáci ženu do věže a jeden z nich jí dal šátek od Mamerta, potřísněný jeho vlastní krví.

„Milostivá paní! Musím vám něco zjevití. Již jest tomu ovšem dávno, však nemluvil-li bych nyní, potom věčně musím mlčeti. Tu jest šátek od vašeho manžela: krev, kterouž jest zkrvavený, jest krev jeho. Tekla mu ze srdce v posledním okamžení, když ducha vypustiti měl. Než vykročil z tohoto světa, zlořečil vám a prosil mne, abych vám tento šátek s jeho krví odnesl. Má-li to jeho zlořečení jakou moc a dotkne-li se vás co, nyní aspoň máte čas, že své těžké viny můžete poznati.“¹²⁴

Půl léta Olivie ve věži strávila, nosili jí jídlo od panského stolu, později pouze chléb a vodu. Snášela hlad a žízeň, modlila se k Bohu, bědovala a kála se, bývalí manželé se jí zjevovali a trápili ji. Na den přesně, kdy byl její druhý manžel zavražděn, požádala o kněze. Když ráno přišel, Olivie ležela ve věži mrtvá, uškrtila se na svých dlouhých vlasech. Vévoda jí nechal ve věži pochovat a od té doby ji lidé vídali, jak chodí kolem věže jako bílá paní. Tento příběh byl napsán jako výstraha všem zlým a nevěrným ženám. Po letech začali lidé vypravovat pověst o vojákově a bílé paní, která je součástí příběhu o krásné Olivii.¹²⁵

¹²⁴ ŠEDIVÝ, Prokop. *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže*. Praha: Krameriusovým nákladem, 1798, s. 49.

¹²⁵ Tamtéž, s. 3–51.

2.5 Teofila z Działyńskich

V této podkapitole bude přiblížena pověst o nejslavnější polské bílé paní. Příběh byl předáván purkrabím Józefem Rychterem v 19. století a dal tak vzniknout nejznámější pověsti dnešní doby. Vypráví o Teofile, rozené Działyńské, která se narodila v roce 1714 a žila na hradě Kórniku. Byla dcerou Zygmunta Działyńského a Teresy z Tarlowa, v jedenácti letech se stala sirotkem. Teofila byla dvakrát vdaná, první manžel zemřel, s druhým manželem se rozvedla a poté žila sama na svém panství v Kórniku. Zemřela v roce 1790 a byla pochována v kryptě kórnického kostela. Již za života jí obklopovaly rušivé příběhy. Říkalo se, že vdova udržuje nemorální vztahy s muži včetně katolického kněze z Kórniku a luteránského faráře z Bnin. Její portrét, na kterém je vyobrazena v bílých šatech, visí v jídelně zámku a je zdrojem mnoha legend. V 19. století se začalo vyprávět, že krátce před půlnocí opouští Teofila svůj portrét a prochází zámeckou terasou. O půlnoci přijede na hrad rytíř na černém koni a vezme ji na projížďku parkem. Podle pověsti Teofila tímto způsobem lituje zřícení loveckého hradu Górków na kórnickém jezeře, kde ďáblové hlídali poklad rodiny Górkówů.¹²⁶

¹²⁶ KASINOWSKA, Róża. *Zamek w Kórniku*. Kórnik: BK PAN, 1998, s. 28–35.

2.6 Levočská bílá paní

Na východním Slovensku se nachází město Levoča, se kterým je spjat příběh o bílé paní, patrně nejvýchodnější příklad této postavy ve střední Evropě. Podle pověsti zde kdysi, ještě v době, kdy město patřilo k Horním Uhrám, žila krásná Júlia Korponaiová (1680–1714). Tato mladá šlechtična byla údajně zamilovaná do kuruckého velitele Štefana Andrašiho (1650–1720), jenž se účastnil několika bojů proti Josefovi I. Habsburskému (1678–1711), říšskoněmeckému císaři. Uherský odboj probíhal mezi lety 1703–1711 a nazván byl podle velitele Rákociho (1676–1735). Právě do tohoto odboje měla být zapletena Júlia Korponaiová, jež fungovala jako tzv. spojka, která předávala rebelům důležité spisy.

Pověst o Levočské bílé paní pochází z doby kuruckých válek, kdy Levoču obkličovala rakouská císařská armáda. Kuruci byli vojáci, přesněji žoldáci, sloužící ve vojsku protihabsburské povstalecké šlechty, kteří bojovali na straně Jiřího Rákociho a Františka II. Rákociho. Júlia Korponaiová procházela z Oždian a své dětství prožila na záměčku v obci Hronsek. Jejím otcem byl revolucionář a plukovník tělesné stráže hraběte Imricha Tökölyho Zsigmond Ghéczy. Júlia je provdána za kuruka Jánoše Korponaya a následuje ho do Levoče, kde se z ní stává špiónka nepřátelského císařského vojska.

„Sám, pokud jsem všechny starožitnosti a úkryty města Levoče nakříž neprolezl, nedovedl jsem si představit, jak se mohlo přihodit, že žena město zradila? Město opevněné, s posádkou kuruckého vojska, město, jehož občané sami jsou v bojích otužili a větní přívrženci knížete; vůdcové jejich pak jsou stateční ohněm zkoušky prošli vlastenci a ověnění hrdinové!“¹²⁷

Z této ukázky je patrné, že ani autor sám nechápe, jak se mohla žena dopustit něčeho takového. Dále v knize popisuje, jak bylo celé město obeháno vodními příkopy z jedné strany a ze strany druhé se nacházel příkrý svah k levočskému potoku. Právě z tohoto potoka vedl pramen, který byl přiveden až do města vykopáním tajné chodby pod zemí. O této chodbě nikdo z domácích obyvatel nevěděl.

¹²⁷ JÓKAI, Mór. *Bílá paní levočská*. Praha: Fr. Borový, 1938, s. 171.

Júlia chce zradit manžela kvůli synovi, pro kterého žádá od císaře šlechtický titul a velký majetek. Aby Júlie měla ty správné informace, stala se milenkou nejvyššího kuruckého velitele Štefana Andrášiho, kterému jednoho dne ukradla klíče od vstupu do podzemní chodby, jež vedla z města až za hradby. V této zradě jí pomáhala rychtářova dcera Kristýna, se kterou vpustila do města císařské vojsko právě tajnou podzemní chodbou, která vedla do rychtářova domu. Jejich zrada byla ovšem odhalena a od Júlie odchází manžel, zostuzen její zpronevěrou.

Ve stejné době umírá císař, jenž slíbil Júlii odměnu za zradu, ta ale přichází k jeho smrtelné posteli příliš pozdě. Na její službu se zapomíná a místo slíbené odměny je potrestána. Je obviněna z vlastizrady a špionáže, uvězněna na hradě Červený Kámeň a po hrozném mučení, na příkaz císaře, popravena.

Obraz Levočské bílé paní, na kterém je vyobrazena v bílých šatech ve chvíli zrady, se nachází v expozici na radnici.

„Na dveřích jedné z těchto bran jest namalován obraz, který svým provedením prozrazuje dovednou ruku umělce. Lepšího rámce žádný malíř nemohl by si nalézt. Rámec obrazu tvoří hluboký, masivní výklenek, okrášlený zeleným mechem a bujným drnem květin; shůry vinou se dolů úponkovité rostliny; schody k němu vedoucí vroubí vysoký šťovík a jalovcové trsy. Polední slunce vrhá jen jemní zelené polosvětlo hustým kobercem rostlinným na obraz. – Na obraze jest namalována dáma v bílém obleku s přehozeným přes ramena červeným šátkem; oči dámy hledí v dáli, jednou rukou kyne, jako by někoho volala, druhou strká klíč do zámku u dveří. Obraz tento je velmi starý. Zahrada, v květu pod ním se prostírající, je majetkem rodiny Probszterovy již od nepamětných časů. Jeden z jejich předků dal tento obraz sem namalovati.“¹²⁸

Jak je správně uvedeno v citaci z knihy, původně ho nechali namalovat Probstnerovci do výklenku klasicistního altánku na východních hradbách města.¹²⁹

¹²⁸ JÓKAI, Mór. *Bílá paní levočská*. Praha: Fr. Borový, 1938, s. 5.

¹²⁹ JÓKAI, Mór. *Bílá paní levočská*. Praha: Fr. Borový, 1938, 461 s. ISBN (Váz.).

3 Historická fakta vs. fikce

3.1 August Sedláček – Bílá paní hradecká a telčská (1895), Bílá paní krumlovská (1895)

Bílá paní hradecká a telčská je pověst, která zobrazuje velmi laskavou paní z rodu pánů Hradeckých. Chodila vždy v bílém rouchu, proto jí poddaní říkali bílá paní. Pověst vypráví o stavbě na hradeckém zámku, na které pracovali téměř všichni poddaní. Bílá paní chodila mezi zedníky, dělníky a povzbuzovala všechny pracující lidi a slibovala jim, že pokud stavba bude šťastně dokonána, dostanou od pána koláče a ona sama bude rozdávat sladkou kaši.

Pověst praví, že bílá paní byla tak starostlivá a laskavá, že v obdarování poddaných nepřestala ani po své smrti. Nestalo se z ní strašidlo, které by trpělo za své hříchy, byla strážným andělem svého rodu, který se ukazoval v Hradci i v Telči, oblečená v bílém rouchu, s klíči na opasku a závojem kolem hlavy. Nikdo se jí nebál, jelikož ji všichni znali a věděli, že nikomu neublíží. Pokud ohlašovala blízcí se neštěstí, její tvář vypadala smutně, pokud se dívala přísně, někoho kárala. Byla vídána, jak chodí po zámku, otevírá a zavírá světnice, občas také, jak kleje, kárá či hází věcmi, které jí přišly do ruky.

Podle pověsti slyšel páter Mikuláš Pistorius, rektor jezuitské koleje v Hradci, v noci před čtvrtým dnem měsíce ledna roku 1604 klepání na dveře. Za dveřmi spatřil bílou paní, která mu rozkázala, aby spěchal za Jáchymem Oldřichem z Hradce a zaopatřil ho svátostmi umírajících. Rektor spěchal za bílou paní, která mu na cestu svítila lucernou a jakmile dorazili přede dveře pána Jáchyma, rozplynula se.

Na zámku v Telči se také pánům z Hradce zjevovala, i zde se pro poddané připravovala sladká kaše. Pověst praví, že v čase, kdy Švédové na Telči vládli, doslechli se o zvyku podávání kaše. Věděli, že pokud bude tato tradice porušena, bílá paní se bude zlobit. Z bujarosti se švédští oficírové rozhodli kaši nerozdávat a bílou paní tak poškádlit. Ještě tu noc se na hradě strhla mela, stráže byli zadrženi neviditelnou mocí a švédští důstojníci vyhozeni z postelí. Na druhý den poručili kaši opět navařit.¹³⁰

Bílá paní krumlovská vypráví, že se na Krumlově zjevovala bílá paní, která byla prabábou rodu rožmberského a pečlivě se starala o své potomky. Naposledy opatrovala

¹³⁰ SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. Praha: Dobrovský, 2013, s. 217–218.

malého Petříčka, tedy Petra Voka z Rožmberka, posledního svého rodu, jehož otec zemřel chvíli po jeho narození a malý pán zůstal pouze s matkou a dívkami, které se o něho měly starat. Bílá paní se ukazovala každou noc, sedávala v koutě komnaty a na dítě starostlivě dohlížela, aby se mu náhodou něco nepříhodilo. Pokud chůvy usnuly a dítě se probouzelo ze spaní, bílá paní ho konejšila, dokud se neuklidnilo. Pověst praví, že bílá paní chodila tak často, až si na její přítomnost chůvy zvykly, nechaly ji nemluvně konejšit a spokojeně spaly.

Jednoho dne nastoupila do služby nová chůva, která když se v noci probudila a zahlédla, že strašidlo drží v náručí malého pána, neudržela se. Bílá paní poprvé promluvila a byla velmi rozhněvaná, že jí chůva zakazuje dítě chovat, jelikož ona je jeho prabábov. Té noci se bílá paní rozhněvala natolik, že se již nikdy neobjevila a nechala chůvy, ať se o malého Petříka starají samy. Než zmizela, ukázala prstem na zeď. Tuto zeď nechal o několik let později Petr Vok zbourat a našel velký poklad po svých předcích.

3.2 Eda Kriseová – *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní* (2001)

Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní (2001) je historická fikce, přesněji román z 15. století o životě české šlechtičny Perchty z Rožmberka, známé jako bílá paní. Ze života paní Perchty se zachovalo devadesát dva dopisů, a právě tato korespondence tvoří základ příběhu, na který autorka navazuje svou rekonstrukcí reálných životů historických postav. Ústřední postavou je Perchta z Rožmberka (asi 1429–1476, Vídeň), později paní z Lichtenštejna, která se narodila nejspíš roku 1429, dále její manžel Jan z Lichtenštejna, surovec a sadista, a otec Oldřich II. z Rožmberka (1403–1462, Český Krumlov), významný český šlechtic a jeden z předních stoupenců katolických pánů v Čechách. Za své vlády si tento Rožmberk podmanil téměř celé jižní Čechy a stoupla moc jeho rodu, jelikož zvládl využít slabou královskou moc v době husitských válek. Příběh dále dokresluje putování Jana Kapistrána (1386–1456, Ilok), papežského misionáře a divotvorce.

Děj románu začíná roku 1444, kdy nekorunovaný český král Oldřich z Rožmberka soudí svého zajatce Jana Smila z Kremže, se kterým vede spory již léta. Situace je vyhrocená, jelikož Jan Smil byl ve styku se šlechtici, kteří se účastnili husitské revoluce. Před pěti lety nechal pan Oldřich Smila odsoudit a zatknout, dnes se vzdává veškerého majetku a práv také jeho žena. Smilovi bylo slíbeno, že bude propuštěn, pan Oldřich ho ovšem ošálil, aby získal jeho jmění. Smil je znovu vsazen do vězení a proklíná rožmberský rod.

Mladá Perchta vzhlíží ke svému otci a velmi mu věří. Je zamilovaná do pana Petra ze Šternberka a chce si ho vzít. Netuší ovšem, že její vypočítavý a po majetku chamtivý otec ji přislíbil někomu jinému, a to Janu z Lichtenštejna. Mladý šlechtic přijíždí na Krumlov, je ovšem zklamán svou nevěstou, která o něho nejeví žádný zájem, je pouze smířena ve svém osudem a nucena splnit otcův příkaz. Netuší, že Oldřich poslal mladého Petra válčit do Rakous, aby ho dostal mimo dění. Brzy dochází ke sňatku Perchty z Rožmberka a Jana z Lichtenštejna, o svatebním veselání přichází za nevěstou Petr ze Šternberka a prosí ji, aby s ním utekla od svého muže. Perchta odmítá, jelikož je již Janovou ženou, její srdce ovšem neprahne po ničem jiném než s Petrem utéct. Její postavení ji ovšem takové chování nedovoluje. Druhý den naoko onemocní v naději, že nebude muset odjet s manželem na Mikulov. Další den ráno je však připravený průvod a mladá nevěsta odjíždí se svým mužem do krajiny tak odlišné té, ve které vyrůstala. Krumlov je obklopený temnými lesy, krajinu dokreslují řeky a rybníky, Mikulov je oproti tomu velmi suchý a vyprahlý. Seznamuje se s jeho matkou, paní Hedvikou a je nucena začít plnit manželské

povinnosti. V tento moment se v knize s dějovou linkou prolíná první dopis, určený Oldřichu z Rožmberka, milému otci. Mladá Perchta trpí kvůli tchyni.

„Dnes přijel posel od otce a od bratrů, má za úkol přivést ode mne dopis. Co mám psát? Že mne mučí každou noc v posteli? Že tchyně mi dělá, co může nejhoršího? Že tak tak přeťpím den a už je tu zas noc, které se bojím? Ptají se, jak se mám. Chtěla jsem utrhnout tělo od duše. Své pozemské bytí předhodit šelmám, nebeské si ponechat. Kéž bych už byla stará, ošklivá a nežádoucí.“¹³¹

Perchta v manželství velmi trpí, její muž je hrubián. Na jednu stranu mu chce být dobrou ženou, jelikož to vyžaduje její postavení a daná společenská konvence. Na druhou stranu je ovšem stále chladná a nenávidí ho. Jan si toho všímá, chce po své ženě lásku, kterou mu ale není schopná dát. Proklíná ji, nechce, aby byla jeho ženou. Pan Oldřich také ještě nevyplatil nevěstino věno, Jan bere celé manželství jako podvod a odjíždí do Vídně, kde začíná žít po svém. Mladá paní nemá přehled, kde se její choť nachází, vyhýbá se jí, žije v Mikulově s jeho matkou a sestrami, které jí rozkrádají výbavu, nedávají jí jídlo, ošacení ani péči, která by byla vhodná pro šlechtičnu. Perchta neustále píše smutné dopisy svému otci, aby pro ni poslal a vzal ji zpět do rodného Krumlova, její přání ovšem nejsou vyslyšena.

Jednou uprostřed noci je Perchta vzbuzena zvláštními zvuky, vyjde ze své komnaty a vidí, jak se chodbou vzdaluje postava v černém plášti. Následuje ji, probíhá celým hradem, nádvořím až ven do lesa, kde ji postava objímá, tiskne k sobě a ona jí nechá dělat vše, co chce. Následujícího rána zjistí, že je těhotná. V průběhu těhotenství mladá paní chřadne, paní Hedvika jí nedává jídlo ani peníze, chodí tedy tajně pro zbytky do panské kuchyně. V této době již začíná psát o pomoc také svým bratrům, jelikož otec na její situaci nereaguje.

V tomto momentě vstupuje do děje postava Jana Kapistrána, italského mnicha a misionáře z řádu sv. Františka, který přichází České země ochránit před husitstvím a vrátit místní lidi na správnou cestu, tedy na katolickou víru. Roku 1451 začíná kázat na Moravě, kde sklízí velké úspěchy. Zanedlouho je jeho zapálenost obrácena proti Židům, a jak

¹³¹ KRISEOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, s. 48.

v příběhu líčí Kriseová, jsou následně z Brna a Znojma vyhnáni téměř na tři staletí.¹³² Kapistrán se snaží dostat také do Čech, zemský správce Jiří z Poděbrad mu ovšem znemožňuje přístup. V knize je vylíčeno, jak Kapistrán rozmlouvá na Krumlově s Oldřichem II. z Rožmberka a přesvědčuje ho, že si společně podmaní Prahu a Jiřího z Poděbrad. Pan Oldřich s mnichem nesouhlasí, jelikož je zadlužený a do žádných zbytečných válek se mu nechce. Nechává ovšem mnicha na Krumlově, kde se s ním setkává také paní Perchta, jež přijela na svatbu příbuzné a zůstává i s dcerou Eliškou. Zotavuje se z těžkého porodu a děvčátko svěřuje chůvám. Na Krumlově je klidná a chce tu navždy zůstat. Nosí bílé šaty jako vdova až jí poddaní začnou říkat bílá paní. Lid paní Perchtu miluje, nosí jim ovoce v košíku a laskavě se o ně stará.

„Na Krumlově na to nemyslela, děvčátko svěřila chůvám v čepcích, toulala se po hradě a po městě, potkávala samu sebe ve své dívčí podobě. Žasla, jak se proměnila. Vstoupil do ní divný klid, zdálo se jí, že všechno už prožila, že nechce už nic než tu navždy zůstat. Připadala si prastará a cizí, jako by sem vklouzla z předcházejících století. Tichá a zamyšlená brala do košíků jídlo z kuchyně a nosila je lidem do chudinského špitálu ve městě. Oblékala se do bílých šatů jako vdova a krumlovští jí začali říkat bílá paní. Lidé dole ve městě ji milovali, čekali na její příchod jako na spásu. Perchta, zimomřivá i v létě, se ohřívala v paprscích té lásky, ale uvnitř nosila pořád kus ledu, který neutával ani po kouskách.“¹³³

Zanedlouho přišlo na Krumlov psaní, že se má paní Perchta vrátit na Mikulov ke svému muži. Ta odjíždět z rodného města nechce, přemlouvá proto otce, aby mohla zůstat. Do té doby ovšem netuší, že Oldřich již nemá peníze a neposkytl jejímu muži ani slíbené věno. Posílá tedy svou dceru zpět na Mikulov. Perchta znovu otěhotní a na svět přivede syna Andream, Lichtenštejnského dědice. K synovi si odmítá vytvořit pouto, jelikož ho bude muset nechat manželovi. Kriseová v knize popisuje také Perchty údajný poměr se sluhou Štěpánem.

¹³² Následkem jeho kázání konvertovalo ke katolicismu několik tisíc moravských husitů, poté se jeho zapálenost obrátila proti Židům, kteří byli v roce 1454 z Brna a Znojma vyhnáni a jejich útočištěm se stal Mikulov. V Brně a Znojmě začal zakládat františkánské kláštery. V roce 1453 ovlivnil Kapistrán svými projevy celou Vratislav, ve které kázal proti husitům, Turkům a Židům a započal tak davovou hysterii, ze které později vzešel tzv. protizidovský pogrom. Bylo popraveno a mučeno mnoho Židů, docházelo k trávení studní a znesvěcování hostií. Židé byli vyzváni, aby opustili Vratislav, ale bez veškerého svého majetku.

¹³³ KRISEOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, s. 114.

Po smrti syna Jindřicha předává Oldřich II. z Rožmberka panství nejmladšímu synovi Janovi. Teprve poté, co Jan poslal pro záchranu své sestry na Mikulov, se Perchta mohla vrátit na rodný Krumlov. Dávno již Perchta nemiluje Boha a je přesvědčena, že ani on nemiluje jí. Chce tedy nahradit tuto boží lásku jinou a rozhodne se milovat chudé a nemocné. Každý den chodila do města s proutěným košíkem a nosila poddaným chléb, med, cukr, maso a máslo, ale také několik grošů. Navštěvovala též chudobince, chodila do klášterních špitálů a starala se o potřebné. Lidé o ní mluvili opět jako o bílé paní.

Perchta často vzpomínala na Jana Smila a jeho prokletí, jelikož postupem času zůstala na světě sama a velkou část svého života protrpěla. Umírá její otec Oldřich, bratr Jan, po kterém zůstala manželka a deset dětí, umírá její syn Andreas, dcera Eliška, která žila s manželem ve Vídni, umírá také její manžel Jan z Lichtenštejna, který žádá odpuštění na smrtelné posteli. Perchta do Vídně sice přijede, odpuštění svému muži ovšem nedává a jeho pozůstalost věnuje chudým lidem a vdovci po své dceři Elišce. Roku 1476 Perchta z Rožmberka umírá. Podlehla nemoci, kterou se nakazila od chudých lidí, o něž se starala.

Knih končí monologem Perchty z Rožmberka, ve kterém přibližuje své staleté bloudění po chodbách a sálech bývalých rožmberských hradů. Zmiňuje, jak přinášela dobré zprávy a starala se o potomky svého rodu. Jak pomáhala zbožným i bezbožným lidem, hodným i hříšníkům. Jak odváděla čerstvě mrtvé duše od těla a dělala jim průvodkyni na onen svět. Žena s dlouhým krkem, rovným držením hlavy, čelem, od kterého se odrazil třpyt hvězd, s útlýma rukama a chůzí vznešeného rodu, vždy bíle ustrojená, na hlavě s bílou kápí a svazkem klíčů kolem pasu. Dohlíží na svá hospodářství a je lidmi vidána na Krumlově, Rožmberku, Třeboni i v Jindřichově Hradci.¹³⁴

„Zůstalo po mně devadesát dva dopisy. Jsou psány na ručním papíře volskou krví. Kdysi byly posílány po tajných poslech a jejich obsah nesměl nikdo vyradit. Psali je různí písaři a já je diktovala, i když umím číst a psát. Některé jsem sama podepisovala svým starým věrným jménem Perchta z Rožmberka. Na žádném mém dopise není podpis Perchty z Lichtenštejna, z Mikulova a Valtic. Můj otec mě tak někdy ve svých dopisech

¹³⁴ KRISEOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, s. 196.

oslovuje. Přeje si, abych si uvědomila, že se vzdal zodpovědnosti za můj osud, že mi v mém trápení nepomůže. Nad těmito dopisy jsem nejvíce plakávala.“¹³⁵

¹³⁵ KRISEOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, s. 197.

3.3 Alois Jirásek – Staré pověsti české (1894)

Staré pověsti české (1894) jsou literárním zpracováním událostí z české historie, které vycházejí z lidové slovesnosti a historických faktů, nejsou však doloženy písemnými prameny. Pověst o *Bílé paní* je zařazena mezi pověsti doby křesťanské a sám Jirásek v knize zmiňuje, že lidmi je vypravováno mnoho bájí o bílé paní, která se zjevovala pánům z Hradce a Rožmberka, na Telči, na bechyňském hradě, v Krumlově a v třeboňském zámku.¹³⁶ Objevovala se v místech událostí, ať smutných či veselých, při narození, umírání či uzavírání sňatku, a to v bílém obleku. Byla urostlé postavy s vážným výrazem ve tváři a rouškou kolem hlavy. Když zvěstovala špatné události, mívala na ruku černé rukavičky.

*„A vždycky se zjevila v bělostném obleku paní vážná, urostlé postavy, majíc hlavu rouškou zavítu jako vdova. Jen když něco žalostného nastávalo, mívala prý na ruku černé rukavičky.“*¹³⁷

Doba, ve kterou se zjevovala nebyla přesně určená, avšak pověst uvádí, že nejčastěji přicházela v noci, ovšem na zámku v Jindřichově Hradci se zjevila na opuštěné věži v pravé poledne. Postávala u okna a poté začala pomalu mizet.

*„Na zámku v Jindřichově Hradci zahlédli ji v polední čas. Mihla se náhle na staré, opuštěné věži, vysoko, z okna, kam nebylo žádného přístupu, neboť dřevěné schody, jež kdysi sem vedly, dávno již vzaly zaslé za velkého požáru. Když lidé kolem zámku i v městě plni úžasu na bělostné, tajemné zjevení hleděli, když na ně ukazovali, nezmizelo rázem. Bílá paní u okna postála, pak se pomalu tratila, jako by dolů do věže zapadala, byla menší a menší, až zmizela. V noci se zjevovala rovněž všecká bílá, v bílém závoji, vážná, ale ne strašlivá, Bud' kráčela volně chodbami, nebo, majíc klíče u pasu, brala se chvatným krokem, jako by pospíchala, z pokoje do pokoje, ten zamykajíc, onen odemykajíc.“*¹³⁸

¹³⁶ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Nadační fond Česká knihovna, 2019, s. 224.

¹³⁷ Tamtéž, s. 223–230.

¹³⁸ Tamtéž, s. 224.

Pověst praví, že nejvíce se starala o pány z Hradce a z Rožmberka, jelikož ji s nimi pojil příbuzenský vztah. Zjevovala se v bílém, s bílým závojem, vážná, nikoli strašidelná, chodila chodbou s klíči za pasem, odemykala a zamykala místnosti. Když se v roce 1539 Joštovi z Rožmberka narodil syn Petr Vok, bílá paní chodila chlapce noc co noc konejšit. Jakmile dítě usnulo, rozplynula se. Chůvy, jež měly dítě hlídat se nejprve vylekaly, když ovšem zjistily, že zjevení není nijak nebezpečné, nechaly ho, aby se o Petra staralo.

Jednoho dne se jedna z chův rozstonala, a proto za ni byla přijata náhrada. Nová chůva zjevení nevěřila, proto druhou noc ve své službě dítě z jejího náručí vzala. Bílá paní se nebránila, urazila se, udělala nad stěnou znamení kříže a už víckrát ji nikdo neviděl. Když Petr Vok dospěl, dozvěděl se o přízraku, který zmizel od jeho kolébky. Dal prolomit stěnu ve své dětské ložnici, kde bílá paní zmizela, a našel velký poklad, dědictví po předcích. Od té doby na bílou paní vděčně vzpomínal.

V lednu roku 1604 těžce onemocněl pan Jáchym z Hradce, nikdo z jeho okolí ale nepoznal, že umírá. Podle pověsti byl jednou v noci, kdy venku vládlo nepříznivé počasí, vytržen ze spánku zpovědník pana Jáchyma jakýmsi hlasem. Před jeho dveřmi se zjevila bílá paní, která mu přikázala jít s ní. Kvapným krokem ho zavedla ke kapli, která byla osvětlená jako při mši a donutila kaplana vzít svátost posledního pomazání. Poté se opět kvapným krokem vydala přímo k ložnici pana Jáchyma, kde se přede dveřmi rozplynula. V ten moment kněz vše pochopil. Vešel do komnaty svého pána, kde komorné tiše spaly a v níž pán zápasil se smrtí. Kněz mu poskytl svátost umírajících.

Na zámku v Jindřichově Hradci vystavěli vysokou, klenutou kuchyni v Červené věži, která vždy v úterý a ve středu před Zeleným čtvrtkem a o Zelený čtvrtek sloužila chudým. Na velikém kotli se vařilo od rána do večera, aby se na Zelený čtvrtek mezi sedmou a osmou hodinou ráno zazvonilo na staré okrouhlé věži na znamení všem poddaným. Venku před zámkem čekali všichni poddaní, aby se dosyta najedli v zámecké kuchyni. První takovouto hostinu prý vystrojila bílá paní v době, kdy ještě neobcházela hradeckým zámkem jako duch.

Tato žena chodila na pole dohlížet na své poddané, kteří pracovali na dostavbě hradu. Těm také slíbila, že jim i jejich potomkům bude na věčné časy vystrojovat hostinu na památku jejich pracovitých předků. Stavba byla dokončena pozdě na podzim a ihned byla vystrojena hostina. Lidé zasedli k plným mísám sladké kaše venku, jelikož v hradu

nebylo tolik místa. Najednou začal z nebe padat sníh, a proto bílá paní ustanovila, že se tyto hody budou uskutečňovat počátkem jara na Zelený čtvrtek.¹³⁹

¹³⁹ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Nadační fond Česká knihnice, 2019, 318 s. ISBN 978-80-88183-16-7.

3.4 Adolf Wenig – Pověsti o Hradech (1907)

O bílé paní krumlovské je jedna z pověstí, kterou zaznamenal v díle *Pověsti o hradech* (1907) Adolf Wenig.¹⁴⁰ Starobylé město Krumlov leží na horní Vltavě nad Českými Budějovicemi, jeho urbanismus charakterizuje množství úzkých a klikatých cestiček. Na skále nad městem stojí mohutný zámek, který býval kdysi hradem, sídlem mocných Rožmberků, kterým se říkalo páni z Růže, jelikož měli ve znaku pětilistou růži. Tento rod ovládal téměř celé jižní Čechy, rožmberským pánům patřilo mnoho panství a hradů, i čeští králové v nich viděli mocné soupeře. Slavný rod Rožmberků vymřel roku 1611 a posledním potomkem byl Petr Vok, který vyrostl na Krumlově, kde se dochovala pověst o bílé paní, jež byla prabábou rožmberského rodu. Podle vyprávění se zjevovala na Krumlově, ale i jiných hradech a zámcích pánů z Růže, lidé ji vídali, jak chodí ve starodávném bílém rouše, svazek klíčů má zavěšený za pasem a prochází hradními síněmi a chodbami. Vždy pečovala o svůj rod, nejvíce ovšem přilnula k malému Petru Vokovi, jehož otec zemřel velmi brzy a on byl svěřen do péče chův. Nebylo noci, kdy by se bílá paní neobjevila v jeho komnatě a nekonejšila ho. Chůvy si na její přítomnost zvykly a věděly, že o děťátko je dobře postaráno, proto v noci klidně spaly. Jednoho dne na Krumlov přijali novou chůvičku, která nevěděla, že v noci hlídá malého Petra bílá paní. Vzbudila se a viděla, jak dítě konejší strašidlo, vyděsila se a vytrhla mu ho z náručí. V tu chvíli paní poprvé promluvila.

„Jak bych se já neměla starat o dítě, když je z mého rodu? Ale když mi tak překážíš, nebudu už nikdy děčko chovat. Až pak k rozumu přijde, tehdaž mu řekněte, že jsem o něho maličkého pečovala.“¹⁴¹

Jen co to dořekla, poodešla ke stěně, ukázala na ni prstem a zmizela. Od té doby se konejšit děťátko nikdy nevrátila. Chůvička tuto příhodu vyprávěla všem na hradě a po letech se o strašidlo dozvěděl i Petr Vok. Zjistil, že je stěna, na kterou paní ukázala, dutá, nechal jí strhnout a našel velký poklad po svých předcích.

Roku 1600 předal Petr Vok Krumlov císaři Rudolfovi II., roku 1622 daroval císař Ferdinand II. rozsáhlé krumlovské panství Janu Oldřichovi z Eggenberka (1568–1634) a

¹⁴⁰ WENIG, Adolf. *Pověsti o hradech*. 3. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997. 129 s.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 80.

povýšil jej na knížectví a vévodství. Od této doby se pánům z Krumlova říkalo vévodové. Dědictvím přešel Krumlov roku 1719 do majetku rodu Schwarzenbergů, v jejichž držení je dodnes.¹⁴²

V pověsti *O Pernštýně* zmiňuje Wenig také bílou paní a jak sám uvádí, ta krumlovská není jediným strašidlem tohoto druhu v Českých zemích. Pernštýnská paní chodívala i mezi čeledí, procházela komnatami, zjevovala se v kuchyni, sklepě, dohlížela na sýpce a nevyhýbala se lidem. Ovšem pokud na ní někdo promluvil, rozplynula se.

Vypráví se, že bílá paní je dcera pana Bavora z Pernštejna, který vládl na hradě společně se svým bratrem Janem. Pán z Bavor brzy zemřel a jeho polovinu majetku zdědila sedmnáctiletá dcera Markéta. Strýc Jan byl ale velmi chamtivý, proto mladé šlechtičně škodil a dělal jí život nesnesitelný. Jednou v noci Markéta utekla z hradu společně se svou služebnou a nikdo nevěděl, kam zmizely. Jan se tak stal jediným pánem hradu, když se chtěl ale po čase oženit a přivést na hrad novou paní domu, zjevila se mu v noci bílá ženská postava, ve které rozpoznal Markétu. Prosila svého strýce, aby ji nenechal v temném a chladném příbytku a řekla mu o nedaleké jeskyni. Jan měl výčitky svědomí, a proto hned druhý den poslal do jeskyně poddané. Byla nalezena dvě mrtvá těla – Markéty a její služebné. Mladá šlechtična byla pochována se všemi poctami a od této doby se zjevovala na Pernštejně. Po nějakém čase ji místní lidé přestali vídat, začala se objevovat pouze jako předzvěst tragédie či smrti nějakého pána z Pernštejna.¹⁴³

¹⁴² WENIG, Adolf. *Pověsti o hradech*. 3. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997, s. 79–81.

¹⁴³ Tamtéž, s. 43–44.

3.5 Jan Kvirenc – Trápení Bílé paní (2017)

Příkladem stati, jež se snaží přiblížit původ pověstí o bílé paní je článek Jana Kvirence *Trápení Bílé*, který byl uveřejněn v časopise *Přísně tajné: literatura faktu*, jež v české literární kultuře zastupuje periodikum populárně-vědné povahy (jeho postavení a cíle ostatně vystihuje podtitul „pohledy do zákulisí historie“).¹⁴⁴ Kvirenc svoji popularizační studii začíná úvahami nad možným předobrazem bílé paní ve Francii, kde se na Lusignanu traduje pověst o bájně Meluzíně. Dále se tento příběh šířil v německých zemích, kde kolovaly zvěsti o Berchtě, ale také Perutě, Parychtě, Šperechtě a mnoha dalších, jelikož bílou paní má mnoho šlechtických rodů. Jan Kvirenc uvádí jako jedinou možnou Perchtu, Bílou paní rožmberskou, která chrání jihočeské hrady a zámky.

Podle autora je nejznámější verzí pověsti ta od Aloise Jiráska, sám ovšem ve svém článku předkládá méně frekventovanou variantu od Augusta Sedláčka o bílé paní, starající se o malého Petra Voka, posledního z Rožmberků. Jako nejproslulejší bílou paní uvádí Kvirenc Perchtu z Rožmberka, jelikož je ztotožnil při svém bádání Bohuslav Balbín, který hledal historické hořeny tohoto příběhu.

*„Po ničem jsem netoužil více, než nalézt důvěryhodného svědka, který by řekl, že bílou paní viděl. Nalezl jsem nemalý počet lidí v jindřichohradeckém zámku, obzvláště ty, kteří se zabývají nočními pracemi nebo stojí na stráži [...] Byla prý celá v bílém, hlavu měla zahalenou bílou rouškou jako vdova a tak tam stála s ušlechtilým výrazem ve tváři.“*¹⁴⁵

Dále Kvirenc s odkazem na Balbína podotýká, že byla občas viděna, jak kráčí vážným krokem po hradu, se svazkem klíčů za pasem a otevírá či zavírá komnaty, a to jak ve dne, tak v noci.¹⁴⁶

Vyskytovala se obzvláště na rožmberských a jindřichohradeckých hradech, dále také na místech, která tyto rody vlastnily – Krumlov, Jindřichův Hradec, Třeboň, Hlu-

¹⁴⁴ KVIRENC, Jan. Trápení Bílé paní. Jan. Kvirenc. In: *Přísně tajné!: literatura faktu*, Praha: Pražská vydavatelská společnost č. 6 (2017), s. 27–36.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 28.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 29.

bová, Bechyně, Telč atd. Kvirenc také poukazuje na Balbínovu konstataci, která potvrzuje dlouhou tradici této pověsti, neboť byla známá již dávno předtím, než oznamovala tragédie pánům z Růže a dokládají ji spisy a památky po předcích.¹⁴⁷

Sám autor článku projevuje nejistotu ohledně nepřesvědčivého propletení Rožmberků a pánů z Hradce, kteří měli také svou bílou paní, jež se podle pověsti starala o své poddané při stavbě hradu a slíbila jim uvařit sladkou kaši. Tato kaše se poté po staletí rozdávala lidem. Bílá paní byla starostlivá a dohlížela na dobro svého rodu. Netrpěla za své hříchy, ale byla strážným andělem na Hradci a v Telči.¹⁴⁸

Balbínova erudice byla nezvratná, takže nikdo nepochyboval o jeho závěru ohledně postavy bílé paní.

„Balbín seznav nešťastné manželství Perchty z Rožmberka a snad i Bílou paní slyše Perchtou jmenovati, velice přispěl k tomu, že osudy obou byly spleteny v novou pověst.“¹⁴⁹

Teprve v 19. století se objevily nejasnosti a s bílou paní začala být spojována Markéta, dcera purkrabího na Maidburce, manželka Jindřicha z Hradce, která se poté, co ovdověla stala jeptiškou panenského kláštera v Krumlově. Odtud odcházela navštěvovat do Hradce své syny, celá v bílém rouše (jeptišském) a ukazovala se lidem jako bílá paní.¹⁵⁰

Autor dále přibližuje rodinné zázemí Perchty z Rožmberka, poukazuje na blízké vztahy se sourozenci, a na to, jak dcery Oldřicha z Rožmberka (vyjma Anežky, která zůstala neprovdána a hospodařila na Třeboni), sloužily sňatkovým plánům. Nejstarší Ludmila se odstěhovala se svým manželem do západních Čech, nejmladší Kateřina zemřela pravděpodobně velmi mladá. Perchta byla provdána za Jana z Lichtenštejna, označovaného jako Hanuš, se kterým se po svatbě odstěhovala na Mikulov, nějaký čas trávila také ve Valticích či Vídni. Jan z Lichtenštejna od sňatku očekával posílení společenských kontaktů a věno, ze kterého hodlal vyplatit dva příbuzné. Věno od Oldřicha z Rožmberka bylo malé a mělo být vypláceno v ročních stovkových splátkách. Perchta opakovaně ve

¹⁴⁷ KVIRENC, Jan. Trápení Bílé paní. Jan. Kvirenc. In: *Přísně tajné!: literatura faktur*, Praha: Pražská vydavatelská společnost č. 6 (2017), s. 29.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 30.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 30.

svých dopisech prosila otce, aby Janovi peníze poslal. První stížnosti začala psát již na začátku roku 1450, zůstávaly většinou bez odezvy. V květnu 1450 Perchta píše:

*„Račičž již na mě probuoh zpomenúti a račičž někoho ke mně poslati, ješto bych mu mohla toho svěřiti, což mi se děje, a druhé, by očima viděl, neb velikú núzi trpím s tú hřešnú mateří... A prosím Tvé Milosti, rač mi odpustiti, že Tvé Milosti o to tak často píši, neboť neviem, k komu bych se mohla lépe utéci...“*¹⁵¹

Nehledě na vyplacení věna bylo vždy úkolem manžela, aby svou ženu hmotně zabezpečil a zaručil jí postavení a vliv ve vlastní domácnosti. V případě Perchty se tak nestalo – ocitla se v nenávisném prostředí německé rodiny, přičemž byla podřízena tchyni Hedvice z Pottendorfu a jejím dvěma dcerám. Jan z Lichtenštejna se ke své ženě choval hrubě, neměla peníze na domácnost ani na základní životní potřeby, neustále psala bratrovi a otcí. Sám autor článku se domnívá, že soužití s takovým mužem mohlo být ve skutečnosti ještě horší, než dokládají dopisy paní Perchty. Připomíná, že o jejím složitém postavení existují důkazy od nezúčastněných, jelikož se hned několik českých i rakouských pánů, dokonce i příbuzní Lichtenštejnů, se shodlo na nedůstojném zacházení. Perchty se zastal i Jiří z Poděbrad. Tíseň a nedostatek poznamenaly i těhotenství a poporodní péči. Lichtenštejnovi psali její bratři, kteří usilovali o přilepšení, přímluvy však byly neúspěšné. Ve druhé polovině šedesátých let se manželé odloučili. Syn zůstal s otcem, dcera byla provdána do Vídně. V polovině sedmdesátých let došlo v rožmberské rodině k mnoha úmrtím, tudíž se Perchta vrátila do Vídně. Není doloženo, zda se setkala před smrtí se svým manželem, jenž zemřel v roce 1473. Podle pověsti mu odmítla odpustit a vložila mu do úst zlou kletbu: *„Necht' ani v hrobě nemáš klidu!“*¹⁵² Perchta žila ještě další tři roky a zemřela zanedlouho po smrti své dcery. Je pohřbena ve vídeňské lichtenštejnské hrobce v kostele P. Marie kláštera „U Skotů“.¹⁵³

¹⁵¹ KVIRENC, Jan. Trápení Bílé paní. Jan. Kvirenc. In: *Přísně tajné!: literatura faktur*, Praha: Pražská vydavatelská společnost č. 6 (2017), s. 30.

¹⁵² Tamtéž, s. 36.

¹⁵³ Tamtéž, s. 31–36.

3.6 Matěj Mikšíček – Moravské a Slezské národní báchorky, Karolinka (1897)

Báchorka Karolinka byla sepsána Matějem Mikšíčkem a roku 1897 vydána v díle *Moravské a Slezské národní báchorky*.¹⁵⁴ Časové zasazení děje této báchorky není přesně specifikováno. Začíná vyprávěním o bohatém kupci, jenž měl ženu, ale bezdětné manželství. Jelikož neměl důvod hospodařit, protože nemusel živit početnou rodinu, užíval si života a dopřával si, nač si vzpomněl. Jednoho dne však kupci došly peníze a nastala bída, ve které neměli s manželkou ani co k snědku. Rozhodl se tedy, že půjde po známých kupcích, aby vyprosil nějaké peníze. Dostal pouze jeden groš a rozhodl se jít k provazníkovi, koupit provázek a oběsit se.

„Vylezl na strom, přivázal provázek na větev a na krk a spustil se; ale větev se s ním ulomila. Vylezl podruhé, a podruhé zlomila se s ním větev; vylezl po třetí, a větev zlomila se s ním zas. Tu stála bílá paní před ním. „Co děláš?“ tázala se ho. – „Chci se oběsit!“ – „A proč?“ – „Žebřal jsem, a nic jsem nevyžebřal nežli groš jediný, a mám ještě déle živu býti mezi lidmi nemilosrdnými?“ Tak řka, lezl po čtvrté na strom. Bílá paní zadržela ho však a na pytel, který on prve neviděl, okázala řkouc: „Tuto máš, abys nemusel žebřat.“¹⁵⁵

Kupec přiskočil k pytli a zjistil, že je plný peněz. Mnohotisíckrát bílé paní děkoval, protože si myslel, že mu pytel darovala. Ta ho chytila za ruku a pravila, že se jí musí upsat krví, aby jí za šestnáct let dal, o čem doma neví. Kupec se zasmál a řekl, že jí vše od srdce rád dá. Podepsal se krví na list pergamenu, bílá paní si úpis vzala, obrátila se v k němu zády a ztratila se v houští. Když chtěl odnést pytel domů, nenašel ho. Zmatený se najednou ocitl před svým domem a u dveří našel pytel s penězi. Rozvázal ho a ihned ukázal manželce, která již ležela ztrápená hladem na lůžku, jak pořídil. Rychle doběhl do města nakoupit chléb, moku, sůl, vejce, svíčky a jiné věci, které jsou potřeba na vaření. Ptala se ho u večere, kde vzal tolik peněz, muž však zalhal a pravil, že mu známý kupec, jeho bývalý společník, pomohl ven z nouze. Žena byla ráda, že opět mají z čeho žít a

¹⁵⁴ MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské a Slezské národní báchorky*, Praha: I. L. Kober, 1897, 242 s.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 32.

svěřila se muži, že čekají miminko. V tu chvíli zbledl, poněvadž si vzpomněl na svůj úpis s bílou paní. Od té doby žili naprosto jiný život, neboť si kupec koupil krám, zboží a začal se věnovat své práci, až se z něho stal po čase nejzamožnější kupec v okolí. Z jeho ženy se stala šťastná matka malé Karolinky, která jim dělala jen radost. Vždy, když se kupec na svou dcerku podíval, počítal uplynulé roky. Když Karolinka vcházela do šestnáctého roku života, starostlivý otec, který již dál nemohl mít před svou ženou tajemství, vyzradil jí vše, co se mezi ním a bílou paní událo. Žena mu pravila, ať doufá v Boha, jelikož ten je všemocný.

Pomaloučku se blížily Karolinky sedmnácté narozeniny. V poslední den dal kupec vystrojit velikou hostinu, ke které pozval všechny kněze z dalekého okolí. Hodovalo se celý den až dlouho do noci. Karolinka prosila matku, že je ospalá a půjde spát, matka ji tedy uvedla do ložnice, kde ihned usnula.

„O dvanácti hodinách ponocní viděli krásný kočár o šesti koních před domem kupcovým zastaviti. Vrata se otevřela a bílá paní vešla do domu. I přišla paní bílá k lůžku Karolinčinu, a Karolinka, probudivši se ze spaní, pravila: „Už pojedeme, maminko?“ – „Už, už!“ odpověděla bílá paní, a Karolinka obleknuvši se, šla za ní. I přijely do velikého zámku, kde všeho bylo hojnost, zahrady pěkné s květinami rozmanitými, ale ani človíčka nebylo tam spatřiti. Bílá paní s ní zůstala několik dní a po několika dnech řekla: „Zde ti odevzdávám klíče od celého zámku. Můžeš v něm choditi, kde se ti jenom líbí; ale toho rezavého klíče nepotřebuj, posledního pokoje neotvírej nikdy.“ To řkouc, dala jí klíče a odešla.“¹⁵⁶

Karolinka žila v zámku jediná. Jednoho dne se bílá paní vrátila a ptala se, zdali nepotřebovala rezavý klíč a nebyla v posledním pokoji. Dívka odpověděla, že si na to ani nevzpomněla, jelikož to měla zakázané. Bílá paní ji pochválila, po čase ovšem zase odešla a klíče nechala Karolince. Opět nesměla otevírat poslední pokoj rezavým klíčem.

Po nějakém čase se opět vrátila a ptala se dívky, jestli nebyla v posledním pokoji. Ta znovu pravila, že si na klíč ani nevzpomněla. Bílá paní ji opět pochválila, obdarovala ji krásnými šaty a opět odjela. Znovu Karolinku varovala, aby neotevřela poslední pokoj rezavým klíčem. Když se vrátila, přivezla s sebou krásné děvče a znovu se ptala, zdali

¹⁵⁶ MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské a Slezské národní báchorky*, Praha: I. L. Kober, 1897, s. 3.

nebyla v posledním pokoji. Karolinka odpověděla, že i tentokrát uposlechla, za odměnu dostala od bílé paní společnici, aby již nebyla v zámku sama.

Za několik dní dostala dívka opět klíče a příkaz, že poslední pokoj nesmí odemknout. Stála tehdy zamyšleně v zámku a ptala se své společnice, co asi bílá paní v posledním pokoji ukrývá, že jí vždy přikazuje, aby ho neotevřela. Karolince to nedá, popadne rezavý klíč a poslední pokoj odemkne. Vyjde z něho dvanáct starců s šedivými vousy až po pás a děkují jí, že je vysvobodila. Nabádají ji, aby šla kousek s nimi a povědí jí víc. Dívka s nimi šla až na zelenou louku, kde jí starci prosili, aby jim přísahala, že nepoví bílé paní, že je vysvobodila, poněvadž by jí to způsobilo velká muka. Dívka se vrátila do zámku, ale jakmile se tam ocitla, stála bílá paní u ní a ptala se, zdali nebyla v posledním pokoji. Karolinka zalhala a pravila, že nebyla. Bílá paní poznala, že dívka lže a obořila se na ni, jako by jí chtěla rozrhat. Vzala ji a šla s ní na příkrý kopec, postavila ji na sráz a ptala se znovu, zdali nebyla v posledním pokoji. Dívka opět odpověděla, že nebyla. Bílá paní ji vzala řeč, aby již nikdy nemohla mluvit a srazila ji z kopce dolů.

Karolinka letěla dolů do hlubiny, ale nic se jí nestalo, neboť dole stálo dvanáct starců, které od bílé paní zachránila a ti ji zachytili dřív, než stihla dopadnout na zem. Děkovali jí a slíbili, že ji nikdy neopustí, nesmí však zradit sama sebe. Tou dobou jel zrovna kolem král, který pořádal honbu. Mladý princ honil plachou laň, která před ním utíkala na místo, kde stála Karolinka. Zíral s podivem na její spanilost a krásu a nakázal služebným, aby ji zavedli na královský zámek, kde se stane jeho ženou. Přesvědčil své rodiče, že si nevezme nikoho jiného než tuto krásnou, i když němou dívku. Ti nebyli rádi, jelikož neznali její původ, svatba se nakonec přeci konala. Za čas Karolinka porodila krásného syna a radoval se celý zámek. V noci za ní přišla bílá paní a znovu se ptala, zdali byla v posledním pokoji. Dívka odpověděla, že nebyla, neboť jí bílá paní na malou chvíli vrátila hlas. Rozčílila se, že jí Karolinka opět lže, vzala syna do náručí a hodila s ním o stěnu. Dítě zůstalo ležet mrtvé na zemi. Když královna matka našla druhý den mrtvého vnuka, naříkala nad svým synem, jakou ženu si to vzal. Snažila se jim, opět nemá, říci, co se stalo, oni jí však nerozuměli. Porodila druhého syna, v noci opět přišla bílá paní a chtěla, aby se přiznala, že byla v posledním pokoji. Karolinka opět odmítla a pravila, že v pokoji nikdy nebyla. Bílá paní opět vzala dítě, hodila s ním o zeď a zabila ho. Královna matka plakala a naléhala na syna, aby němou dívku od sebe odstrčil a za vraždu ji potrestal. Princ se rmoutil, ale královnu matku neuposlechl. Karolinka porodila třetího syna

a celá situace se znovu opakovala. Královna matka překypovala vztekem a zlostí za trojnásobnou vraždu a syna usilovně žádala, aby svou manželku potrestal.

„I byla hranice postavena, a Karolinka vyvedena, že bude upálena. Už plápolala hranice, a Karolinka měla býti do plamenů hozena. Tu vyskytne se bílá paní, řkouc: „Pověz, bylas v posledním pokoji?“ – „Nebyla jsem?“ odpověděla Karolinka. To vidouce lidi, že mluví s paní neznámou a doma že nepromluví nikdy, volali: „To je čarodějnice. Hod'te ji na hranici!“ A když se už se všech stran na ni hrnuli a do ohně ji strkali, tu ozvou se ve zdáli hlasy veliké: „Milost! milost!“ volající. Ohlédnou se lidé, a aj! Dvanácte starců vidí, kteří tři chlapečky v náručích nesouce, silným krokem blíž spěchají, „milost! milost!“ volajíce.“¹⁵⁷

Karolinka objala syny od nejmladšího po nejstaršího. Princ poznal, že jsou to jeho děti, líbal je a objímal. Starcové znovu děkovali za vysvobození z kletby, do které je bílá paní uvrhla. Pravili, že nyní je její moc zvrácena. Lidé chytili bílou paní a hodili jí do ohně. Karolinka se spolu s manželem a dětmi vrátila do královského hradu a zpětně vyprávěla, co vše se jí v životě přihodilo.

¹⁵⁷ MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské a Slezské národní báchorky*, Praha: I. L. Kober, 1897, s. 37.

4 Bílá paní v kulturní krajině Českých zemí

Jak již bylo dříve zmíněno, pověsti o bílé paní se do českých zemí dostaly pravděpodobně z oblastí německy mluvícího obyvatelstva, určitá spojitost je ovšem i s francouzskou Meluzínou či Teofilou z Działyńskich. V kulturní krajině Českých zemí jsou tyto pověsti velmi rozšířeny, mnoho hradů a zámků má svou bílou paní, na několika místech těchto pověstí najdeme i více.

Vedle již zmíněného Českého Krumlova či Jindřichova Hradce patří mezi kulturněhistoricky významná místa, k nimž se váže pověst o bílé paní, také Karlštejn. Původně gotický hrad byl postaven císařem Karlem IV. v letech 1348–1357. Jedná se o jeden nejznámějších českých hradů. V letech 1578–1597 byl přestavován renesančně.

Bílá paní karlštejnská je dle pověsti prý přízrakem Blanky z Valois, první manželky císaře Karla IV. Bílá paní karlštejnská oznamovala příchod neblahých událostí a smrt poddaných, jež pracovali na hradě. Vždy se zjevila před domem, ve kterém ležel nemocný a zeptala se, zdali jsou všichni z rodiny doma. Pokud byli, řekla, jestli nemocný zemře či nikoliv. Pokud nebyli, pravila bílá paní, že nemá čas čekat a nemocný zemře.¹⁵⁸

Na Karlštejně se vypráví ještě jedna pověst, ve které figuruje dvanáct bílých paní. Jedná se o dvanáct služebných, které zavraždila paní Lažanská ve sklepeních purkrabství kolem roku 1535. Manželka purkrabího měla být předchůdkyní čachtické paní. Říká se, že dvanáct bílých paní se zjevuje navečer cestou od vesnice v oknech Císařského paláce.¹⁵⁹

Pověst o bílé paní se váže nejen k panství Rožmberků v jižních Čechách či k perle českých hradů Karlštejnu, ale také k některým místům na Moravě. Mohutný hrad Pernštejn na východě Českomoravské vrchoviny byl vybudován pravděpodobně již ve 13. století. Jedná se gotickou pevnost zasazenou do krajiny temných lesů, ze které podle místních vyzařuje cosi stísnujícího a tajemného.

Po staletí strašila na hradě bílá paní, kolem které ovšem panuje spousta nejasností stejně jako o počátku rodu Pernštejnů. Zjevení má neurčitý původ, není známo jméno ani okolnosti, proč se z členky tohoto rodu strašidlo stalo. Písemných pramenů je mnoho,

¹⁵⁸ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 227.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 215–227.

jsou ovšem vzájemně odlišné a každý se odvolává na jinou událost, jiné století a jinou šlechtickou dceru. Pokusíme se zde přiblížit jednotlivé verze a seřadíme je podle doby, ve které došlo k rozhodné události, tedy vzniku bílé paní pernštejské.

Vznik strašidla se váže již k počátku 11. století, což je téměř o 160 let dříve než první zmínka o existenci Pernštejna jako sídla (1285). Podle pověsti hájil obsazený Pernštejn polský velitel Siegfried (Žibřid) proti přemyslovským útočníkům. Existují nepodložené historické okolnosti, že byl Žibřid předkem Pernštejnů, jelikož rod erbu zubří hlavy má některé své větve i v Polsku. Chystané česko-polské příměří se snažila překazit Žibřidova dcera, kterou za její činy nechal sám velitel popravit. Poté se začala zjevovat na hradě jako bílá paní, dcera Žibřidova.¹⁶⁰

Druhá doba vzniku pověsti je zařazena do 13. století. Karel Březina ve svém díle odkazuje na Petra Vorla, jež ve své knize *Páni z Pernštejna* uvádí, že se strašidlo za svého života dopustilo prohřešku, a z tohoto důvodu bylo nuceno bloudit temnými hradními chodbami na Veveří.¹⁶¹ Adléta, nešťastná dívka z rodiny Pernštejnů byla svým otcem poslána do služby k markraběcímu dvoru na Veveří, kde za neznámých okolností otěhotněla. Podle pověsti tak vystavila celý rod posměchu a do poslední chvíle se nechtěla ke svému hříchu přiznat. Adléta vykřikla křivou přísahu, ve které klela, že pokud je těhotná, ať se na místě propadne do země, což se také podle pověsti stalo. Od té doby byla nucena strašit, nikoli ovšem na Veveří, ale na otcovském hradě Pernštejně. Vídali jí jako přízrak, který bloudil s malým dítětem na rukou. Pokud na sobě měla bílé šaty, zvěstovala narození dítěte, pokud černé, zazvonil v rodině umíráček.¹⁶²

Pověst o bílé paní Markétě je zasazena do první poloviny 15. století. Jednalo se o dobu velmi složitou, plnou bratrovražděných válek moravských markrabat Jošta a Prokopa, kterých se účastnil majitel Pernštejna Vilém I. Do této situace později vstoupilo husitství a jeho dva přívrženci, Bavor a Jan, Vilémovi synové ze druhého manželství. Podle pověsti má být bílou právě dcera pana Bavora z Pernštejna, na kterou po otcově smrti přešel jeho veškerý majetek. Nutno podotknout, že panna Markéta není historicky doložena. Podle pověsti jí chtěl její strýc Jan o majetek připravit, proto se snažil, aby byl pobyt na Pernštejně pro Markétu nesnesitelný. Panna uprchla společně se svou služkou z hradu

¹⁶⁰ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 301–302.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 302.

¹⁶² Tamtéž, s. 302–303.

a nikdo nevěděl, kam zmizely. Po nějakém čase se Janovi z Pernštejna zjevila bílá paní, ve které poznal pannu Markétu. Prosila ho, aby ji dal hledat a nenechával jí v temném příbytku blízké jeskyně. Jana dohnaly výčitky svědomí a vyslal na místo své lidi, kteří v jeskyni našli dvě mrtvé – Markétu a její služku.¹⁶³

Bílá paní se tedy objevovala na hradě Pernštejn, procházela komnatami, sledovala činnost v kuchyni, sýpce i ve sklepích. Nikdo na ni nesměl promluvit a jakmile to udělal, zmizela. Později se zjevovala jen příležitostně, aby zvěstovala neštěstí či smrt někoho z Pernštejnů. Podle pověsti se zjevila roku 1626 jezuitskému misionáři Janu Drachovskému, zjevila se také za třicetileté války (1631), kdy se procházela v černém šatě se závojem a zvěstovala tak smrt Vratislava Eusebia (1577–1644), posledního Pernštejna. Poslední zjevení je zaznamenáno za příležitosti úmrtí Frebonie z Pernštejna (1596–1646), po které vymřel rod Pernštejnů i po přeslici (1646).

Podle pověsti se zjevovala na hradě také černá paní, má se ovšem za to, že jde o bílou paní perštejnskou, která se objevovala také v černých šatech. Nutno podotknout, že bílá paní perštejnská je považována za nebezpečné strašidlo, jelikož měla ještě jako člověk smutný osud. Také doba, ve které žila, byla velmi krutá, zvláště pro ženy, jež nerozhodovaly o svém osudu.¹⁶⁴

Pověsti o bílé paní se nevážou pouze k perštejnskému centru na jižní Moravě. Na hradě Bílovci, který leží na Novojičínsku, žila v sedmdesátých letech 19. století nevládná a lidmi obávaná hospodyně paní Běta. Byla nalezena zastřelená v ložnici barona Karla Sedlnického a v ruce držela nůž. Od té doby lidé vyprávějí, že na zámku straší. Byla viděna, jak kráčí v bílých šatech se světlem v rukou po zámeckém dvoře, za bílého dne se procházela po zahradě na jejím oblíbeném místě s nožem v ruce.¹⁶⁵ Tato pověst je k dohledání také na webových stránkách zámku Bílovec a sahá do sedmdesátých let 19. století. Podle této verze příběhu se baronovi Sedlnickému přezdívalo „baron Luši“. Jednoho dne namířil na svou hospodyně Bětu svou loveckou pušku v domnění, že není nabitá. Ta však vystřelila a Běta padla mrtvá k zemi. Mnoho lidí si myslelo, že se tak stalo v sebeobraně, nikoliv nešťastnou náhodou, jelikož o hospodyně kolovaly strašidelné historky. Běta byla navíc nalezena ve velké kaluži krve s nožem v ruce. Duch nenašel po

¹⁶³ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 303–304.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 303–305.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 114.

smrti klid a bloudil v místnosti, kde k neštěstí došlo. Krvavé místo, které v ložnici zbylo, nelze vybítit. Skvrna se vždy po nějakém čase znovu objeví. Lidé si také vyprávějí, že Běta bloudí se světlem v ruce po temném zámeckém nádvoří či zahradě.¹⁶⁶

O bílovické bílé paní existuje ještě pověst, zasazená do doby po bitvě na Bílé hoře v roce 1620, kdy Ferdinandova vojska obsadila Slezsko. Poněvadž byl císař katolík a příslušníci slezské šlechty byli většinou evangelíci, viděli v panovníkovi nepřítele a nepřišli mu na svolanou slavnost vzdát holt. Císaře to velmi pobouřilo a obvinil urozené muže z velezrady. Kdo neprechl do ciziny, byl obviněn před soudem. Makroš, majitel bíloveckého panství doufal, že se před císařem obhájí, byl ale odsouzen k popravě. Poté co se to dozvěděla jeho žena, pospíchala do Vratislavi, kde na náměstí probíhala poprava. Manželka přišla v moment, kdy kat setnul Makrošovu hlavu, jež se skutálela do písku. Žena ji zvedla, políbila, vzala pod levou paži, vrátila se domů a záhy onemocněla a zemřela. Podle pověsti její duch nenašel klidu a bloudí každou noc zámeckými komnatami či se projíždí ve voze bez potahu ulicemi města. Bývá bíle oblečená, s hlavou milovaného manžela pod paží. Pokud hrozilo někomu z bílovických pánů neštěstí, objevovala se i ve dne, ovšem pouze jako zavanutí vzduchu.¹⁶⁷

Vodní hrad Česká lípa, který byl založen ve druhé polovině 13. století Romanovci, má také svou bílou paní se svazkem klíčů. Dceři zvonaře se ukázala, když chřestila klíči a obdarovala ji hrstí suchého listí, jiní svědkové uvedli, že viděli v poledne bílou paní s psíkem v náručí. Psík měl prý v hubě zlatý klíč od sklepení.¹⁶⁸

Také renesančně barokní zámek Doksy na Českolipsku má podle pověsti svou bílou paní. Jmenuje se Alžběta, byla manželkou Kristiána z Valdštejna a říkalo se, že byla velmi krásná. Její čtyřletá dcera se utopila v zámeckém bazénku a Alžběta, která se s touto tragédií nebyla schopná vyrovnat, brzy nato zemřela. Její duše nemá klid a je nucena bloudit jako bílá paní půlnočním zámkem.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Zámek Bílovec [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://zamekbilovec.estranky.cz/clanky/povesti-o-zamku/bila-pani-na-biloveckem-zamku.html>

¹⁶⁷ Zámek Bílovec [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://zamekbilovec.estranky.cz/clanky/povesti-o-zamku/bila-pani-na-biloveckem-zamku.html>

¹⁶⁸ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 148.

¹⁶⁹ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 159–160.

Hrad Hazmburk nacházející se na Litoměřicku byl založen kolem roku 1300 Václavem z Lichtenburka. Bílá paní Lucie Zajícová z Hazmburka bloudí po nocích zříceninou, jelikož se za svého života usoužila strachem a steskem. Její otec hradní pán Mikuláš nepřál lásce své dcery, poslal proto jejího milého pro draka. Rytíř tento nadlidský úkol splnil a spoutaného draka opravdu zpět na hrad přivedl, zjistil ovšem, že jeho milá již nežije. Ztratil smysl života a spáchal sebevraždu. Podle pověsti vychází po jedenácté hodině večer ze zřícenin bílá postava dívky s rozpuštěnými vlasy, prochází se po nádvoří a žalostně vzdychá. S každým vzdechem jí z prsou kápne krev a kam dopadne, tam vyrostou rudé kvítky. Existuje také pověst, že se jednou v noci zjevila chudému učitelskému pomocníkovi a vybídla ho, aby šel do sklepení. Učeň se celou cestu nesměl otočit a ve sklepení na něho čekalo zlato. Při cestě zpět se ohlédl přes rameno, uviděl zlého vrchnostenského správce v kočáře a o vše přišel. Existuje také verze, že bílou paní je Kateřina, poslední z rodu Zajíců z Hazmburku, která zemřela ve velké bídě.¹⁷⁰

Pověst o bílé paní Ziguně se váže k hradu a zámku v Horšovském Týně, kde ještě za svého života pobývala s manželem Volfem z Ronšperka. Vypráví se, že to byly velmi smutné časy, jelikož se k poddaným nechoval dobře, a tudíž nebyl oblíben ani u šlechty v okolí. Podle pověsti stanul i před soudem v Plzni, kde byl za své chování pokárán. Volf měl velmi dobrodružnou povahu a často cestoval, což mu poskytovalo dobré příležitosti k nevěře. Jeho žena Ziguna z Gutštejna mu jeho milostné avantýry trpěla, neboť věřila, že se její manžel na stará kolena usadí. Byla trpělivá, čekala ho doma a přemýšlela, jak by muže opět získala. Volf se z jedné z výprav vrátil s mladou a krásnou milenkou a byl rozhodnutý, že se stane jeho novou paní. Svou první ženu nechal zaživa zazdít do hradní zdi, a proti jeho rozhodnutí nepomohl ani její pláč. Další den si vzal svou druhou ženu. Podle pověsti obchází duch paní Ziguny chodbami hradu a nařiká. Pan Volf z Ronšperka byl za své provinění proklet ve vlkodlaka a běhá po nocích Horšovským Týnem.¹⁷¹

Raně gotický hrad Lichnice na Chrudimsku byl založen na počátku 13. století a zjevuje se zde nařikající bílá paní. Jedná se o bývalou majitelku hradu Miladu, kvůli které zahynulo v nedaleké rokli mnoho mladých rytířů. Paní si usmyslela, že si za muže vezme jen toho, kdo se na plošince nad rokli třikrát na svém koni otočí. Dokázal to pouze jeden rytíř, kterému později Milada nabídla svou ruku, on jí místo sňatku probodl, aby pomstil

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 176–177.

¹⁷¹ Zámek Hostovský Týn [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://www.zamek-horsovskytyn.cz/cs/o-zamku/povesti>

své předchůdce. Od té doby prochází jako potrestaná bílá paní po oné plošince, která je známá jako „Dívčí kámen“ a pláče.¹⁷² Nutno podotknout, že tento motiv ze všeobecného schématu o bílé paní jasně vybočuje. Milada je nucena pykat za své činy, proto nedojde k lidu a bloudí v okolí hradu, kdežto ostatní bílé paní jsou spíše oběťmi či patronkami dohlížejícími nad jednotlivými rody.

Hrad Nový Herštejn založil v první polovině 14. století nejspíš Bušek II. z Velhartic a v držení tohoto rodu byl až do své zkázy v roce 1475. Zřícenina hradu se nachází v lesnaté krajině na Domažlicku a nezjevuje se zde pouze jedna, ale tři bílé paní, duchové tří zalděných dcer hradního pána. Podle pověsti vlastnil hrad drancovník Jan z Herštejna, který měl mnoho konfliktů s bavorskými knížaty. Jan byl příslušníkem rodu Herštejnských z Herštejna, vedlejší větve pánů z Velhartic. V roce 1474 byl zajat, ale brzy byl propuštěn za příslib, že již nebude působit komplikace. Svě slovo nedodržel a opět vykrádal bavorské statky. Na jeho hrad se vypravilo bavorské vojsko a Jan nechal zaldít své tři dcery a společně s nimi i poklady do hradní věže. Byl odveden, uvězněn a na hrad se již nikdy nevrátil. Dcery zahynuly ve věži žízni a hladem a jejich duchové střeží otcův poklad. Podle pověsti se zjevují na Květnou neděli a vysvobodit je může pouze mládenec, jenž v tu dobu najde poklad. Hradní věži, z níž se zachovaly pouze zbytky zdí, se od té doby říká „Panenská“.¹⁷³

Hrad Ostrý na Děčínsku byl vystavěn v polovině 13. století a zjevuje se zde trpící bílá paní Matyllda, dcera majitele hradu, jež se jako mladá zamilovala do chudého francského rytíře, kterého jí rodina zakázala. Panna společně se svým milým uprchla z hradu, otec je ale brzy dohonil a jakožto zkušený válečník by mladíka zabil, ovšem dcera mu hodila pod nohy oblázky, neboť se o život svého rytíře obávala. Otec se po nich smekl, mladík ho zabil, ale z utržených ran zakrátko vykvrácel. Matyllda v beznaději skočila do řeky Ploučnice a od té doby bloudí jako bílá paní a nařiká nad ztrátou otce i milence. Podle pověsti drásá nohy o kameny a nechává po sobě krvavé stopy.¹⁷⁴

Na hradě Pecka na Jičínsku svého času sídlil polyhistor Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, o jehož dceři Sibylle se mluví jako o místní bílé paní. Kryštof Harant byl za-

¹⁷² BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 264.

¹⁷³ Tamtéž, s. 285.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 295.

držen jako jeden z původců stavovského povstání. Podle pověsti měl vidinu, že jeho zatčení a uvěznění bude mít katastrofální následky. Při odjezdu z hradu mu silný vítr srazil z hlavy klobouk a on sám to pokládal za signál svého konce. Harantovy předtuchy se vyplnily, domů se již nevrátil. Byl popraven a krátce poté jeho dcera Sibylla onemocněla. Jednu noc měla halucinaci o svém otci, ve které jí zval k sobě. Rozespálá dívka tuto vidinu následovala a vypadla ven z okna. Od této doby bloudí po hradě jako bílá paní.¹⁷⁵

Na hradě Prácheň na Klatovsku se podle pověsti vyskytuje nejnebezpečnější české hradní strašidlo vůbec. Místní bílá paní bloudí zříceninou hradu, přičemž komu se zjeví, ten do roka zemře. Nejčastěji se se objevuje, jak nepohnutě stojí v poli či kráčí vodou, byla však spatřena také v místě zvaném Svaté Pole.¹⁷⁶

Zřícenina hradu Ronov na Českolipsku má také svou bílou paní, která podle pověsti hlídá místní poklady. Říká se, že jednou pečovala celý rok o děťátko, které jeho matka zapomněla ve skále. Celý rok se k němu nemohla dostat, jelikož skalisko bylo uzavřené. Když se po roce rozestoupilo, našla dítě živé a zdravé.¹⁷⁷

Na zámku Smiřice na Královéhradecku se podle pověsti zjevuje přízrak bílé paní Smiřické ze Smiřic. Jedná se o bývalou majitelku tvrze, která se nikdy nestarala o své hospodářství. Objevuje se v přízemí za portálem, je obklopena světlem, má dlouhé šaty a vlasy skryté závojem, prochází všemi komnatami v zámku a sleduje, zda je všude pořádek. Vystupuje jako strážkyně zámku, jež dohlíží na bezpečí budovy i lidí. Říká se, že někteří úředníci, kteří na zámku bydleli, se bílé paní snažili zastoupit cestu, aby ve svých obchůzkách nemohla pokračovat. Všichni však zůstali stát jako zkamenělí a nebyli schopni se pohnout.¹⁷⁸

Na zámku Sokolnice jihovýchodně od Brna se zjevuje bílá paní Marie Polyxena Passmannová z Panssu. Tato hraběnka vlastnila hrad mezi lety 1664–1690, byla velmi chamtivá a ráda se soudila. Na sklonku života jí dohnalo svědomí a založila fundaci, aby se za její duši sloužila mše v zámecké kapli. Po smrti hraběnky se stávalo, že starý farář usnul či na mši občas zapomněl a v tu chvíli uslyšel zabouchání na dveře. Podle pověsti

¹⁷⁵ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 299.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 314.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 334.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 354-355.

se jednalo o znamení, které ho donutilo si vzpomenout, že je nutno sloužit zádušní mši za hraběnkou.¹⁷⁹

Ke gotickému hradu Střekov na okraji Ústí nad Labem, ze kterého zbyla pouze zřícenina, se pojí velmi smutná legenda o žalostném osudu několika lidí. V průběhu vlády krále Karla IV. žil na hradě loupežný rytíř Kuba, kterému Václav z Vrabince vyčetl jeho hanebnost. Rytíř Kuba ho poté zajal a uvěznil na svém hradu. Zanedlouho přepadl Kubovo sídlo, kde potkal krásnou Matyldu, sestru zajatého Václava. Slíbil, že pokud se stane jeho ženou, každého, na kom jí záleží, ušetří. Matylda byla tou dobou zaslíbena jinému, ve strachu o otce a bratra ale souhlasila a rytíř si jí odvezl na Střekov. Jednoho dne se dívce zjevil skřítek a pravil, že ten, na koho myslí, úpí mezitím v hradním vězení. Matylda nařídila strážnému otevřít kobku a spatřila svého milého. Mezitím se rytíř Kuba vracel z lovu a když zjistil, kdo vězně pustil, rozzuřil se a strhl Matyldu z hradeb do hlubiny. Její duch ožívá za temných nocí a jako bílá paní šplhá po strmé skále nahoru na hradby.¹⁸⁰

První zmínka o hradu Šenkenberk na Znojemsku je zaznamenána v roce 1353, kdy byl hrad ve vlastnictví markraběte Jošta. Pověsti o šenkenberské bílé paní jsou dvě. V první variantě má špatnou povahu a vábí na doušek dobrého vína, jelikož hrad se nachází ve vyhlášené vinařské oblasti. Kdo s pozváním od bílé paní souhlasí, navždy se ztratí v podzemí hradu. Tento motiv je také velmi zvláštní a neobvyklý, jelikož zde vystupuje jako záporná postava, která záměrně láká do pasti. Podle druhé varianty je v podzemí ukryta spousta výborného vína. Říká se, že na víno dostali jednoho dne chuť dva muži, začali tedy kopat jámu, aby pronikli do sklepení. Když odbila půlnoc, zjevila se jim bílá paní a ptala se jich, proč ruší její klidný spánek. Muži bílou paní poprosili o ochutnávku jejího výborného vína a ona jim s úsměvem vyhověla. Usnuli a za tři dny je našel hajný, jak spokojeně leží na hromadě hlíny s číšemi v rukou.¹⁸¹

Zámek Šluknov ležící na Děčínsku je spojován s pověstí o žárlivém hraběti, jenž měl mladou a nádhernou ženu. Jeho nevraživost zapříčila, že ji zavíral do jediné komnaty, kde byla nucena trávit veškerý svůj čas a pracovat na kolovratu. Hraběte ze samé žárlivosti přepadaly záchvaty vzteku a zuřivosti, až jednoho dne rozbil kolovrat. Hraběnkou

¹⁷⁹ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 356-358.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 363–364.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 372.

hodil proti zdi a poté ji vymrštil z okna. Poté uprchl do Německa a hraběnka se zjevuje po nocích kolem půlnoci jako bílá paní.¹⁸²

Na zámku Valdštejn se podle slov zdejšího komorníka zjevovala bílá paní Valdštejnská. Pokud se usmívala, oznamovala narození, tvářila-li se smutně, znamenalo to tragédii, velkým rachocením dávala najevo svou nespokojenost. Podle komorníka se jednou zámek ozýval velký rámus, který trval tři dny. Bílá paní byla nespokojená s tím, jak mladá dívka mluvila o její podobizně na obraze, a proto jí patřičně vytestala. Od tohoto okamžiku si nikdo nedovolil bílou paní jakkoliv pomluvit. Právě z tohoto svědectví plyne, že Valdštejnové měli v zámecké knihovně obraz, na kterém byla znázorněna žena, o které se domnívali, že je bílá paní.¹⁸³

Na Pražském Vyšehradě se také zjevovala bílá paní, která vycházela z Vyšehradské skály Myší dírou. Podle pověsti nemá tato žena hlavu, ovšem získá ji, jakmile někdo najde vyšehradský poklad. Poté bude vysvobozena. Druhá část pověsti praví, že se „dívá oknem“, když měsíc vstupuje do zříceniny hrádku tzv. Libušiny lázně. Lidé v Podskalí podle tohoto výjevu soudili, že se někdo utopí ve Vltavě.¹⁸⁴

Na závěr tohoto výčtu míst nutno podotknout, že se jedná v zásadě o jedno z nejrozšířenějších strašidel a zjevení v Českých zemích, i když je pověst podávána v různých verzích. Mnoho českých hradů a zámků má svůj vlastní příběh o bílé paní, nebylo ovšem v našich silách, zachytit je všechny a do nejmenšího detailu. Z tohoto důvodu se následující podkapitola bude věnovat dvěma nejrozšířenějším strašidlům, tedy Bílé paní rožmberské a Bílé paní Vítkovců.

¹⁸² BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 375.

¹⁸³ Tamtéž, s. 396.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 425.

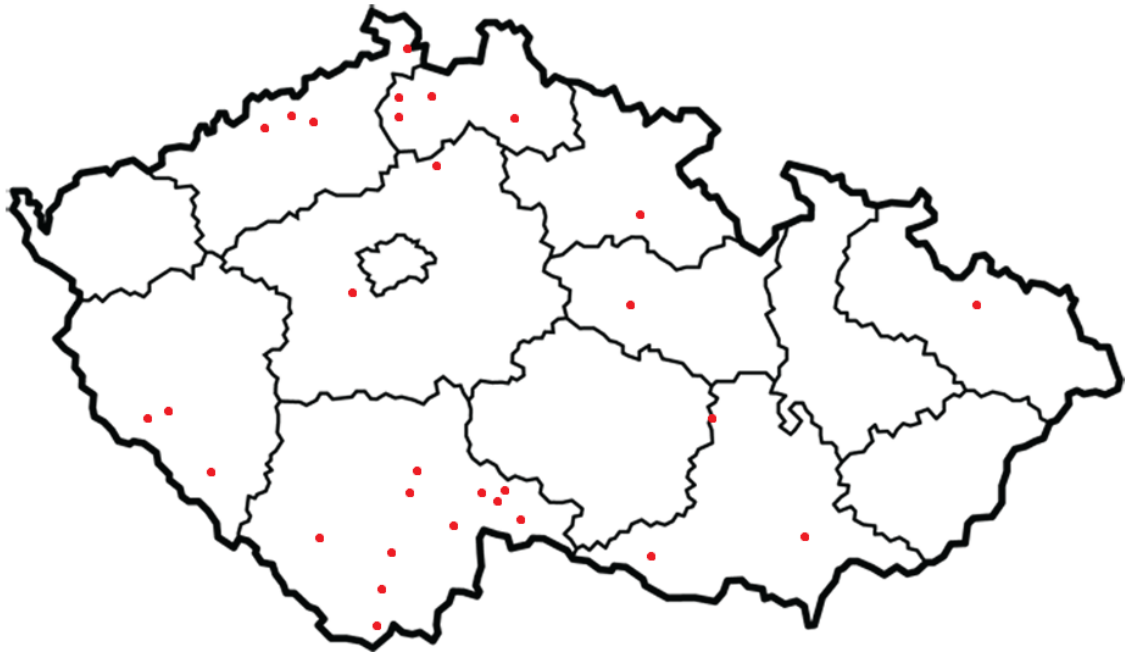

Výskyt bílé paní v České zemi

Přiložený obrázek s pracovním názvem „výskyt bílé paní v České zemi“ pochází z knihy Martina Stejskala *Labyrintem tajemna aneb Průvodce po magických místech Československa*, což je jakýsi historicko-mytologický průvodce po místech Československa, s nimiž se pojí zajímavé legendy a pověsti.¹⁸⁵

Na mapě jsou autorem označena všechny lokality, na nichž se kdy vyskytovalo zjevení bílé paní. Zajímavě jsou zde zaznačeny řeky Labe a Vltava, na jejichž toku leží ne jedno místo, spojované s touto pověstí. Poblíž řeky Vltavy leží hned dva hrady, na kterých se podle pověstí zjevovala Perchta z Rožmberka, a těmi jsou Rožmberk a Český Krumlov. Řeka Labe má podle svého toku také mnoho hradů a zámků, největší počet z nich se nachází v Ústeckém kraji.

¹⁸⁵ STEJSKAL, Martin. *Labyrintem tajemna aneb Průvodce po magických místech Československa*. Praha: Paseka, 1991, s. 29.

Výskyt bílé paní

Tato mapka byla vytvořena v rámci diplomové práce na základě předchozí kapitoly týkající se výskytu bílé paní v Českých zemích. Primárním zdrojem pro tuto kapitolu byla publikace Karla Březiny *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*, informace byly čerpány také z webových stránek jednotlivých hradů a zámků.¹⁸⁶

Pro tuto diplomovou práci jsme zvolili pouze vybrané pověsti o bílé paní, nezapomínali jsme se všemi jednotlivými místy, které Březina zmiňuje, a to převážně z kapacitních důvodů.

Znázorněná místa jsou hrady a zámky, které jsme přiblížili v předchozí kapitole. Již na první pohled je patrné, že největší koncentrace výskytu bílé paní je v Jihočeském, Ústeckém a Libereckém kraji. Právě jižním Čechám se podrobně věnujeme v následující kapitole. Je tedy zřejmé, že se tato pověst pojí s německým jazykovým prostředím a tvoří jakýsi přesah do Německých zemí, jelikož místa, která byla do této práce vybrána, se ve většině případů nacházejí poblíž hranic, přesněji v oblasti, která byla za Druhé světové války postoupena Německu.

¹⁸⁶ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, 445 s.

4.1 Jihočeský region – Bílá paní rožmberská, Bílá paní Vítkovců

Krajina na horní Vltavě je velmi hornatá, plná lesnatých vrchů, mezi kterými se nachází stinná údolí, křoviny a traviny. Uprostřed přírody se leží město s úzkými uličkami, starožitnými domy se středověkým rázem, jehož největší okrasou je starý hrad, nejmohutnější sídlo pánů z Růže. Později se z Českého Krumlova stal velmi rozsáhlý zámek, který byl založen jednou z větví rodu Vítkovců – pány z Krumlova a zakladatelem byl patrně syn Vítka z Prčic, Závíš z Krumlova. Větev Vítkovců roku 1302 vymřela a zámek zdělili jejich příbuzní – páni z Rožmberka, pod nimiž sídlo zmohutnělo a areál hradu a zámku dokládal moc a bohatství Rožmberků, Eggenberků a Schwarzenberků. Tento zámek patří k největším a nejpamátnejším v Čechách, je tvořen mnoha staveními a rozdělen celkem do čtyř částí – dolní, střední, horní zámek a místnosti za pláštěm.¹⁸⁷

S Českým Krumlovem je spojována Bílá paní rožmberská Perchta, která patří mezi nejznámější strašidla, jelikož se zjevuje na několika rožmberských hradech a zámcích. Z tohoto důvodu se Perchtě říká Bílá paní rožmberská. Perchta z Rožmberka byla dcerou Oldřicha II. z Rožmberka (1403–1462), narodila se nejspíš roku 1429. Matka Kateřina z Vartenberka zemřela brzy, Perchtu a jejích šest sourozenců vychovával hradní fraucimor. 9. listopadu roku 1449 ji Oldřich II. z Rožmberka provdal za vdovce Hanuše (Jana) z Lichtenštejna, který měl rozsáhlé panství na Moravě a v Rakousku. Mladá Perchta se odstěhovala na hrad Mikulov, kde byla nucena žít s krutým a lakomým manželem, jeho bláznivou sestrou a matkou. Jelikož Hanuš nedostal od Oldřicha II. z Rožmberka věno, zatrpkl proti Perchtě ještě víc a proklínal všechny, kteří ho ke sňatku přemlouvali. Paní Perchta trpěla opravdovou nouzí, služebnictvo mělo nakázáno jí ignorovat, obě její děti zemřely v dětském věku. Je dochováno několik dopisů, které dokazují tento smutný osud. Rožmberkové ovšem Perchtě nepomohli, jelikož tehdejší zvyky ženě zakazovaly odejít od muže. Perchta od manžela ovšem utekla, na rozloučenou mu zanechala dopis, ve kterém ho prosila, aby jí daroval svobodu, ten ho ale tak rozzuřil, že dostal mrtvici a roku 1474 zemřel. Paní Perchta zemřela ve Vídni o dva roky později, poněvadž jí trápily výčitky svědomí.¹⁸⁸

¹⁸⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí Budějovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1884, s. 2.

¹⁸⁸ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 149–151.

Pověst praví, že se Perchta stala strašidlem, protože odmítla dát svému manželovi Lichtenštejnovi odpuštění, o které jí žádal těsně před svou smrtí. Tak se Perchta, známá jako Bílá paní rožmberská začala zjevovat na hradech a zámcích pánů z Rožmberka. Jak již bylo zmíněno, stala se patronkou svého rodu, přičemž neobyčejnou péči věnovala bílá paní poslednímu z rodu, Petru Vokovi, dokud jí jedna z chův neurazila a ona se na zámku již víckrát neobjevila. Podle Augusta Sedláčka se tato událost stala na zámku Český Krumlov, jelikož se zde Petr Vok roku 1539 narodil a jako dítě zde žil až do roku 1542.¹⁸⁹ Není ovšem vyloučeno, že by se vše událo na zámku v Jindřichově Hradci, kde žil od roku 1542 po dalších pět let. Je známa také pověst, která umisťuje příběh na zámek v Třeboni, který byl také sídlem tohoto rodu.¹⁹⁰

Bílá paní Perchta z Rožmberka je označována svým rodným příjmením, neboť jezuitský profesor Bohuslav Balbín ji uvedl ve všeobecnou známost pod tímto jménem. Podle historických souvislostí by se bílá paní mohla označovat také jako Perchta z Lichtenštejna, poněvadž události, kvůli kterým se stala bílou paní se odehrály právě na hradě Mikulov v době trvání jejího manželství. Skutečnost, proč se zjevuje na hradech v jižních Čechách, je dána jejím poutem k pokrevním příbuzným z rožmberského rodu. Tato pověst je tedy zakořeněna také v Jindřichově Hradci, Českém Krumlově, ale i jinde v jižních Čechách. Na hradě Mikulově se bílá paní nezjevovala, jelikož se s Lichtenštejny nikdy nesblížila a vždy tesknila po své rodině. Po smrti svého muže utekla z Mikulova a nikdy se nevrátila.¹⁹¹

Příběh Perchty z Rožmberka se váže také k hradu Rožmberk, jenž byl původně vystavěn na hradišti, později na stejném místě stály dva hrady – Dolní a Horní hrad. Ve 13. století se jednalo o rodové sídlo pánů z Rožmberka, po vymření pánů z Krumlova na počátku 14. století se jejich hlavním sídlem stal Český Krumlov. Původní rodové sídlo pánů z Rožmberka bylo během husitských válek několikrát zastaveno, roku 1522 vyhořelo, později bylo opět opraveno. V roce 1600 je předal Petr Vok Rožmberk svému synovi Janu Zrinskému. Rožmberk je odrazem bohatýrského sídla, jež bylo neustále přeměňováno. Nachází se v lesnatém údolí, kde se řekla Vltava vine od jihu k severu, údolí

¹⁸⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí Budějovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1884, 308 s.

¹⁹⁰ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera, 2007, s. 151.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 152.

je úzké a rozšiřuje se teprve nad hradem, který se malebně rozkládá na skalnatém a stromy a křovím porostlém návrší.¹⁹²

Renesanční zámek Třeboň na Jindřichohradecku je taktéž spojován s bílou paní Perchtou, neboť se jedná o další ze sídel rodu Rožmberků. August Sedláček se ve svém díle *Hrady, zámky a tvrze království českého* zmiňuje o Bílé paní třeboňské, která se zjevila na dlouhé chodbě, jež spojuje zámek s bývalým klášterem a hlavním kostelem.

*„Tato chodba jest, pokud se pamatujeme, vzácností a takořka jedinou svého způsobu ve starých zámcích. Ve dne příjemno se dívati na tuto dlouhou klenbu, jejíž konec se v rysech neurčitých ztrácí, večer při osvětlení jest pohled na ni pro rozličné povahy i rozličným, tak že se některým i příšernou býti zdá. Ticho hrobové, které tu panuje, a ozvěna způsobená kroky jdoucích nemálo přispěly ke vznikání pověsti, že se tu ukazuje bílá paní.“*¹⁹³

Podle Sedláčka se zde duch bílé paní zjevoval tomu, kdo šel touto chodbou v podvečer, kdy se stín jeho postavy mezi světly míhal a dupot jeho kroků ozýval.¹⁹⁴

Říká se, že dokud na Rožmberku žili příslušníci rožmberského pokolení, zjevila se bílá paní střídavě na všech rožmberských hradech a zámcích svého rodu. Zjevila se v době německé okupace, kdy hrad používala německá dívčí organizace a měla zde svůj letní tábor. Martin Stejskal ve svém *Labyrintu tajemna* uvádí, že děvčata, která vytahovala na hradní věž vlajku, zahlédla bílou postavu, která jim hrozila. Dívky se vylekaly a běžely pro pomoc, ovšem bílou paní viděla i vedoucí spolu s dobrovolnicemi, které šly výjev zkontrolovat. Správce hradu, který strašidlo také zahlédl pravil, že se musí počkat, až samo zmizí. Od té doby se vlajka na věži již nikdy neobjevila.¹⁹⁵

Zámek Jindřichův Hradec byl vystavěn na přemyslovském hradišti, které bylo později přebudováno na rozlehlý hrad. Na počátku 13. století ho získal Jindřich, syn Vítka z Prčic a první písemné záznamy pocházejí z roku 1220. V průběhu staletí o zámek pečovali pánové z Hradce, po jejich vymření získali sídlo Slavatové.

¹⁹² SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí Budějovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1884, s 100.

¹⁹³ Tamtéž, s 124.

¹⁹⁴ Tamtéž, 1884, s. 167.

¹⁹⁵ STEJSKAL, Martin. *Labyrintem tajemna aneb Průvodce po magických místech Československa*. Praha: Paseka, 1991, 463 s.

Bílá paní jindřichohradecká je dalším velmi známým českým strašidlem. O její známost se zasloužil jezuita Bohuslav Balbín v 17. století, který působil jako profesor na gymnáziu v Jindřichově Hradci. Poté působil na jezuitské koleji v Českém Krumlově, kde se setkal s další pověstí o bílé paní, hledal tedy společné rysy obou. Balbín začal zvažovat, kdo by mohl být bílou paní, a tak hledal v životopisech rodu Vítkovců nějaké informace, až narazil na Perchtu z Rožmberka. Dospěl k názoru, že obě bílé paní jsou jedna a tatáž osoba, tudíž tyto informace zaznamenal a od té doby je obsažena v jeho spise *Rozmanitosti z historie království Českého*, jež vyšel roku 1679. Podle Balbína byla v roce 1452 na jindřichohradecký zámek pozvána Perchta z Rožmberka, aby bděla nad výchovou nezletilých chlapců Jana a Jindřicha z rodu pánů z Hradce. Pobyt Perchty ovšem není z historického hlediska doložený, a tak se jeví velmi nepravděpodobně, neboť zámek v Jindřichově Hradci pánům z Rožmberka nikdy nepatřil. Páni z Hradce jsou ovšem vzdálenými příbuznými a poněvadž zde v 16. století trávil část svého dětství Petr Vok z Rožmberka, nelze vyloučit, že Bílá paní z Rožmberka, jež opatrovala členy svého rodu, je občas „nenavštívila“ také v Jindřichově Hradci. Mohlo ovšem k tomuto jevu docházet? Můžou se na jednom zámku tolerovat dvě strašidla? V Jindřichově Hradci je totiž známá ještě jedna bílá paní – Bílá paní jindřichohradecká Markéta z Hradce.

Bílá paní, která se zjevuje na zámcích v Jindřichově Hradci, v Telči a na Roštejně je velmi známé zámecké strašidlo. Březina ve své knize *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko* zmiňuje, že existují dohady, ve kterých historikové uvádějí jako starší z pověstí tu z Jindřichova Hradce nikoli z Českého Krumlova.¹⁹⁶ Historie ukazuje, že bílou paní z Jindřichova Hradce by měla být paní Markéta z Hardeggu, druhá manželka Jindřicha II. z Hradce. Měla dobré srdce, a proto byla velmi oblíbená. Po smrti svého muže v roce 1363 předala panství svému synovi a se svou dcerou Annou vstoupila do kláštera v Českém Krumlově. Nutno podotknout, že pobyt Markéty z Hardeggu v Krumlově podporuje teorii, že na obou panstvích byla pouze jedna bílá paní, jelikož zde vládly rody patřící k rodu Vítkovců.

Pověst vypráví, že před smrtí pánů z Hradce i jejich nástupců Slavatů se na zámku zjevuje bílá paní. Původně tedy byla spjata se špatnými a zlými zprávami a byla označena

¹⁹⁶ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 25–27.

za nebezpečné strašidlo. Později již nepřinášela pouze zlé zprávy a lidé si na její přítomnost zvykli. Oděna byla v úboru klarisek, tedy do bílého dlouhého kabátu, bílé zástěry, čepce, přes sinalý obličej měla závoj, za pasem svazek klíčů, se kterými chřestila, když se jí přihodilo něco nemilého. Odemykala si a v naprostém tichu procházela celým zámekem. Na ruku nosila rukavičky. Pokud byly bílé, znamenalo to dobrou zprávu, pokud černé, zvěstovala něco špatného, červené znamenaly požár.

Roku 1604 v noci ze 3. na 4. ledna se zjevila rektorovi jezuitské koleje Mikuláši Pistoriovi, zpovědníkovi pána Jáchyma Oldřicha z Hradce, aby rychle odešel zaopatřit svého umírajícího pána. Vedla ho až před dveře pána Jáchyma, před kterými se rozplynula.

Pověst vypráví o zvyku dávání sladké kaše poddaným, který se v Jindřichově Hradci dodržoval po 400 let. Tuto tradici založila zámecká paní s dobrým srdcem, která se po své smrti zjevovala jako bílá paní a dohlížela na chod zámku. Tehdejší zámecká paní dohlížena na dostavbu zámku a povzbuzovala své poddané. Slíbila, že pokud stavba proběhne v pořádku, vystrojí všem řádnou hostinu. Po dokončení stavby paní své sliby dodržela a pohostila chudé řemeslníky sladkou kaší. Poněvadž ale bylo mrazivé počasí a sněhové vločky padaly do talířů, rozhodla zámecká paní, že příští tradiční pohoštění uspořádá na jaře, o velikonočních svátcích, kdy bude tepleji. Od té doby se vždy na Zelený čtvrtek dávalo zvonem znamení, aby se chudí poddaní sešli na hradním nádvoří a pojedli sladkou kaši. Nejvyšší kancléř českého království, pan Adam z Hradce, vyjádřil ve své závěti z roku 1529 přání, aby byl tento zvyk dodržován i následujícími majiteli zámku.¹⁹⁷

Podle pověsti chtěl pan Jáchym z Hradce tento zvyk zrušit a zakázal na Zelený čtvrtek vaření. Sám odjel na hon a brána zámku zůstala zavřená. Když pan Jáchym večer přijel z honu, zvláštní síla smetla všechno jeho jídlo i nádobí ze stolu. Podle pověsti se bílá paní zlobila, jelikož nedodržel tradici a nepohostil chudé. Také okna a dveře se v celém zámku se neustále otvírala a zavírala. Pan Jáchym se rozhodl přenocovat ve městě, když se ale za několik dní vrátil, neplecha pokračovala. Zámecký pán byl nucen ustoupit a dodatečně uvařit kaši pro poddané.

V roce 1691 získali panství Černínové, kteří tradici dodržovali až do roku 1783, kdy byla zrušena dekretem císaře Josefa II. V této době se již nepodávala sladká kaše, ale

¹⁹⁷ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 219.

teplé pivo, hrách a kroupy. Rod sídlící v Jindřichově Hradci od té doby dával jednou ročně 570 zlatých na Ústav chudých u sv. Jana.¹⁹⁸

Na závěr nutno podotknout, že bílá paní v Jindřichově Hradci předpověděla svým zjevením například narození hraběte Jana Rudolfa Slavaty v roce 1756 či požár zámku v roce 1721. Opakované zjevování bílé paní bylo spatřeno v roce 1923 v okně věžičky na rotundě.¹⁹⁹

Renesanční zámek Telč býval taktéž sídlem pánů z Hradce, proto se zde zjevovala bílá paní Markéta z Hradce, tedy Bílá paní telčská, která je totožná s Bílou paní jindřichohradeckou. Někdy bývá také nesprávně ztotožňována s bílou paní Perchtou.

Paní Markéta, členka rodu pánů z Hradce, byla velmi laskavá a přívětivá. Po své smrti se stala ochránkyní svého rodu a přisuzováno založení tradice rozdávání sladké kaše chudým. I na Telči byla tato tradice po staletí dodržována, ovšem během třicetileté války obsadili zámek Švédové, kteří se tradici vysmáli. Věděli, že pokud nebude zvyk dodržen, bílá paní se rozzuří, tak se rozhodli ji poškádlit. Zakázali rozdávání kaše, ovšem ihned tu noc se na zámku strhla mela. Stráže byli spoutáni neviditelnou silou a spící důstojníci byli vyhozeni z postelí. Druhé dne ráno armáda opět nařídila kaši uvařit.²⁰⁰

Na internetových stránkách města Telč existuje pověst s názvem *O Bílé paní, která sladkou kaši vařila a lidem potřebným ji dávala*, která se však od předchozí verze liší. Podle tohoto příběhu se na těch hradech a zámcích v Čechách, které patřily pánům, jež měli v erbu pětistou růži, zjevovala postava v bílých šatech. Říkali jí prý Bílá paní a byla duchem nešťastné Berty, ženou Jana z Lichtenštejna, se kterou bylo špatně zacházeno. Tato pověst se tedy od jiných odlišuje již ve svém úvodu, kdy je o Perchtě z Rožmberka mluveno jako o paní Bertě. Na zámku Telč se ovšem podle Březiny zjevoval duch paní Markéty z rodu pánů z Hradce. Nicméně v tomto příběhu Berta nemohla své utrpení dál snášet a rozhodla se zůstat po zbytek života v Krumlově a Jindřichově Hradci u svého bratra, kde se starala o jeho potomky a sídlo. Přestavěla zadní část zámku v Hradci, jelikož ale poddaní pracovali velmi pomalu, přišla paní Berta mezi pracující lidi a povzbuzovala je svými milými slovy. Slíbila jim, že po přestavbě zámku dostanou všichni, včetně jejich potomků, zdarma sladkou kaši. Po dostavbě svůj slib dodržela a od té doby

¹⁹⁸ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 219.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 215–221.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 383–384.

se podávala kaše každý rok na podzim, jako vzpomínka na dobře vykonanou práci. Tento zvyk se dodržoval nejen v Hradci, ale i na všech panstvích, která patřila pánům z rodu pětিলisté růže. Časem se podávání kaše přesunulo na Zelený čtvrtek. Paní Berta z této verze pověsti se zjevovala také malému Petru Vokovi, v poslední hodině pána Adama z Hradce či při obléhání Telče Švédy. Význam je tedy nezměněn, liší se ovšem jména bílé paní v jednotlivých variantách tohoto příběhu.²⁰¹

Zámek v Bechyni na Táborsku, který byl původně hradem, stojí na původním přemyslovském hradišti z roku 1268, jenž nechal vystavět Přemysl Otakar II. S tímto místem se pojí legenda o bílé paní, která se objevovala v době mládí Petra Voka. Tato pověst odpovídá již zmíněným ohledně starání se o nemluvně. Liší se ovšem v momentě, ve kterém bílá paní sedávala po nocích se služkami u stolu, nic ale neříkala, byla němá. Za tmy se prý procházela po místnostech a svící si svítila na cestu. Služebníci si od ní chodili připalovat své svíčky. Na webových stránkách o Táborsku je přiblížena, mimo pověst, také skutečnost, která část tohoto příběhu vyvrací. Petr Vok se prý narodil 1. října 1539 v Českém Krumlově a zemřel 6. listopadu 1611 v Třeboni, na jeho rakvi je ovšem uvedeno datum smrti 5. listopadu 1611. Dětství prý trávil na zámku v Jindřichově Hradci, v roce 1545 se měl vrátit zpět do rodného Českého Krumlova k matce. Bechyňské panství koupil v roce 1569, když mu bylo třicet let a kolem roku 1579 ho začal přestavovat na renesanční sídlo a o rok později si vzal za ženu Kateřinu z Ludanic. Doba, ve které měl podle této pověsti trávit dětství na Bechyňském zámku se však shoduje s dobou, ve které vlastnili panství Švamberkové. Poněvadž je pověst o bílé paní hluboce zakořeněna také na zámku v Českém Krumlově, kde se měl Petr Vok narodit, je možné, že byla na Bechyni přenesena právě odsud.²⁰²

Na hradě Borotín, jež se nachází taktéž na Táborsku rovněž bloudí bílá paní. Podle pověsti je jí pramáti Borotínů, která se těžce provinila proti svému rodu. Zasažena krutou kletbou je nucena bloudit po své smrti hradem, dokud všichni z rodu nezemrou. Říká se, že Zdeněk Borotínský viděl umírat své tři bratry, svou ženu, jeho syn Jaromír jej zabil, a poté také svou sestru Bertu. Sám spáchal sebevraždu a tím se naplnila kletba.²⁰³

²⁰¹ Zámek Telč [online]. [cit. 2020-04-07].

Dostupné z: https://www.telc.eu/turista_a_volny_cas/historie/povesti/o-bile-pani-a-sladke-kasi

²⁰² Zámek Bechyně [online]. [cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://taborsko.webnode.cz/products/legendy-o-bile-pani-na-taborsku/>

²⁰³ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 121.

Tato verze pověsti o bílé paní na Borotíně se liší od té, která je k dispozici na oficiálních stránkách obce. Patří ke zřícenině hradu Borotín, která se dnes nazývá Starý zámek. Říká se, že první záznamy o tomto hradu pocházejí z roku 1356, kdy byl v držení Vítka z Borotína, který příslušel k rodu Vítkovců. Podle této pověsti se zde zjevoval přízrak ženy v bílém oděvu, jež se procházela po hradě či se vznášela ve vzduchu nad ním. Bílá paní je prý velmi mladá a pravděpodobně se jedná o ducha některého z ženských potomků pánů z Borotína. Traduje se, že jde o dívku, která byla velmi krásná a inteligentní, zamilovala se však do prostého chlapce, což se nezamlouvalo jejímu panu otci. Ten našel pro svou dceru ženicha lepšího postavení, ke kterému ale nic necítila. Uposlechla tedy otce, splnila jeho přání a vzala si pána za muže. V den svatby již ale byla těhotná se svým milým, kterého skutečně milovala. Když se vše dozvěděl její novomanžel, probodl jí podle pověsti nožem. K hradu se tedy váže i tento příběh o nešťastné lásce.²⁰⁴

Zámek Hluboká na Českobudějovicku byl založen jako královský již ve 13. století, roku 1290 při jeho dobývání královským vojskem byl sťat Vítkovec Zárviš z Falkeštejna, mezi pozdější majitele patřili Pernštejnové, páni z Hradce a Schwarzenberkové. Také zde se zjevuje bílá paní, přičemž se pravděpodobně jedná o jindřichohradeckou Markétu, tedy Bílou paní Vítkovců, protože zámek Hluboká patřil Jáchymovi z Hradce mezi lety 1562-1598.²⁰⁵

Hrad Landštejn, který se nachází na Jindřichohradecku byl vystavěn někdy po roce 1200, roku 1259 je uváděn jako majitel hradu Oldřich z třeboňské větve Vítkovců. Zjevuje se zde bílá paní Markéta z Landštejna, dcera hradního pána Viléma. Podle pověsti ji otec nechal zazdít, neboť se pokusila uprchnout na nepřátelský hrad do Jindřichova Hradce za svým snoubencem Jindřichem II. z Hradce. Podle pověsti chodí Markéta coby bílá paní po nocích hradem a hledá cestu na svého milého. Existují ovšem dohady, že příběh není pravdivý, protože obě dcery pana Viléma zemřely přirozenou smrtí. Nutno podotknout, že na zámku v Jindřichově Hradci je také bílá paní Markéta, nejde ovšem o stejnou bílou paní, jakou je Markéta z Landštejna. Ta patří stejně jako bílá paní Markéta

²⁰⁴ Zámek Borotín [online]. [cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://www.borotin.cz/historie/hrad-borotin-a-barokni-hospodarsky-dvur/>

²⁰⁵ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 181–182.

jindřichohradecká k rodu Vítkovců, můžeme je tedy obě nazývat Bílá paní Vítkovců, ovšem zaměnit je nelze.²⁰⁶

Hrad Roštejn, který se nachází uprostřed lesů na skále na Jihlavsku, patřil od roku 1339 Oldřichu z Hradce. Jelikož byl dlouhá léta v držení pánů z Hradce, objevuje se zde podle pověsti Bílá paní jindřichohradecká Markéta.²⁰⁷

Hrad Strakonice patří mezi nejstarší české hrady. Byl postaven v polovině 12. století a sídlil zde rod Bavorů. Na tomto hradě se také zachovával zvyk vaření sladké kaše a nad jeho dodržováním měla kontrolu bílá paní. Podle pověsti podávala jídlo chudým na kamenném stole vždy před 15. srpnem, svátkem Nanebevzetí Panny Marie. Tento zvyk se dodržoval do roku 1784 a stůl najdeme na druhém hradním nádvoří dodnes. Právě roku 1784 se místní páni vykoupili z tradice zřízením nadace z pozemků s názvem „Na me-dové kaši“.²⁰⁸

Závěrem této kapitoly je nutné přiblížit ještě jednu pověst o bílé paní, která je spjatá jak s rodem Rožmberků, tak s rodem pánů z Hradce. Tato bílá paní ovšem není ani Perchtou z Rožmberka ani Bílou paní Vítkovců.

Hrad Velhartice, který se nachází na Klatovsku, je považován za unikát, a to převážně kvůli vysokému kamennému mostu, jenž spojuje hradní palác a vstupní věž. Hlavní větev pánů z Velhartic vymřela již na přelomu 14. a 15. století, k rodu se váže pověst o Bílé paní Velhartické. Karel Březina ve své knize uvádí citaci Karla Poláka z velhartické kroniky:

„Tak jako na mnohých hradech českých vidali bílou paní, tak i na hradě velhartickém často vidána byla bílá něžná paní Hradecká z Velhartic v ložnici klínového pokoje, nalézajícího se na straně k cimbuří. Zemřela při narození dcerušky Elišky a po pohřbu třetí den o jedenácté hodině v noci přišla objevíc se z výklenku, zakolébala plačící dcerušku. Stará Kačena znajíc velmi dobře milou povahu zemřelé této paní s klidem na ni pohlížel a tato o dvanácté hodině políbivši dcerušku obrátila se k výklenku a zmizela. To

²⁰⁶ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 254.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 336–337.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 362–363.

*se opakovalo každé noci, až manžel pán z Hradce, když přijel z válečného tažení, dcerušku na vychování do Hradce odvezl. Však nicméně ukazovala se bílá paní i dále u zadní gotické branky.*²⁰⁹

Pověst nezmiňuje jméno Bílé paní velhartické a většina zdrojů se shoduje, že strašidlem mohla být dcera Jana z Velhartic, který byl posledním mužským potomkem z hlavní větve pánů z Velhartic. Jiné zdroje uvádějí, že jí mohla být jeho manželka. Jan z Velhartic byl dvakrát ženatý.²¹⁰ První manželství bylo uzavřeno kolem roku 1371 s dcerou rytíře Petra Ekra z Ecku z Bavorska. Není přitom doloženo, zdali měli nějaké potomky či jak se žena jmenovala. Můžeme se tedy domnívat, že se jmenovala Anna a zemřela při porodu jeho dcery Elišky. Jelikož ale Jan velmi brzy ovdověl, můžeme předpokládat, že potomci z tohoto manželství nebyli. Polák v kronice cituje profesora Šimáka, který uvádí:

*„Jan se současně oženil s dcerou bavorského rytíře Petra Ekra z Ecku a poručil proto všecko jmění své, zejména Velhartice a Hrádek svati svému Petrovi mladšímu a manželce Eltrudě ze Šenštejna.*²¹¹

Z citace nevíme s jistotou, zda se jedná o jeho ženu, a pokud ano, zda známe jméno té první. Václav Břežan, archivář Rožmberků, se zmiňuje o Anně jako o manželce Jana z Velhartic.²¹²

To ovšem Polák odmítá, neboť uvádí jako druhou Janovu ženu Žofku z Opočna, se kterou měl dvě dcery – Kateřinu a Annu. Z pověsti vyplývá, že otcem Elišky a manželem bílé paní byl pán z Hradce, bílá paní tedy byla vdaná za někoho z hradeckého rodu. Když Jan zemřel, obě jeho dcery se provdaly za pány z Hradce. Bylo přání jejich poručníka, Oldřicha z Rožmberka. Bílá paní z Hradce měla dceru Elišku a je jasné, že to bylo také její poslední dítě, protože zemřela při jejím porodu. Kateřina byla provdána roku 1391 za Jana staršího z Hradce, s nímž měla tři děti – Menharta a dvě dcery, z nichž jedna

²⁰⁹ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 404.

²¹⁰ RŮŽIČKA, David. *Malý inspirativní rodinný průvodce po pověstech Klatovska*. Plzeň: Grafia, 1997, 65. s.

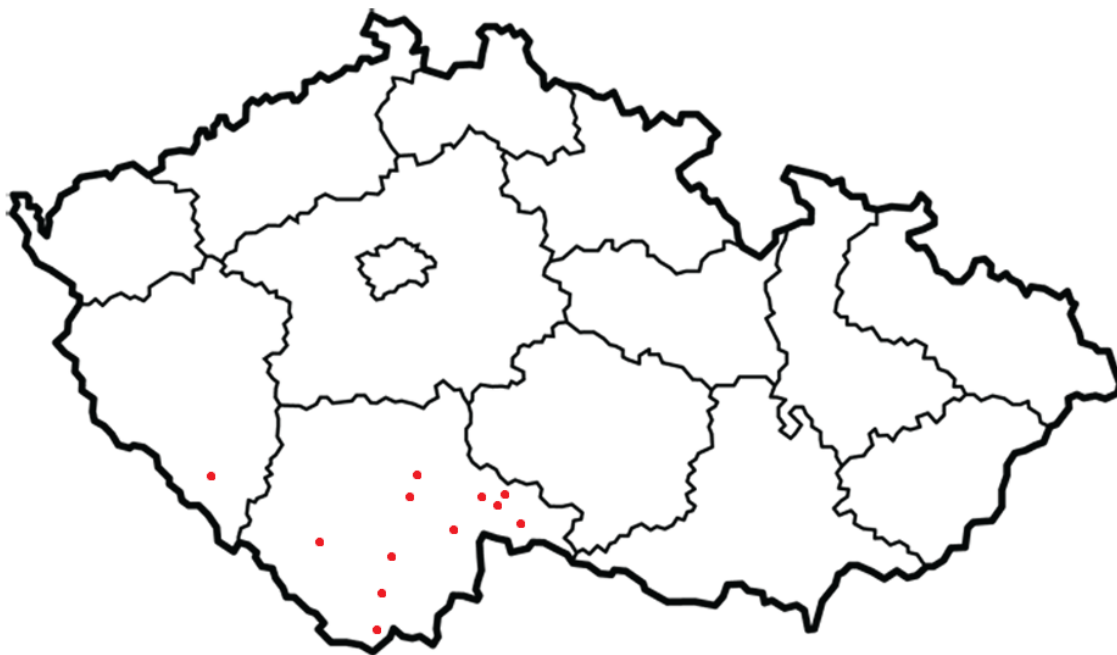
²¹¹ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007 s. 405.

²¹² BŘEŽAN, Václav. *Životy posledních Rožmberků II. díl*, Praha: Svoboda, 1985, 380 s.

se jmenovala Eliška. Ta se vdala za Arnošta Flašku z Pardubic a zemřela roku 1437, z čehož vyplývá, že se může jednat o malou Elišku z pověsti. Za Menharda se provdala Anna a historické prameny dokládají, že byla vdaná celkem třikrát, poněvadž Menhard byl nemocný a zemřel dva roky po svatbě. Druhým manželem byl Václav z Vartenberka a třetím Hynek z Dubé a z Náchoda. U Anny není dokázáno, že by kdy měla dceru Elišku, navíc jejím posledním manželem nebyl ani pán z Hradce. Navíc Anna v pozdějším věku nežila ve Velharticích, kdežto Kateřina ano.

Můžeme tedy předpokládat, že Bílou paní velhartickou byla nejspíš Kateřina, dcera Jana z Velhartic, která zdělila po otci polovinu hradu a odevzdala ji svému muži Janovi z Hradce. Ten později získal i druhou část Velhartic od Jindřicha z Rožmberka.²¹³

²¹³ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 404–407.

Výskyt bílé paní – Jihočeský region

Tato mapka byla vytvořena pro účely této diplomové práce a zobrazuje výskyt Bílé paní rožmberské a bílé paní Vítkovců v Jihočeském regionu. Primárním zdrojem pro tuto podkapitolu byla opět publikace Karla Březiny *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*,²¹⁴ dále *Hrady, zámky a tvrze království Českého* od Augusta Sedláčka,²¹⁵ *Malý inspirativní rodinný průvodce po pověstech Klatovska* od Davida Růžičky²¹⁶ a webové stránky jednotlivých hradů a zámků.

Na všech těchto vyznačených místech se zjevovaly dvě nejznámější bílé paní, tedy Perchta z Rožmberka a Markéta z Hradce.

²¹⁴ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, 445 s.

²¹⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí Budějovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1884, 308 s.

²¹⁶ RŮŽIČKA, David. *Malý inspirativní rodinný průvodce po pověstech Klatovska*. Plzeň: Grafia, 1997, 65. s.

5 Bílá paní jako předmět pověstí

V této kapitole se zaměříme na hlavní atributy týkající se bílé paní v námi zvolených dílech, dále se budeme věnovat ikonografii a v poslední části se pokusíme sestavit ideální model bílé paní. Atributem rozumíme jakýsi rozlišovací rys či podstatnou nebo charakteristickou vlastnost dané věci. V ikonografii jde převážně o diferenciační znak významné postavy, v našem případě tedy bílé paní.

Ikonografií neboli interpretací obrazů, soch a staveb, rozumíme pochopení souvislostí napříč staletími, které zůstávají běžnému pozorovateli skryty. Právě skryté významy uměleckých děl jsou nejdůležitějšími prvky výtvarné i kulturní paměti, která by jinak v důsledku nevědomí o obsahu a významu těchto artefaktů zanikla.²¹⁷

Termín je odvozen ze dvou původních řeckých slov, tedy *ikon* (obraz) a *grafein* (psát).²¹⁸ Podle Erwina Panofského patří ikonografie na druhé místo interpretace výtvarných děl. Říká, že se jedná o oblast dějin umění, která charakterizuje a klasifikuje obrazy a zkoumá jejich význam místo jejich formy. Jeho metoda pojímá tři vrstvy významu obrazu. Prvotní stupeň představuje přirozený význam, jež spadá do předikonografického popisu. Druhotný je námět, spadající do speciální oblasti ikonografie, na nejvyšším stupni stojí vnitřní význam, tedy obsah daného díla, který vytváří symbolické hodnoty.²¹⁹

Role symbolu je v ikonografii velmi důležitá, neboť obrazové dílo potřebuje jazykový základ. To je hlavním důvodem, proč se tato disciplína pojí také s uměleckou symbolikou, tedy naukou o symbolech.²²⁰ Jako symbol lze chápat vše, co je vymezeno jako znak. Po mnoho staletí tak se vyvíjel systém výkladu symboliky barev, forem, čísel, rostlin, zvířat a mnoho dalších.²²¹

²¹⁷ BIEGEL, Richard, KONEČNÝ, Lubomír a PRAHL, Roman. *Ikonografie: témata, motivy, interpretace. Kniha k počtě Jana Royta*. Praha: Karolinum, 2016, s. 9.

²¹⁸ PANOFSKY, Erwin. „*Ikonografie a ikonologie: Úvod do studia renesančního umění*“. In: *Význam ve výtvarném umění*. 2 vyd. Praha: Malvern, 2013, s. 36.

²¹⁹ Tamtéž, 2013, s. 36.

²²⁰ ALLEAU, René. *Věda o symbolech – příspěvek ke studiu principů a metod obecné symboliky*. 1 vyd. Praha: Malvern, 2014, s. 5–6.

²²¹ KÖCK, Wolfram Karl. „*Symbol*“. In: Henckmann, Wolfhart a Konrad Lotter. *Estetický slovník*. 1 vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995, s. 172.

5.1 Atributy

Hlavními zdroji pro tuto podkapitolu budou výše zmiňovaná díla od Jiráska, Kriseové, Kvirence, Sedláčka, Weniga a Mikšíčka, na kterých si ukážeme hlavní atributy, jež tvoří postavu bílé paní. Součástí této podkapitoly bude také přehledná tabulka, ve které budou podrobněji zaznamenány jednotlivé rysy, týkající se vybrané tematiky.

Z tabulky jasně vyplývá, že se ve všechy námi vybrané příklady bílé paní zjevují v bílém rouše či bílých šatech. Můžeme tedy říci, že je tento atribut tím základním a nejlépe charakterizuje danou postavu. Jirásek a Kvirenc se také shodují v otázce bílé roušky kolem hlavy, Jirásek se ovšem ve svém pověstech zmiňuje o dvou bílých paních. Ve druhém případě mluví o závoji, který nosí také bílá paní hradecká a telčská podle konstalací Augusta Sedláčka. Kriseová ve svém románu popisuje bílou kápi, Wenig pokrývku hlavy nezmiňuje ani v jedné své pověsti, August Sedláček podrobně nepopisuje bílou paní Krumlovskou, Matěj Mikšíček také ne.

O černých rukavičkách jako o jednom z atributů píše pouze Jirásek. Podle jeho vyprávění se bílá paní zjevovale s černými rukavičkami na rukou pouze v případech, kdy předvídala špatné události či tragédii. O bílých rukavičkách se nezmiňuje ani jedno vybrané dílo. Oproti tomu svazek klíčů za pasem není zmíněn pouze ve třech případech – v próze *O Perštýně* od Weniga, v *Bílé paní Krumlovské* od Sedláčka a báchorce *Karolinka* od Mikšíčka. Všechny ostatní pověsti se ohledně tohoto rysu shodují, o odemykání a zamykání komnat ovšem píše pouze Jirásek, Kvirenc a Sedláček v *Bílé paní Hradecké a Telčské*. Také Mikšíček se ve své báchorce zabývá otázkou klíčů. Symbolika odemykání a zamykání je zde tedy také užita, avšak ve zcela odlišném významu než u ostatních vybraných pověstí. Význam tohoto atributu však není nikde podrobně rozebrán, můžeme se pouze domnívat, jaký myšlenkový obsah je pod svazkem klíčů skryt. Když se ale podíváme na křesťanskou symboliku, je klíč spojen s představou zavírání a otevírání, a to jak v duchovním, tak i ve smyslu fyzickém. Například Antický bůh Janus, který byl nejprve pouze bohem dveří a až později bohem jakéhokoliv začátku, byl vždy zobrazován s holí a klíčem. Předáváním klíčů se v křesťanské symbolice rozumí předání vlastnictví či moci nad ní, s čímž jsme se setkali právě ve zmiňované báchorce *Karolinka*, kdy mladé dívce bílá paní svěřila svazek klíčů, avšak jeden z nich jí zakázala použít. Svěřila ji jak moc nad

životy dvanácti mužů, o kterých neměla dívka ani ponětí, tak i tajemství, kterému chtěla přijít na kloub.²²²

Podle Kriseové je typickým rysem Perchty z Rožmberka nejenom její bílé vdovské oblečení, ale také proutěný koš plný jídla, který nosila s sebou mezi poddané. Perchta byla podle autorky velmi laskavá a o krumlovský lid se starala jak za svého života, tak i po smrti, kdy chodila jako patronka pomáhat lidem i potomkům svého rodu. Právě tento atribut je shodný ve všech vybraných dílech. Téměř všechny bílé paní pečují o potomky svého rodu a chodí je upozorňovat a varovat před případným nebezpečím. O čtyřech ze všech vybraných dam autoři píší jako o chůvách, které konejšily malé nemluvně. V přiložené tabulce vidíme, že se jedná o Jirásku, Kvirence, Sedláčkovu a také Wenigovu bílou paní Krumlovskou.

Co se týče povahy, Jirásek popisuje bílou paní jako bytost laskavou a starostlivou, ale také vážnou, laskavá a starostlivá je taktéž Sedláčková *Hradecká a Telčská bílá paní*, vážná naopak ta Kvirencova. Ostatní autoři se o charakteru nezmiňují. Co se týče bílé paní Matěje Mikšíčka, ta se zcela vymyká konceptu laskavé povahy ostatních. Rozhodně si nelze myslet nic dobrého o zjevení, které drží pod zámkem tajemství, skýtající dvanáct mužů uvězněných v pokoji. Druhým příkladem nedobré povahy tohoto strašidla může být fakt, že nabídla nešťastnému člověku v situaci největší nouze „pomocnou ruku“ ve formě peněz, za což vyžadovala ještě nenarozený lidský život, o jehož budoucí existenci, na rozdíl od nešťastníka, věděla.

Nutno podotknout, že z tabulky jasně vyplývají dva rysy, ve kterých se shodují všichni zvolení autoři až na Mikšíčka. Můžeme tedy tvrdit, že pro bílou paní je typické bílé ošacení a fakt, že s láskou pečuje o potomky svého rodu.

²²² STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc: [s.n.], 1992, s. 116–117.

	Jirásek	Kriseová	Kvirenc	Sedláček		Wenig		Mikšíček
				Hradecká a Telčská	Krumlovská	O bílé paní Krumlovské	O Perštýně	
bílé roucho/šaty	X	X	X	X	X	X	X	X
bílá rouška kolem hlavy	X		X					
závoj	X			X				
bílá kápě		X						
černé rukavičky	X							
bílé rukavičky								
klíče za pasem	X	X	X	X		X		
proutěný koš s potravinami		X						
pečuje o svůj rod	X	X	X	X	X	X	X	
konejší nemluvně	X		X		X	X		
odemyká a zamyká komnaty	X		X	X				X
laskavá a starostlivá	X			X				
vážná	X		X					

Tabulka č. 1. Atributy

5.2 Bílá paní v ikonografii

Na zámku v Českém Krumlově se dochoval obraz (Obr. č. 1) paní Perchty z Rožmberka, který pochází z 16. století. Nutno podotknout, že tento obraz byl vytvořen až s odstupem času, není tedy možné spoléhat na to, že jde o přesné zachycení skutečné podoby této šlechtičny. Na obraze je vypodobněna paní Perchta v bílých šatech zdobených zlatou a modrou nití. Šaty mají nabíranou sukni a žena má šperky ve vlasech. Pravou rukou se lehce opírá o knihu, která je položena na stolku, v levé ruce drží hnědé rukavičky. V levém horním rohu obrazu vidíme nápis a erb. Jak samotný text napovídá, jedná se o členku pánů z rodu červené růže, Perchtu, manželku Jana z Lichtenštejna. Již na tomto obraze je Perchta označována jako bílá paní.

Na zámku Rožmberk je uchován velký obraz (Obr. č. 2) od malíře Friedricha Ströbela (1814–1855), na kterém je zobrazena bílá paní Perchta. Obraz pochází z 19. století a jedná se o nejznámější obraz s bílou paní Perchtou. Byl vyhotoven na zakázku pro tehdejší majitele hradu Buquoyuvi, kteří se snažili hrad přebudovat na romantické muzeum a zařídit jej v takovém stylu, který by připomínal a dotvářel pověst o bílé paní a hrdinné události křížových výprav do Svaté země.²²³ Perchta je zde vypodobněna ve stoje, v pravé ruce má hůlku, se kterou se opírá o zem a ukazuje na nápis na zemi. Je napsaný neznámým písmem a tvoří půlkruh. Hradní pověst říká, že kdo nápis vyluští, přičiní se o to, aby bílá paní došla klidu. Perchta na oplátku vysvoboditeli řekne, kde je ukrytý rožmberský poklad. Můžeme si povšimnout, že nápis na obraze není zachycen celý. Na sobě má bílé romantické šaty typické pro 19. století, ve kterém byl obraz, jak již bylo zmíněno, vytvořen. Šaty mají nabíranou sukni a taktéž rukávy, dekolt je zdobený modrou látkou, která ženě spadá také kolem pasu. Na rukou a kolem krku má Perchta perly, její účes je taktéž dozdobený šperky.

Obrázek č. 3 tvoří úvod pověsti o Bílé paní v Jirákových *Starých pověstech českých*. Je na něm vyobrazena bílá paní, jež se sklání nad kolébkou s děťátkem. Na rozdíl od ostatních obrazů, které tvoří tuto podkapitolu, je zde zachycena jako průhledná postava, tvoří tedy dojem ducha. Vedle kolébky sedí spící chůva a bílá paní se naklání nad nemluvně, aby ho mohla ukonejšit ke spánku. Tento obraz je přesným zachycením chvíle, kterou v této pověsti Jirásek popisuje. Bílá paní je zde laskavou opatrovnici svého rodu a

²²³ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 456.

stará se o malého Petra Voka, posledního z Rožmberků. Podle pověsti se zjevovala každou noc, vždy, když chůvy nedávaly pozor, aby zastala jejich funkci. Je zachycena v bílých šatech, ne ovšem tak honosných, jako jsou vyobrazeny šlechtičny na ostatních malbách. Vlasy má stažené do drdolu a působí velmi pokorným dojmem.

Obraz na zámku Třeboň (Obr. č. 4) zobrazuje už starší ženu, oděnou v bohatých renesančních šatech. Právě podle těchto šatů lze obraz zařadit do 16. století, tedy zhruba 100–200 let po úmrtí šlechtičny, která měla být pravděpodobně bílou paní. Róba má opět nabíranou sukni a je bohatě zdobená. Tentokrát má šlechtična ještě zlaté šperky kolem krku, na hlavě posazený jakýsi klobouček a v rukou drží hnědé rukavičky. Na štítku je čitelně napsáno Perchta z Lichtenštejna, ovšem originál obrazu je umístěn na zámku v Telči. V Třeboni a Jindřichově se nacházejí kopie. V případě, že se jedná o bílou paní z Telče, a zároveň o bílou paní z Jindřichova Hradce, musí jít o Markétu z Hradce, která s Perchtou z Rožmberka (později Lichtenštejna), nemá nic společného. Můžeme se domnívat, že byl obraz na zámek Třeboň zapůjčen omylem za předpokladu, že se jedná o údajně společnou bílou paní, tedy Perchtu z Rožmberka.

Na hradě Bouzov, jehož počátky sahají až do 14. století, vystupuje podle pověsti Bouzovská bílá paní z obrazu (Obr. č. 5). Na tomto moravském hradě, který vypadá jako z pohádky, visí na zdi decentní černobílá zarámovaná fotografie, na které je vyobrazena bílá paní. Žena celá v bílém stojí mezi dveřmi, pravou rukou drží kliku se smutným a nepřítomným výrazem ve tváři. Kolem pasu má uvázaný šátek, na kterém je přidělaný svazek klíčů. Na hlavě má bílou pokrývku a přes ní závoj. Tato fotografie je reprodukcí obrazu, jehož osud je neznámý. Původně byla fotografie uskladněna v depozitáři, který je veřejnosti nepřístupný. O původu Bouzovské bílé paní se toho mnoho neví, jelikož má hrad dlouhou a komplikovanou historii. V minulém století se na hradě opakovaně bílá paní zjevovala, na hlavě měla heninem a nebylo jí vidět do obličeje. Popisována byla jako vlající průhledná bytost.²²⁴

Úvodní stranu díla *Bílá paní. Národní pověst* tvoří ilustrace (Obr. č. 6), na které je vyobrazena žena v překrásných šatech, která míchá sladkou kaši ve velkém hrnci pro své poddané. Jde o zachycení jedné z neznámějších pověstí o laskavé bílé paní, která po dokončení těžkých prací na zámku, nechávala připravovat občerstvení pro svůj lid. Dáma

²²⁴ BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 123–124.

na ilustraci má tmavé vlasy, na hlavě posazený diadém a oči klopí k zemi. Oděna je do světlých zdobených šatů, typických pro šlechtičny. Stojí v oblouku tvořeném květinovým keřem, v levém dolním rohu je opřený erb. Zajímavé se může zdát zobrazení poddaných, kteří sedí jako malé postavičky na okraji hrnce s kaší.

Na zámku v Kórniku visel v 18. století obraz (Obr. č. 7), na kterém byla vyobrazena Teofila Działyńska, polská bílá dáma. Je znázorněna v bílých šatech s velkou nabíranou sukni a tmavým plédem přehozeným přes ramena. Oděv je bohatě zdobený a doplněk tvoří bílý vějíř, který drží Teofila v levé ruce. Na vyřezávaném stolku v pravém dolním rohu je vyobrazena kniha, pozadí za postavou tvoří malba krajiny, ale také prvky, které naznačují šlechtické postavení. Jde převážně o architektonické prvky, jež zdůrazňují, že dáme patří rezidence, zahrady a pozemky. Na kamenném podstavci se nachází vyřezávaný erb, který je kombinací znaků jejích rodičů, tedy Zygmunta Działyńskiego a Teresy z Tarłów, erby jejích dvou manželů zde nejsou zobrazeny. Na zadní straně obrazu je prý napsáno, že byl získán v roce 1854 z kostela v Runówo Krajenskie, kde se nacházelo druhé Teofilino sídlo, pro které byl původně určen. Po její smrti byl Tytusem Działyńským odvezen na Kórník.

Pro kontextové doplnění a srovnání lze uvést i příklad z někdejších Uher. V Levoči na radnici je na obraze (Obr. č. 8) znázorněna mladá a krásná Júlia Korponaiová, Levočská bílá paní. Na sobě má bílé šaty a přes rameno přehozený rudý šál. Říká se, že je vyobrazena v pozici, ve které zradila své blízké.

5.3 Ideální model bílé paní

Když vezmeme v potaz všechny bílé paní, kterým jsme se v této diplomové práci doposud věnovali, a zohledníme také zmíněnou podkapitulu s atributy, jsme schopni vytvořit tzv. „ideální model“ tohoto strašidla. Pod tímto souslovím si představíme jakýsi dokonalý vzor, tedy „prototyp“ bílé paní tak, jak je vnímána v širším kolektivním vědomí.

Ve všech autorských dílech i pověstech, kterými jsme se v této práci zabývali, byla bílá paní, jak její pojmenování napovídá, oděna celá v bílém. Některá se podle vyprávění zjevovala v bílých šatech, u jiné se hovoří o bílém rouchu. O Perchtě z Rožmberka se tradovalo, že nosila bílé vdovské šaty již v době, kdy ještě vdovou nebyla, poněvadž byla ve svém manželství velmi nešťastná. O Markétě z Hradce bylo napsáno, že nosila bílý kroj klarisek, jelikož odešla dožít svůj život do kláštera.

S bílými šaty se pojí také pokrývka hlavy, která je zmíněna v mnoha pověstech. Bílá paní by tedy měla mít vlasy zakryté závojem, rouškou či kápí. Jak je to ale s rukavičkami? Existuje mnoho verzí příběhu, ve kterých se toto strašidlo zjevuje buď s bílými či černými rukavičkami podle toho, o jakou situaci se jedná. Pokud bílá paní předpovídá narození dítěte daného rodu či jakoukoliv šťastnou událost, nosí rukavičky bílé. Jeli tomu ovšem opačně a zjevuje se s předpovědí tragédie či dokonce smrti, na ruku má rukavičky černé. V některých pověstech jsme také zaznamenali, že s předpověďmi nesouvisí pouze barva rukaviček, ale i celkové ošacení bílé paní, která se zjevuje ve tmavém oblečení a může jít o tzv. černou paní.

V mnoha pověstech je v postavou bílé paní spojena také symbolika klíčů. Většina z nich nosí svazek připnutý za pasem a při bloudění hrady či zámky jimi odemykají a zamykají komnaty. V některých případech je také uvedeno, že jimi strašidlo chřestí, pokud je rozrušené či rozčilené a chce-li na sebe tímto způsobem upoutat pozornost a dát najevo své rozhořčení a nesouhlas.

Téměř ve všech námi zvolených knihách je bílá paní popisována jako velmi laskavá žena, která i po smrti pečuje o svůj rod a potomky. Dvě nejznámější strašidla – Bílá paní rožmberská a Bílá paní hradecká – jsou popisována jako laskavé patronky již za svého života. Markéta z Hradce, tedy Bílá paní hradecká, podle pověstí pečovala o své poddané tak, že jim za dobře vykonanou práci nechala navařit sladkou kaši. Tato tradice se udržela po mnohá staletí. Perchta z Rožmberka, známá jako Bílá paní rožmberská prý chodila mezi lid s proutěným košem, rozdávala potraviny a starala se o chudé či nemocné.

Markéta z Hradce také podle vyprávění konejšila posledního potomka svého rodu, Petra Voka. Nutno znovu připomenout, že tyto dvě bílé paní spojil v jednu jezuita Bohuslav Balbín, podle novějších pramenů ovšem víme, že se jedná o dvě zcela odlišná strašidla.

V mnoha pověstech se vypráví, že se bílá paní zjevuje na zámcích, hradech či jejich zříceninách kolem půlnoci a bloudí nocí. Naším ideálním modelem tohoto nejznámějšího strašidla je tedy taková bílá paní, která je oblečená v bílých šatech a na hlavě má bílou kápi či závoj. Zjevuje se na hradech a zámcích, se kterými je rodově spojena, většinou kolem půlnoci. Na ruce má bílé či černé rukavičky, za pasem připevněné klíče, se kterými chřestí, pokud je jí něco v nelibosti. Je věrnou ochránkyní a patronkou svého rodu, jež předvídá jak dobré zprávy, tak i ty špatné, aby se na ně mohli lidé, na kterých jí záleží, připravit.

6 Výklad pověsti o bílé paní

Pověsti o bílé paní byly objasňovány již velmi brzy a rozdílným způsobem. První pokusy o výzkum tohoto fenoménu jsou připisovány latinským autorům v 17. století, postupem staletí docházelo ke složitějšímu srovnávacímu studiu a nutno podotknout, že každá nastupující generace si vykládala tyto pověsti pod vlivem dobového sociokulturního, náboženského či politického kontextu.

Bílá paní se většinou pojila se šlechtickými rody, proto se nejvíce vyskytovala na hradech a zámcích. V Českých zemích byl největší zájem věnován Bílé paní Vítkovců, která zaujímá mimořádné místo a vyniká nad českými pověstmi této látky jak svým stářím, tak i z velké části tuzemským původem.

Jako první se věnoval interpretacím této pověsti jesuita Albert Chanovský (1581–1643), který byl v roce 1621 rektorem jezuitské koleje v Krumlově a zemřel v roce 1643 jako rektor koleje v Klatovech. Ve svém spise *Vestigium Bohemiae piae*, jenž vyšel roku 1659, se snaží o historický výklad tohoto jevu. Bílou paní ztotožňoval s přízrakem a snažil se dohledat historickou ženu, jejíž duch se takto zjevuje. Domníval se, že jde o Perchtu z rodu Švamberků, ženu jednoho z pánů z Rožmberka, interpretace je ovšem zcela mylná, poněvadž Perchta z rodu Švamberků není historicky doložená.²²⁵

Touto problematiku se zabýval také Bohuslav Balbín, který zaznamenal nejen celou pověst s veškerými detaily, ale doplnil ji také o svůj historický výklad. Balbín byl knězem a profesorem jezuitské koleje v Jindřichově Hradci, a právě zde se ve druhé polovině 17. století seznámil s místní pověstí o bílé paní. Pro Balbína byla bílá paní ideálem dobrého, dobrotivého zjevení a ochranným duchem rodu, jehož laskavost dokládá tradiční příprava sladké kaše pro poddané. Balbín rovněž poukazuje na hněv bílé paní, když ji Švédové odmítli na Telči v roce 1645 kaši vařit. V roce 1604 přivedla také kněze do komnaty umírajícího, aby mohl pokojně odejít na onen svět, nesla také světlo před paní Kateřinou z Montfortu, když byla na návštěvě v Bechyni. Balbín tedy vytváří jednotnou postavu bílé paní a nazývá jí Perchtou z Rožmberka.

²²⁵ CHANOVSKÝ, Albert. *Vestigium Bohemiae piae notis illustratum*, Praha: vyd. Jan Tanner, 1659. s. 181.

Hlavním podnětem pro toto tvrzení byl obraz na zámku v Jindřichově Hradci, na kterém je nápis „Perchta“ a zobrazen je zde také rožmberský znak. Tyto podněty ukazovaly na Perchtu z Rožmberka. Potvrzují také význam vzájemného dialogu mezi slovesnými a vizuálním svědectvím o bílé paní. Balbín podrobně líčí celý obraz a říká, že ti, již kdy bílou paní viděli se shodují, že tato zjevení jsou si podobná téměř jako vejce vejci. Zmiňuje také životopis Perchty z Rožmberka, který získal pravděpodobně z Březanovy kroniky, je ovšem plný omylů a nejasností. Správně uvedl její narození mezi lety 1420 až 1430, věděl, kdo byla její matka a také, že se v roce 1449 musela provdat za Jana z Lichtenštejna. Popsal také její nešťastné manželství a dopis bratru Jindřichovi. Špatně je zde však uveden rok úmrtí jejího manžela, tedy Jana z Lichtenštejna a dále je zde popsán návrat Perchty zpět do Čech k bratrovi. Další nejasností je, že Balbín vytvořil z Perchty bezdětnou ženu, která se stala vychovatelkou sirotek Menharta z Hradce. Tvrdí, že když Menhartovi synové dospěli, nechtěli pryč od své pěstounky, a tak u nich zůstala až dokud nezemřela. Když později bezdětní pánové zemřeli a dědictví připadlo telčské linii, stala se Perchta ochránkyní pánů z Jindřichova Hradce a Rožmberka. Všechny tyto informace Balbín dokazuje pověstí, ve které se bílá paní zjevuje o kolébky Petra Voka. Dále zmiňuje hostinu, jež se konala každým rokem v Hradci a v Telči, na které byla lidem podávána sladká kaše. Balbín podrobně uvádí své zkoumání zakládající listiny a výslechy starců, kteří bílou paní jmenovali zakladatelkou sladké kaše. Balbín je přesvědčen, že se jedná o Perchtu z Rožmberka.

Nutno podotknout, že tato Balbínova tvrzení znepokojila tehdejší vzdělance a víra v tuto verzi se brzy rozšířila, přičemž měla dlouhého trvání. Balbínova tvrzení se zdála být velmi přesvědčivá, Perchtě z Rožmberka se začala přisuzovat i zjevení bílé paní v Německu. První se o této problematice začal zmiňovat Erasmus Francisci (1627–1694), který připomíná sňatky Viléma z Rožmberka s princeznami z rodu brunšvického, bádenského a sňatkem se Sofií, dcerou Joachima II. z Brandeburgu v roce 1561. Německý spisovatel Alexander Cosmar (1805–1842) mluví o Perchtě jako o princezně hohenzollernské, jelikož se bílá paní zjevovala také na Hohenzollernu.²²⁶

Frank Wollman se ve své práci odkazuje na telčský urbář z konce 18. století, kde není zaznamenána věrohodnější pověst než ta Balbínova. Nejstarší české texty o bílé paní

²²⁶ WOLLMAN, Frank. *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1912, s. 195.

jsou podle jeho vzoru, také Palacký přijímá podle Wollmana Balbínovu verzi a vidí v bílé paní nešťastnou Perchtu z Rožmberka.²²⁷ Kniha *Die Weisse Frau* od Minutoliho však přinesla obrat. Autor se zmiňuje, že se bílá paní v Německu objevovala již od roku 1486, a to převážně v Bayreuthu a na Plassenburku. Mezi odborníky se začalo diskutovat, že Perchta z Rožmberka nikdy nebyla v Jindřichově Hradci, nemůže být proto považována za zakladatelku tradice vaření sladké kaše. K těmto spekulacím přispěla znalost Perchti-
ných dopisů a spolu s dalšími historickými daty se Balbínova verze zdála být neudržitelná. K těmto výsledkům přispěli hlavně František Dvorský či August Sedláček, historická podstata Balbínovy pověsti se rozpadá a příběh přestává být pověstí historickou.

Wollman se odkazuje na Teodora Wagnera, podle kterého je bílou paní Markéta z Leuchtenberka, manželka Jindřicha II. z Hradce, která byla v manželství nešťastná stejně jako Perchta z Rožmberka. V roce 1364 ovdověla a nosila v Hradci bílé vdovské šaty, ve kterých byla také zvěčněna na obraze. Wagner uvádí, že za jejího života se v Hradci stavělo, což by vysvětlovalo část pověsti ohledně rozdávání sladké kaše poddaným. Uvádí také, že se jednalo o ženu zbožnou a dobrotivou, která se zanedlouho po manželově smrti odstěhovala do kláštera sv. Kláry v Krumlově. Pověst praví, že bílá paní byla také pěstounkou sirotků pánů z Jindřichova Hradce.²²⁸

K české pověsti o bílé paní se připojily nové cizorodé atributy, které z této postavy vytvořily ochranného ducha rodu, který oznamuje svým potomkům důležité události. Tyto atributy se do Českých zemí rozšířily nejpozději v 16. století z jižního Německa, nejspíše z Bayreuthu. Pověsti se dostaly nejdříve k Rožmberkům přes jejich důvěrné styky s knížaty bavorskými, od nich se později dostaly až k pánům z Hradce. Jakob Grimm propojuje bílou paní s Berchtou, mýtickou postavou v německé tradici, která je prý germánskou bohyní. Podle Grimma jde o bohyni dobrosrdečnou, později je ovšem známá jako strašidlo, kterým se děsily děti. Nutno podotknout, že za spojování bílé paní s Berchtou může také fakt, že sladká kaše, která byla podávána bílou paní, je starodávné jídlo na počest bohyně Berchty.²²⁹

²²⁷ WOLLMAN, Frank. *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1912, s. 195.

²²⁸ Tamtéž, s. 196.

²²⁹ Tamtéž, s. 198–199.

Kdo tedy mohl bílou paní Hradeckou nazývat Perchtou, i když se pravděpodobně jedná o dvě odlišné ženy? Můžeme se domnívat, že šlo převážně o obyvatele zámku v Jindřichově Hradci, na kterém byl dochován obraz Perchty z Rožmberka, označený slovem „Perchta“ a rožmberským znakem. Sám Chanovský označil bílou paní jako Perchtu ze Švamberka, i když taková šlechtična k rodu Švamberskému nikdy nepatřila. Můžeme tedy předpokládat, že Chanovský viděl obraz bílé vdovy s nápisem „Perchta“ na zámku v Jindřichově Hradci.

Nyní se nabízí otázka, jaký je původ bílé paní? Může jít o padající sníh či vznášející se mlhu nad úbočím stráně, měsíční svit či oblak. I takováto připodobnění má postava bílé paní, výhradním rysem ovšem může být i víra v duši. Čím bližší je zjevení bílé paní obydlím, tím více se stává vyjádřením víry v posmrtný život duše. Se zjevováním na hradech a zámcích většinou souvisí obraz bílé paní. Nutno připomenout, že obraz byl již na německém Plassenburku, v Berlíně, ale také v Jindřichově Hradci, Krumlově, Telči, na Tolštejně atd. V podkapitole týkající se ikonografie jsme rozebírali, že se jednalo o ženy v bílém, nejčastěji vdovském smutečním šatě. Šlo o dřívější zvyk, kdy bílá barva byla významu nešťastného, navíc se jednalo o dobu, ve které panovala všeobecná víra ve strašidla.

Na závěr této kapitoly bychom rádi shrnuli, jak se v této otázce staví česká tradice k té německé. Nutno podotknout, že německá pověst převyšuje tu českou, a to jak svým počtem, tak i rozšířeností. Má nejen druhy české pověsti, ale obsahuje také pár útvarů jiných, jako například o bílé paní nesoucí světlo, o bílé paní, která lidi obdarovává drobnými věcmi, jež se poté mění ve zlato, či o bílé paní – hadovi, která je velmi rozšířená.

Česká pověst o bílé paní Vítkovců má své historické jádro v Českých zemích, vliv Německa je zde ovšem patrný, a to zejména ve věštění dobrých či špatných událostí. Tento německý atribut se k nám dostal pravděpodobně v 16. století, ale až na domácí půdě byl vytvořen ušlechtilý typ ochránkyně rodu, který z Českých zemí odcestoval zpět do Německa, ze kterého se šířil dalším směrem. Příběh o bílé paní a ukrytém pokladu znal nejspíš i Balbín, německé verze je ovšem daleko starší, jelikož se toto vyprávění o zakleté bílé paní, vyskytlo v Německu již v roce 1520. Bílá paní, objevující se v přírodě, o které jsme se v této diplomové práci ve spojitosti s Německem i Českými zeměmi také

zmiňovali, mohla vzniknout samostatně. Slované i Germáni totiž tvořili mýty vírou v demony a duši. Český lid přejímal mnoho prvků, které dále měnil, doplňoval a pracoval s nimi.²³⁰

²³⁰ WOLLMAN, Frank. *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1912, s. 193–210.

Na závěr této diplomové práce odpovíme na otázky, které jsme si stanovili v úvodu:

1. Jakou nejvýraznější odchylku jsme zaznamenali v osobnosti bílé paní v jednotlivých pověstech?
2. Existují znatelné rozdíly mezi *Bílou paní* Aloise Jiráska a ostatními?
3. Je postava bílé paní spojována pouze s určitým prostorem, tedy tíhne postava bílé paní ke konkrétnímu jazykovému prostředí či oblasti?

Nejvýraznější odchylku v námi vybrané primární literatuře jsme zaznamenali bezpochyby v díle Edy Kriseové a Matěje Mikšíčka. Dílo Kriseové je historickou fikcí zpracovávající látku z 15. století o životě české šlechtičny Perchty z Rožmberka. Základ tvoří rekonstrukce reálných životů historických postav. Oproti jiným bílým paním chodí Kriseové Perchta s košíkem mezi poddané a rozdává jim jídlo. Stará se také o nemohoucí a sirotky. V ostatních případech se bílé paní vždy starají především o potomky svého rodu, a právě svým příbuzným oznamují nadcházející události. Tato bílá paní také jako jediná pomáhala hodným i hříšníkům a po své smrti odváděla čerstvě mrtvé duše na onen svět.

„Čerstvě mrtvé, zmatené tím, že opustili pozemské zvyklosti, bezradné, když ztratili bolesti smrtelného těla, odvádím jako laskavá sestra na onen svět. Vanu z říše zdánlivě živých do země domněle mrtvých jako vzdušný proud, který všechno spojuje. Jsem doma tady i tam. Chodit tam a zpátky je můj úkol a neměřit čas a netěšit se, že někdy skončí. Mírním děs čerstvě mrtvých a hrůzu nově narozených.“²³¹

Bílá paní Matěje Mikšíčka se od všech ostatních odlišuje nejvíce, jelikož není hodnou ani laskavou ženou, natož ochránkyní rodu. Tato bílá paní je na konci báchorky upálena jako čarodějnice na hranici, jelikož konala zlé činy. Držela ve svém paláci uvězněných dvanáct mužů, odvedla od rodičů sedmnáctiletou dívku, jelikož se jí její zoufalý otec upsal krví v době, kdy neměl jiného východiska a bez mrknutí oka zavraždila tři nemluvnata. V této báchorce se tedy jedná spíše o vypočítavou bytost, které na ostatních příliš nezáleží a jedná jen ve vlastní prospěch.

²³¹ KRISEOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, s. 196.

Nutno podotknout, že výrazné odchylky se v díle Aloise Jiráska oproti ostatním nevyskytují, autor ovšem neoddělil rožmberskou bílou paní od té jindřichohradecké a celá pověst spojuje obě tyto postavy dohromady. Sám Jirásek uvádí, že se bílá paní zjevovala pánům z Hradce a Rožmberka, na Telči, bechyňském hradě, v Krumlově a v třeboňském zámku. Z tohoto tvrzení tedy jasně vyplývá, že podle něho se jedná o jedno strašidlo. Rozdílná je také zmínka ohledně černých rukaviček. V žádné jiné vybrané pověsti se autoři nezmiňují o situaci, ve které by bílá paní v případě zvěstování tragédie či smrti, navlékala rukavičky černé barvy. Musíme konstatovat, že k jiným odchylkám u Aloise Jiráska nedochází. Bílá paní se zjevuje v bílých šatech, se závojem či rouškou kolem hlavy, nechybí ani svazek klíčů za pasem. Je pečující pramáti svého rodu, podle pověsti také konejší nemluvně, odemyká a zamyká komnaty, je laskavá, starostlivá a vážná.

Jak bylo již několikrát zmíněno, postava bílé paní se do Českých zemí dostala z Německa, spřízněná je ale také s francouzskou vílou Meluzínou. Můžeme se tedy domnívat, že tíhne převážně k německé oblasti a stejnému jazykovému prostředí. Jak je ale patrné z mapky, jež tvoří součást kapitoly zabývající se regiony, v Českých zemích je bílá paní rozšířena téměř ve všech oblastech, výraznou spojitost s jedním určitým prostorem tedy není možné stoprocentně potvrdit. Můžeme zde ale opět zmínit nejznámější Bílou paní rožmberskou Perchtu a Bílou paní hradeckou neboli Bílou paní Vítkovců, které jsou spojeny s Jihočeským krajem, četný výskyt je patrný také v severních Čechách.

Závěr

Cílem předkládané diplomové práce byla komparace pověstí o bílé paní v českém literárním a kulturním kontextu, pozornost byla ovšem také zaměřena na ostatní postavy typologicky blízké. Materiálovým základem bylo šest hlavních publikací, tedy pověst *Bílá paní ze Starých pověstí českých* od Aloise Jiráska,²³² dále románová fikce *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní* od Edy Kriseové,²³³ pověsti *Bílá paní hradecká a telčská* a *Bílá paní krumlovská* ze zápisu Augusta Sedláčka,²³⁴ *O bílé paní krumlovské* a *O Perštýně* ze zápisu Adolfa Weniga,²³⁵ článek *Trápení Bílé paní* od Jana Kvicence²³⁶ a báchorka *Karolinka* od Matěje Mikšíčka.²³⁷

V první kapitole jsme se věnovali metodologii, představili jsme komparativní metodu neboli také komparativní analýzu, jejíž pomocí lze srovnávat dva a více historické jevy. Připomenuli jsme také důležité dílo Slavomíra Wollmana, významného českého literárního vědce a historika, který se zabýval literární komparativistikou. V následující podkapitole jsme určili metodologická východiska, podrobně byla představena primární i sekundární literatura a další zdroje potřebné pro tuto práci. Vycházeli jsme z předpokladu, že v jednotlivých pověstech o bílé paní nebude docházet k výrazným odchylkám a stanovili jsme si také tři doplňující výzkumné otázky, na které jsme později odpověděli.

Následující podkapitola byla zaměřená na ústní lidovou slovesnost, která je v obecném povědomí tradičně spojována převážně s venkovským prostředím. Zabývali jsme se folklorem a folkloristikou, ale také typickými znaky lidové slovesnosti, jelikož je tato tematika důležitá pro předkládanou práci. Připomněli jsme důležité sběratele české lidové slovesnosti, jakými byli Karel Jaromír Erben nebo Božena Němcová. Dále jsme charakterizovali pověst jako epický útvar, který byl ještě v 18. století brán jako pravdivá událost. Okrajově jsme zmínili příklad soudobého folkloru, nastínili jsme také důležitý

²³² JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*, Praha: Nadační fond Česká knihnice, 2019, ISBN 978-80-88183-16-7.

²³³ KRISEOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, 197 s. ISBN 8071853437.

²³⁴ SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. 5. vyd. Praha: Melantrich, 1998, 345 s. ISBN 8070232803.

²³⁵ WENIG, Adolf. *Pověsti o hradech*. 3. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997. ISBN 80-7207-073-8.

²³⁶ KVIRENC, Jan. *Trápení Bílé paní*. Jan. Kvirenc. In: *Přísně tajné!: literatura faktur*, Praha: Pražská vydavatelská společnost č. 6 (2017), s. 27–36.

²³⁷ MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské a Slezské národní báchorky*, Praha: I. L. Kober, 1897, 242 s.

rozdíl mezi pověstí a pohádkou. Následující podkapitola rozdělila pověst podle kritérií, a to na pověsti historické, místní a démonologické.

Cílem další kapitoly s názvem „Kdo je to bílá paní“ byla snaha podat základní charakteristiku tohoto fenoménu z hlediska obecných znaků i lokálně zřejmých atributů. Zde jsme pracovali s vybranými slovníky, tedy s *Ottovým slovníkem naučným*,²³⁸ *Masarykovým slovníkem naučným*,²³⁹ *Příručním slovníkem naučným*²⁴⁰ a *Národopisnou encyklopedií Čech*.²⁴¹ V této části práce jsme definovali pojem „strašidlo“, jelikož je pro námi vybrané pověsti zásadní, ale také termíny jako „duch“, „duše“, „Perchta“ a „bílá paní“. Snažili jsme se také o vysvětlení, proč někteří lidé vidí duchy a strašidla, a to pomocí pojmu „halucinace“.

Pověsti o bílých paních jsou starodávné a mají celoevropský charakter, z hlediska literárněhistorických metod o nich lze uvažovat jako o příkladu migračního syžetu, a proto jsme se věnovali typologicky podobným postavám i v jiných oblastech střední Evropy. V dalších kapitolách jsme charakterizovali Meluzínu, mytologickou postavu, přesněji řečeno vílu, která má místo nohou hadí ocas. Přiblížili jsme pradávnu pověst o ní, která byla vytvořena již roku 1393 Janem z Arrasu. Následovala kapitola o německé Die Weisse Frau, jelikož pověsti o bílé paní se do Českých zemí dostaly právě přes německé země. Kapitola přibližuje nejznámější pověst *Die Weisse Frau von Orlamünde*,²⁴² o hornofranské hraběnce, která zabila své dva syny a byla odsouzena k trestu smrti. Věnujeme se také spjatosti rodu Rožmberků s německými Hohenzollerny, přibližujeme i jiné pověsti, týkající se postavy bílé paní v německém kulturním kontextu. Zvláštní pozornost je věnována *Krásné Olivii aneb Strašidlu z bílé věže*,²⁴³ která tvoří samostatnou podkapitulu. I tato pověst je spojena s Německem a vypráví o ženě, která je nucena bloudit několik staletí jako bílá paní, neboť za svého života mnoho zhřešila. V další podkapitole jsme

²³⁸ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 8. díl, Dřevěné stavby - Falšování. Praha: vl. nákladem, 1894.

²³⁹ *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 2. D-G. V Praze: Československý Kompas, 1926.

²⁴⁰ PROCHÁZKA, Vladimír. *Příruční slovník naučný*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967 ISBN (Váz.).

²⁴¹ BROUČEK, Stanislav, ed. a JEŘÁBEK, Richard, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007.

²⁴² BRUCKBRÄU, Friedrich Wilhelm. *Grain-Wittwe Kunigunde von Orlamünde, Mörderin ihrer zwei Kinder aus wahnsinniger Liebe, und ihre gespenstlichen Erscheinungen als weisse Frau*. Altötting: Lutzenberger, 1860, 56 s.

²⁴³ ŠEDIVÝ, Prokop. *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže*. Praha: Krameriusovým nákladem, 1798, 51 s.

zmínili i polský kulturní kontext, pro nějž byla vybrána Teofila z Działańských, polská šlechtična, která vystupuje z portrétu na zámku v Kórniku. Poslední oddíl tvoří pověst o bílé paní z Levoče, která zradila své lidi a vpustila za hradby města císařské vojsko a jež patří zřejmě k nejuvýchodnějším příkladům bílé paní.

Čtvrtá kapitola se věnovala vybrané primární literatuře, tedy jednotlivým dílům týkající se bílé paní. Poté jsme se zabývali bílou paní v kulturní krajině Českých zemí, kde jsme se se snažili topograficky zmapovat její výskyt napříč českým územím. V této části diplomové práce bylo jasně vidět, že pověsti o bílé paní jsou velmi rozšířené a v některých případech se zjevuje více než jedno strašidlo na daném zámku či hradu. Hlavní oddíl této kapitoly tvoří Jihočeský region, ve kterém se vyskytují dvě nejznámější česká strašidla, tedy Bílá paní rožmberská a Bílá paní Vítkovců. Zjistili jsme, že se jedná o dvě naprosto odlišné postavy a původní historické osobnosti, i když byly řadu let spojovány v jednu, tedy Bílou paní Perchtu z Rožmberka, dceru Oldřicha II. z Rožmberka. Tohoto omylu se dopustil jesuita Bohuslav Balbín a jeho verze pověsti byla zažita dlouhá léta. V této diplomové práci jsme tyto dvě postavy rozdělili, jednotlivě jsme je charakterizovali a přiblížili jejich historický původ.

V následující kapitole jsme pomocí vytvořené tabulky s jednotlivými atributy ukázali, že u bílých paní nedochází k žádným výrazným odchylkám. Zapisovatelé těchto pověstí ve většině případů dbali na charakteristiku dané bytosti. Všechny vybrané bílé paní se zjevují v bílých šatech či bílém rouše a až na jednu výjimku, jsou věrnými a laskavými opatrovatelkami svého rodu. U větší části z nich jsme také zaznamenali, že se zjevují se svazkem klíčů za pasem. Tyto rysy jsou těmi nejzákladnějšími pro vybranou postavu a v tomto momentě můžeme potvrdit, že v námi zvolených dílech nedochází k výrazným odlišnostem. Od ostatních se odlišuje pouze Mikšíčkova bílá paní, jelikož se nejedná o hodné a laskavé strašidlo, jako ve zbývajících dílech.

Fakt, že jsou si námi vybrané postavy podobné, podporují také obrazy v příloze, které patří k podkapitole o ikonografických reflexích bílé paní. Na všech zvolených vyobrazeních je znázorněna žena v bílých šatech, tedy v nejtýpčtějším atributu této postavy.

V závěru práce jsme se snažili vytvořit jednotný koncept bílé paní, detailně vyložit pověst o bílé paní, a kromě shrnutí stanovených hypotéz také zodpovědět předem položené otázky.

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit obecný model bílé paní v širších stře-
doevropských podmínkách. Z nasbíraných materiálů se nám podařilo vytvořit tzv. „ide-
ální model“, dokonalou bílou paní, ženu, která se zjevuje na hradech a zámcích, se kte-
rými je rodově spojena, oděna v bílých šatech s bílou kápí či závojem na hlavě, za pasem
svazek klíčů, kterými chřestí, pokud se jí něco nelíbí. Je věrnou ochránkyní a patronkou
svého rodu.

Resumé

The aim of this diploma thesis was to compare the legends of the White Lady in the Czech literary and cultural context, but attention was also focused on other characters that are close to each other. The material was based on five main publications, ie the legend of the White Lady from the Old Czech Legends by Alois Jirásek, the book Perchta von Rosenberg or The White Lady by Edda Kriseová, the legend White Lady of Hradec and Telč and White Lady of Krumlov from August Sedláček and About Perštýn from Adolf Wenig's record and the article The Trials of the White Lady by Jan Kvicenec.

At the end of this work we tried to create a unified concept of the White Lady, to explain in detail the reputation of the White Lady, and in addition to summarizing the set hypotheses also to answer the questions posed in advance. The aim of this thesis was to create a general model of the White Lady in wider Central European conditions. From the collected materials, we managed to create the so-called “ideal model”, a perfect White Lady, a woman who appears at castles and chateaux with which she is ancestrally dressed in a white dress with a white hood or veil on her head. to rattle if she doesn't like something. She is a faithful protector and patron of her family.

Seznam použité literatury

Prameny

- JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*, Praha: Nadační fond Česká knihovna, 2019, 318 s. ISBN 978-80-88183-16-7.
- JÓKAI, Mór. *Bílá paní levočská*. Praha: Fr. Borový, 1938, 461 s. ISBN (Váz.).
- KRISEOVÁ, Eda. *Perchta z Rožmberka aneb Bílá paní*. Praha: Paseka, 2001, 197 s. ISBN 8071853437.
- KVIRENC, Jan. *Trápení Bílé paní*. Jan. Kvirenc. In: *Přísně tajné!: literatura faktur*, Praha: Pražská vydavatelská společnost č. 6 (2017), s. 27-36
- MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské a Slezské národní báchorky*, Praha: I. L. Kober, 1897, 242 s.
- SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. 5. vyd. Praha: Melantrich, 1998, 345 s. ISBN 8070232803.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl třetí Budějovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1884, 308 s.
- ŠEDIVÝ, Prokop. *Krásná Olivie aneb Strašidlo z bílé věže*. Praha: Krameriusovým nákladem, 1798, 51 s.
- WENIG, Adolf. *Pověsti o hradech*. 3. vyd. Praha: Volvox Globator, 1997, 129 s. ISBN 80-7207-073-8.
- WENIG, Adolf a BOUDA, Cyril, *České pověsti*. 2. vyd. Praha: Olympia, 1975, 195 s.
- Z ROŽMBERKA, Perchta 1429-1476, PORÁK, Jaroslav a SKÝBOVÁ, Anna. *Listy bílé paní rožmberské*. Praha: Panorama, 1985, 126 s. ISBN (Váz.).

Sekundární literatura

- ALLEAU, René. *Věda o symbolech – příspěvek ke studiu principů a metod obecné symboliky*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2014, 245 s. ISBN 9788087580936.
- D'ARRAS, Jean. *Mélusine ou La Noble Histoire de Lusignan*. Paris: Le Livre de Ploche, 2003, 860 s.
- BALBÍN, Bohuslav, KOMÁREK, Stanislav a CÍLEK, Václav. *Rozmanitosti z historie Království českého*, Praha: Academia, 2017, 614 s. ISBN 978-80-200-2637-8.
- BIEGEL, Richard, KONEČNÝ, Lubomír a PRAHL, Roman. *Ikonografie: témata, motivy, interpretace. Kniha k poctě Jana Royta*. Praha: Karolinum, 2016, 358 s. ISBN 978-80-246-2513-3.
- BRAUNOVÁ, Helena. *Českokrumlovské domy vyprávějí*. České Budějovice: Kopp, 2009, 193 s. ISBN 978-80-7232-380-7.
- BROUČEK, Stanislav, ed. a JEŘÁBEK, Richard, ed. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007.
- BRUCKBRÄU, Friedrich Wilhelm. *Grain-Wittwe Kunigunde von Orlamünde, Mörderin ihrer zwei Kinder aus wahnsinniger Liebe, und ihre gespenstlichen Erscheinungen als weisse Frau*. Altötting: Lutzenberger, 1860, 56. s.
- BŘEZINA, Karel. *Přehled hradních a zámeckých strašidel: Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera, 2007, 445 s. ISBN 978-80-85763-35-5.
- BŘEŽAN, Václav. *Životy posledních Rožmberků II. díl*, Praha: Svoboda, 1985, 380 s.
- COLLIER, David. *The Comparative Method, In Political Science: The State of the Discipline II*, edited by Ada W. Finifter, Washington, D.C.: American Political Science Association, 1993. s. 105-118. [cit. 6.3.2020] Dostupné z: <http://polisci.berkeley.edu/sites/default/files/people/u3827/APSA-TheComparativeMethod.pdf>.
- CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998, 738 s. ISBN 80-86138-07-0.

- ČAPEK, Jan Blahoslav a MARALÍK, Milan. ed. *Dalimilova kronika*. Praha: Nakladatelství ELK, 1948, 227 s.
- DVORSKÝ, František Ivan. *Perchta z Rožmberka, zvaná bílá paní: historický kulturní obraz*. V Praze: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1874. 156 s. Matice lidu; roč. 8., na rok 1874, č. 2
- JANEČEK, Petr. *Černá sanitka: To nejlepší: ze současných pověstí a fám*. Praha: Plot, 2009, 302 s. ISBN 978-80-7428-014-6.
- KASINOWSKA, Róża. *Zamek w Kórniku*. Kórnik: BK PAN, 1998, 278 s. ISBN 83-85213-21-X.
- KÖCK, Wolfram Karl. „Symbol“. In: Henckmann, Wolfhart a Konrad Lotter. *Estetický slovník*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995
- KUTNAR, František a MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátku národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 1065 s. ISBN 80-7106-252-9.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, 355 s. ISBN 8073190206.
- LEŠČÁK, Milan a SIROVÁTKA, Oldřich. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, 259 s.
- LIEBERSON, Stanley. *Small 'N's' and Big Conclusions: An Examination of the Reasoning in Comparative Studies Based on a Small Number of Cases*, Vol. 70, no. 2, 1991
- LIJPHART, Arend. *Comparative Politics and the Comparative Method in American Political Science Review*, Vol. 65, no. 3, 1971
- LIPOWSKY, Gunter a MORGEN, Daniel. *Sagen des Elsasses nach August Stöber*. Strasbourg: Jerome Do Bentzinger Publisher, 2009, 423 s.
- *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 2. D-G. V Praze: Československý Kompas, 1926
- *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 5. N-Q. V Praze: Československý Kompas, 1931
- MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, 697 s. ISBN 807185669X.

- NEJEDLÝ, Martin. *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*. Praha: Scriptorium, 2007, 503 s. ISBN 9788086197814.
- *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 8. díl, Dřevěné stavby - Falšování. Praha: vl. nákladem, 1894, 1039 s.
- *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. 4. díl, Bianchi–Giovini – Bžunda. Praha: vl. nákladem, 1891, 1026 s.
- PANOFSKY, Erwin. „*Ikonografie a ikonologie: Úvod do studia renesančního umění*“. In: Význam ve výtvarném umění. 2. vyd. Praha: Malvern, 2013.
- POHUNEK, Jan, VOTRUBA, Adam a JANEČEK, Petr. *Metodická příručka ke sběru folkloru: Metodický materiál s návodem ke sběru folkloru 20. století pomocí rozhovorů s pamětníky*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2014, 14 s.
- PROCHÁZKA, Vladimír. *Příruční slovník naučný*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1967, ISBN (Váz.).
- RŮŽIČKA, David. *Malý inspirativní rodinný průvodce po pověstech Klatovska*. Plzeň: Grafia, 1997, 65. s. ISBN 80-902340-1-1.
- STEJSKAL, Martin. *Labyrintem míst klatých. Přizračnou krajinou českých zemí*. 1. vyd. Praha: Eminent, 2011, 1008 s. ISBN 978-80-7281-415-2.
- STEJSKAL, Martin. *Labyrintem tajemna aneb Průvodce po magických místech Československa*. Praha: Paseka, 1991, 469 s.
- STUDENÝ, Jaroslav. *Křesťanské symboly*. Olomouc: [s.n.], 1992, 369 s.
- SVITÁK, Zbyněk. *Úvod do historické topografie českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 105 s. ISBN 978-80-210-7120-9.
- ŠANDEROVÁ, Jadwiga a MILTOVÁ, Alena. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 209 s. ISBN 80-86429-40-7.
- *Úvod do studia dějepisu*. 1. díl. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 164 s. ISBN 978-80-210-7012-7.
- VONDRÁČEK, Vladimír a HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. 3. vyd. Bratislava: Columbus, 1993, 324 s. ISBN 80-7136-030-9.
- WOLLMAN, Frank. *Pověst o bílé paní v literatuře a v tradicích českého lidu*. Praha: Lidové noviny, 1999, 350 s.

- WOLLMAN, Slavomír. *Česká škola literární komparatistiky*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, 138 s.
- Z ROŽMBERKA, Perchta 1429-1476, PORÁK, Jaroslav a SKÝBOVÁ, Anna. *Listy bílé paní rožmberské*. Praha: Panorama, 1985, 126 s. ISBN (Váz.).

Internetové zdroje

Zámek Bílovec [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://zamekbilovec.estranky.cz/clanky/povesti-o-zamku/bila-pani-na-biloveckem-zamku-.html>

Zámek Hostovský Týn [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://www.zamek-horsovskytyn.cz/cs/o-zamku/povesti>

Zámek Telč [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: https://www.telc.eu/turista_a_volny_cas/historie/povesti/o-bile-pani-a-sladke-kasi

Zámek Bechyně [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://taborsko.webnode.cz/products/legendy-o-bile-pani-na-taborsku/>

Zámek Borotín [online].[cit. 2020-04-07].

Dostupné z: <https://www.borotin.cz/historie/hrad-borotin-a-barokni-hospodarsky-dvur/>

Zdroje obrazových příloh

Obr. č. 1 Zdroj: BŘEZINA, Karel, *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 453.

Obr. č. 2 Zdroj: BŘEZINA, Karel, *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 456.

Obr. č. 3 Zdroj: JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*, Praha: Jos. R. Vilímk, 1894, s. 279.

Obr. č. 4 Zdroj: BŘEZINA, Karel, *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 460.

Obr. č. 5 Zdroj: BŘEZINA, Karel, *Přehled hradních a zámeckých strašidel, Čechy, Morava a Slezsko*. Brno: Littera. 2007, s. 451.

Obr. č. 6 Zdroj: PEČÍNKA, Josef. *Bílá paní. Národní pověst*. Praha: Nákladem knihkupectví Jaroslava Pospíšila, 1880, s. 1.

Obr. č. 7 Zdroj: Historia poszukaj, portal edukacyjny [online].[cit. 2020-03-07].

Dostupné z: <https://www.historiaposzukaj.pl>

Obr. č. 8 Zdroj: Informačná kancelária mesta Levoča [online].[cit. 2020-03-06].

Dostupné z: <http://ik.levoča.eu/legenda-o-levocskej-bielej-panej/>

Seznam tabulek

Tab. 1 Atributy

83

Obrazová příloha

Obr. č. 1 *Bílá paní Perchta, Český Krumlov*

Obr. č. 2 *Bílá paní Perchta, Rožmberk*

Obr. č. 3 Staré pověsti české, Bílá pani

Obr. č. 4 *Bílá paní, Třeboň*

Obr. č. 5 Bílá paní, Bouzov

Obr. č. 6 *Bílá paní. Národní pověst*

Obr. č. 7 Teofila Działyńska

Obr. č. 8 Bílá paní Levočská